

Сања Филиповић

АКАДЕМСКО ПИСАЊЕ

У ПРАКСИ СТУДИЈА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА

Сања Филиповић

АКАДЕМСКО ПИСАЊЕ

У ПРАКСИ СТУДИЈА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА

Систематизација, поделе, одлике, критеријуми и смернице за писање академских радова са ауторским текстовима, истраживањима и рефлексијама на изводе из литературе других аутора и стратешких докумената

АУНС И КРЕАТИВА БЕОГРАД, 2021.

АКАДЕМСКО ПИСАЊЕ

У ПРАКСИ СТУДИЈА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА

прво издање

Аутор

Проф. др Сања Филиповић

Издавачи

Академија уметности у Новом Саду и Креатива, Београд

За издавача

Проф. Синиша Бокан, декан

Рецензенти

Др Миленко Кундачина, професор емеритус, Свеучилиште Херцеговина у Мостару

Др Миомира М. Ђурђановић, редовни професор, Академија уметности,
Универзитет у Новом Саду

Др Даниела Королија Црквењаков, ванредни професор, Академија уметности,
Универзитет у Новом Саду

Др Војислав Илић, доцент, Филолошко–уметнички факултет, Универзитет у
Крагујевцу / Факултет уметности, Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици

Дизајн публикације

Проф. др Сања Филиповић

Лектура и коректура

КРЕАТИВА Београд

Штампа

Дигитално издање

Наставно–уметничко–научно Веће
Академије уметности Универзитета у
Новом Саду је на својој редовној седници
од 26. 10. 2021. године прихватило
рецензије и одобрило рукопис за издавање
као универзитетског уџбеника, одлуком бр.
02–1124/1 од дана 2. 11. 2021.

ISBN–978–86–900215–7–4

Забрањено је комерцијално репродуковање, умножавање, дистрибуција, објављивање, прерада и друга употреба овог ауторског дела или његових делова у било ком обиму и поступку, укључујући фотокопирање, штампање, чување у електронском облику, односно чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ делу са места и у време које он одабере, без писмене сагласности издавача. Свако неовлашћено комерцијално коришћење овог ауторског дела представља кршење Закона о ауторском и сродним правима.

© АУ, УНС, 2021.

© Креатива, 2021.

Насловна страна:

Филиповић, С., 2017, *Центрифугална сила долази и решава сивар*, уље на платну, 100x100cm,
(приватна колекција Бобане и Дејана Савића), преузето из *Сеобе*, С. Филиповић, 2018. Креатива.
(<https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2018/04/seobe-9-4-2018.pdf>).

Користи се према одредбама праведног пословања.

Ова универзитетска публикација је наставно средство које је ауторка приредила студентима, наставницима и свима који се баве проучавањем теорије и праксе у области уметности и друштвено-хуманистичких наука; бесплатна је, некомерцијална и користи се искључиво у образовне сврхе.

„Животу дару не гледа се у зубе, али он их све чешће показује и од целине људскога створа, не остаје ништа сем говора”... „Свака списатељска каријера почиње као трагање за светошћу, за самоусавршавањем. Пре или касније, а по правилу веома брзо, човек открива да његова оловка остварује много више од његове душе.”
(Јосиф Александрович Бродски, 1940–1996)

У знак сећања на професора педагогије и ментора др Емила Каменова...

Слика 1

Писаћи сѝо Исидоре Секулић, Сѝомен соба

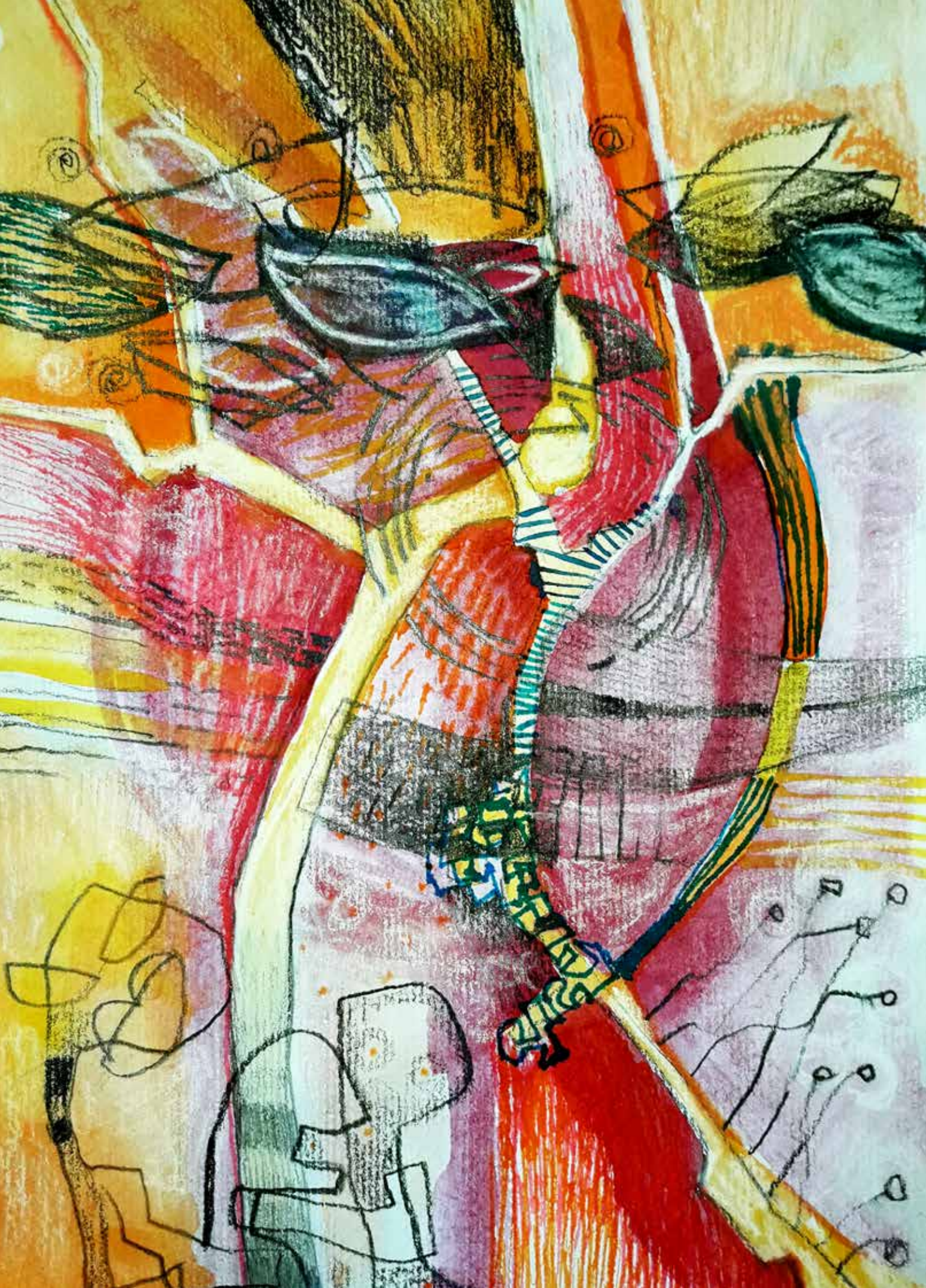

Найомена. Писаћи сѝо Исидоре Секулић, Сѝомен соба [фотографија]. Из Универзитетске библиотеке Свеѝозар Марковић УБСМ, Београд, н.д. (<http://www.unilib.rs/>) © 2021. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”. Користи се према одредбама праведног пословања.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	09
1. НАУЧНИ, СТРУЧНИ И АКАДЕМСКИ ПИСАНИ РАДОВИ	11
1.1. Основне врсте и карактеристике научних и стручних писаних радова	12
1.1.1. Научни радови	18
1.1.2. Стручни радови	25
1.2. Појам, сврха и процедуре израде писаних академских радова на уметничким факултетима	32
1.2.1. Семинарски рад и завршни испитни рад на предмету	33
1.2.2. Дипломски и специјалистички рад на академским студијама	35
1.2.3. Докторска дисертација у области науке	38
1.2.4. Докторски уметнички пројекат	42
2. СМЕРНИЦЕ ЗА ПИСАЊЕ АКАДЕМСКИХ РАДОВА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА	49
2.1. Општи и специфични захтеви и критеријуми за писање академских радова	50
2.1.1. Избор теме и литературе	53
2.1.2. Претраживање референци у базама података на Интернету	54
2.1.3. Основни структурални елементи рада	60
2.1.4. Специфични структурални елементи елабората докторског уметничког пројекта	66
2.2. Примена референци, стилско и техничко обликовање академског писаног рада	68
2.2.1. Стилско обликовање референтне листе	68
2.2.2. Цитати и парафразе	86
2.2.3. Фусноте	93
2.2.4. Језик и стил изражавања у писаном академском раду	94
2.2.5. Рецензирање, редактура, лектура и коректура рада	96
2.3. Техничка обрада и форматирање документа академског писаног рада	98

3. ЕВАЛУАЦИЈА АКАДЕМСКИХ ПИСАНИХ РАДОВА	105
3.1. Критеријуми и инструменти за евалуацију академских писаних радова	106
3.2. Евалуација академских писаних радова	107
3.3. Евалуација мултимедијалне презентације и усмене одбране академског рада	114
3.4. Поступак рецензирања научних, стручних и академских писаних радова	118
4. АКАДЕМСКИ ЕГЗЕМПЛАРИ	123
4.1. Развој концепта писаног академског рада и истраживање теме према <i>Харвард моделу</i> за писање есеја	124
4.2. Примери критеријума семинарског рада и завршног мастер рада на Академији уметности у Новом Саду	138
5. РЕФЕРЕНЦЕ	153
5.1. Коришћена литература и интернет извори	154
5.1.1. Штампана издања публикација и часописа	154
5.1.2. Електронска издања публикација и часописа	155
5.1.3. Web портали и остали интернет извори	157
5.2. Препоручена литература и интернет адресе за претраживање	162
5.2.1. Монографске публикације, приручници и уџбеници	162
5.2.2. Интернет странице званичних тела и институције	163
5.2.3. Интернет извори за правна акта и документа	163
5.2.4. Интернет програми за израду мултимедије	164
5.2.5. Интернет програми за бесплатну проверу рада на плагијаризам	164
5.2.6. Интернет платформе са базама података за претраживање научних и стручних информација	164
5.3. Списак илустрација и табела	167
5.4. Индекс имена	170
5.5. Индекс појмова	172
5.6. Изводи из рецензија	182
5.7. О аутору	190

ПРЕДГОВОР

Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима је публикација са систематизацијом, поделама, критеријумима и смерницама за писање академских радова из области друштвено-хуманистичких наука, посебно методике васпитно-образовног рада у области уметности, а који су научног или стручног карактера, као и писаних радова у оквиру уметничких пројеката. Намењена је студентима уметничких факултета, посебно из области који образују уметнике и наставнике предметне наставе у области уметности, као и свима онима који се баве научном теоријом и истраживачком праксом у области уметности. Књига садржи ауторске текстове, посебно припремљене инструменте који се користе у настави за унапређење вештина академског писања и јавног излагања рада, као и изводе и рефлексије на радове других аутора из уже стручне и научне литературе. Ова публикација осветљава питања везана за академско писање са смерницама и препорукама за планирање, структурирање и израду стручних, научних и академских текстова према задатим критеријумима. Са жељом да се пружи подршка студентима у раду, у књизи је систематски пручавана стручна и научна грађа других аутора који су се бавили сличним темама. Обрађени су и приређени изводи из публикација других аутора са стручним ауторским рефлексијама и прилагођавањем критеријума специфичним захтевима за писање академских текстова у току основних, мастер и докторских академских студија у уметничком или ИМТ (интер/мулти/трансдисциплинарном) пољу. Књига је конципирана према поглављима са следећим садржајима: *Научни, стручни и академски писани радови*, *Смернице за писање академских радова на уметничким факултетима*, *Евалуација академских писаних радова*, *Академски еџемплари* и *Референце*. Надамо се да ће ова публикација пружити увид у основе академског писања и бити подршка студентима на уметничким факултетима, али и широј студентској популацији која се бави истраживачким радом у области уметности, као и теоријом и праксом методике рада у области уметности, са циљем даљег унапређивања ове области, дефинисањем специфичних критеријума и подизањем квалитета радова у оквиру академске научно-стручне и уметничке продукције.

Ауторка

1. НАУЧНИ, СТРУЧНИ И АКАДЕМСКИ ПИСАНИ РАДОВИ

У оквиру првог поглавља *Научни, стручни и академски писани радови* детерминишу се неки од кључних научних и стручних појмова, а дат је попис врста научних и стручних радова, са освртом на њихове најосновније карактеристике. Даље, поглавље је посвећено одређивању основног појма и сврхе писања научних и стручних радова у оквиру академских студија, као и опис основних критеријума и процедура у њиховом креирању. То се посебно односи на семинарски рад и завршни испитни рад на предмету, завршни дипломски рад на основним и мастер студијама, специјалистички рад, затим докторску дисертацију у области науке и докторски уметнички пројекат у области ликовних уметности, примењених уметности и дизајна на студијама уметничких факултета.

Научни и стручни писани радови представљају вид формалне комуникације научне заједице кроз коју стручњаци отварају различита питања, приказују резултате својих истраживања, полемишу и разрађују различите теме, потврђују теорије или откривају нова сазнања. У том процесу, они користе специфичну методологију и терминологију у својим радовима. Такође, да би резултати научних и стручних радова били релевантни за науку, морају бити јавно представљени, објављени или на други начин саопштени, чиме постају и званично употребљиви за остале стручњаке и за ширу јавност.

Постоје бројне публикације које су усмерене на развој вештина писања теоријских радова, те усвајање националних или међународних стандарда, а који су често специфично прилагођени појединим областима. Кунадачина и Банђур (2007) наводе да су научни радови „једнолично именовани индивидуални или тимски производи научног стваралаштва, резултати оригиналног проучавања и истраживања, који се саопштавају на научним скуповима и/или објављују у научним публикацијама... То су, заправо, она дела, у којима је представљено знање, постигнуто путем систематски прикупљаних сазнања, кроз организовано стицање искуства и методолошки урађено посматрање појава и експериментисање са њима, те егзактно, или веома прецизно вербално, изложених налаза и сазнања о предмету који нас интересује” (стр. 85).

Зависно од области, дисциплине и истраживачких питања, у истраживањима се примењују различити критеријуми, методе, технике и инструменти, а који су одређени самом истраживачком методологијом. **Методологија** (наука о методу) је посебна научна дисциплина која се бави проучавањем логичких операција и истраживачких поступака у склопу научне спознаје (Potkonjak, N., Šimleša, N., i dr., 1989, стр. 29). Реч методологија изворно значи *ѱυσι* и *начин* истраживања и изведена је из речи грчког порекла *methodos* = ум, поступак, разрада и речи *logos* = реч, разматрање (Мужић, 1977, стр. 11). Методологија проучава начине, односно методе и логику научне спознаје у теоријским истраживањима.

Неке методе су универзалне за све науке, али постоје и специфичне за сваку од научних дисциплина. Како би се разумео контекст научних радова, потребно их је детерминисати кроз основне врсте истраживања. Научни радови имају своје специфичне одлике, у складу са врстом научног истраживања на које се односе.

Према природи, **научна истраживања** се деле на *теоријска* и *емпиријска*, а према циљу се деле на *фундаментална*, *примењена* и *развојна* (Јовић–Лазовић, 2016). ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске у делу *Научни радови* на својој интернет страни, наводе следеће:

„Научни радови се деле према начелима опште и посебне научне методологије, чија основа је критички приступ изворима, литератури, чињеницама које говоре о проблему. Документовани су у форми коју називамо научни апарат: разне напомене, позиви на изворе, литература, индекси, прилози, библиографије и слично. У методолошкој литератури је распрострањена подела научних истраживања на фундаментална, развојна и примењена” (ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014).

Фундаментална истраживања су уједно и основна, а чини их првенствено теоријски или експериментални истраживачки рад. Фундаментална истраживања су усмерена на питања која се тичу нових сазнања о природи и пореклу одређених појава (природних, техничких или друштвених), њиховим законитостима, узроцима и последицама, те факторима који утичу на њих. У оваквим истраживањима се проверава *хијотеза* — претпоставка, односно истраживачко питање, за шта се користи специфична научно–истраживачка методологија у зависности од природе науке, поља и дисциплине. Фундаментална истраживања најчешће постављају нове научне теорије, али и потврђују, надовезују се или оповргавају постојеће теорије и доприносе проширивању општих (са)знања.

Примењена истраживања су примарно усмерена ка практичној примени сазнања и резултата фундаменталних наука (које су у каузалном односу између истраживања и развоја), односно откривању нових метода и техника које потпомажу остваривање дефинисаних циљева истраживања, потом решавању истраживачких проблема и уношењу промена у постојећа сазнања.

Ту су и *развојна истраживања* која се ослањају на сазнања у оквиру основних и примењених истраживања, и представљају научни приступ којим се побољшавају или уводе нове методе, материјали, инструменти за њихову примену у развоју конкретних пројеката.

На крају, треба рећи да свака наука користи своју методологију истраживања, али да међу њима постоји повезаност кроз опште принципе и поступке научног истраживања који се прилагођавају у оквиру специфичног научног поља и дисциплине. Када се, на пример, говори о методици ликовног васпитања и образовања, она се у својим истраживањима ослања примарно на методологију педагошких истраживања, али и уважава специфичности методологије других наука, као што су: андрагогија, социологија и психологија, историја уметности, културологија, науке о уметностима, итд.

За разлику од науке, **уметничко поље**¹ је својом природом одређено специфичностима плуралног истраживачког поступка кроз креативне процесе, методе и медије, па се сами резултати истраживачког рада на пољу уметности не могу примарно изводити прецизним инструментима и егзактно мерљивим подацима. Уметничко поље је широко одређено креативном идејом уметника која је оригинална, непоновљива и распршена у свим правцима, чак и ако/ када је уско усмерена ка јасно дефинисаном истраживачком проблему. У процесу уметничког истраживања, могуће је развијати методе које кореспондирају са другим дисциплинама из области наука и технологија, па се може рећи да уметнички истраживачки рад подразумева и више нивоа дисциплинарности — од *моно-дисциплинарног поља*, ка *интер-дисциплинарном* и *транс-дисциплинарном пољу*. Када је реч о писаним радовима који прате уметничке истраживачке пројекте у оквиру одређених медија, важно је направити разлику између оних метода које користи наука и метода које користи уметност, као и заједничких критеријума којима подлежу поједине врсте радова насталих унутар истраживачких процеса у уметничком пољу. Ови критеријуми се превасходно односе на заједничке одлике или

¹ У уметничко поље према *Правилнику о научним, уметничким, односно стручним областима у оквиру образовно-научних, односно образовно-уметничких поља* (Национални савет за високо образовање, 2017) спадају следеће уметности: драмске и аудио-видео уметности, ликовне уметности, музичка уметност, примењене уметности и дизајн, и архитектура.

разлике између теоријских радова у друштвено–хуманистичким наукама¹ и теоријских писаних радова насталих у оквиру уметничких истраживања у којима се образлажу специфични концепти, методе и резултати до којих се дошло у истраживањима.

Из наведеног произилази и захтев да аутори, на пример, у оквиру мастер радова или докторских уметничких пројекта на студијама другог и трећег степена уметничког образовања (посебно у области ликовних уметности, примењених уметности и дизајна), који су заступљени у студијским програмима савременог система високог школства у пољу уметности, у одређеној мери примењују неке од универзалних критеријума писаног представљања својих истраживања. То се превасходно односи на структуру, апаратуру и реторички стил који се користи у оваквим формама текстова, као што су: есеји, елаборати, прикази, ауто–поетски текстови, критике, осврти, итд. На пример, *ауџо–јоеџски* карактер писаних радова ликовних уметника се могу тумачити као врста поетске књижевно–уметничке писане форме која ликовном ствараоцу даје могућности да слободнијим литерарним језиком и наглашеним естетичким карактером кроз употребу језичких стилских фигура представи, опише и анализира израз и концепт свог уметничког рада.

„Поетски језик одликује лексичко богатство и употреба у естетске сврхе — локализама и дијалекатских речи, архаизама, историзама, неологизама, социолеката и позајмљеница, као и честа одступања од усвојеног модела књижевног језика кроз грађење слободне комбинаторике и уношење елемената говора ван усвојене језичке норме. Употреба и комбиновање великог броја стилских израза поетском језику даје фигуративност и изражајност, али стилске фигуре немају само улогу стилских украса, већ су и у функцији саопштавања ауторове истине о човеку и свету који га окружује. У области синтаксе, препознатљивост и стилска маркираност поетског језика огледа се у облику, дужини и склопу реченице, као и у специфичним њеним интонацијским особеностима и ритмичности” (Стакић, 2014, стр. 123).

¹У случају ове публикације то се посебно односи на методику ликовног васпитања и образовања, конзервацију и рестаурацију, теорију уметности и медија, историју уметности.

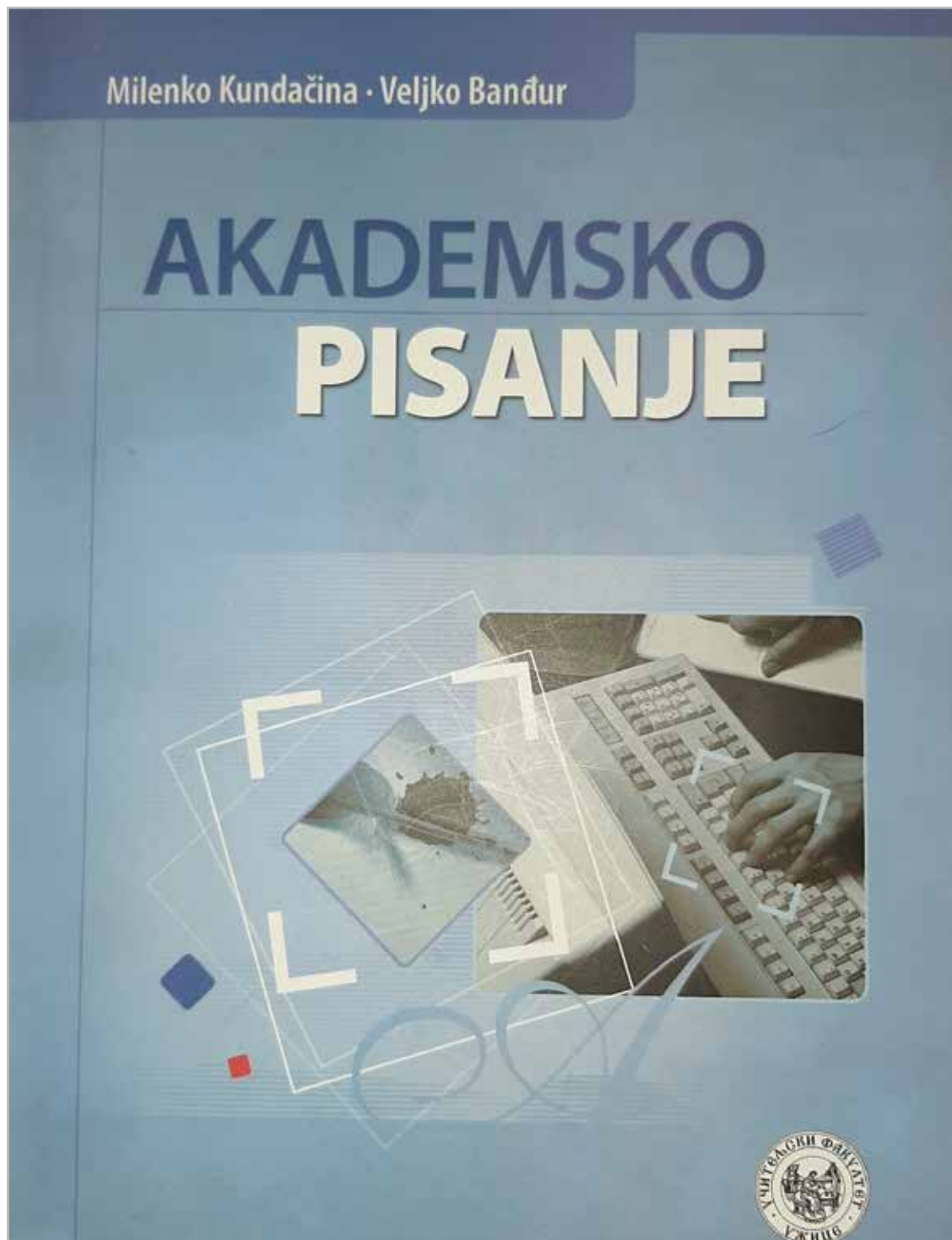
Из наведеног, према Стакићевој (2014) произилази да „аутори граде свој препознатљив поетски језик и лични стил који се одликује, не само богатом и сликовитом лексиком, већ и коришћењем стилских фигура и специфичним односом према синтакси” (стр. 135). Она изводи закључак да „ауторски поетски језик не обухвата само одступање од стандарне језичке употребе, стилских израза и средстава и специфичног односа према синтакси, већ улази у домен индивидуалне психологије личности аутора, ширих друштвених и историјских прилика у времену у коме аутор ствара” (Исто, стр. 135).

За разлику од ауто–поетских текстова, *есеј* је облик књижевно–научног текста (обично од 3 до 5 страна) која најчешће има прозни карактер. Обично је обично кратке форме и слободнијег приступа у интерпретацији неке теме и проблема. Аутор даје личне рефлексије, погледе и аргументације на дати проблем или тему са јасним фокусом на поенту у интерпретацији ауторових ставова и промишљања. Есеј као писана форма је обично заснован на анализи неког проблема/теме, при чему се излагање артикулише систематично и поступно у односу на елементе анализе, промишљања и доношења закључака. Иако је есеј слободнија форма развоја концепата у писању, он захтева и аргументацију, па су извори који се користе од изузетног значаја за релевантност исказа. Више о есеју биће речи у наредним поглављима.

Полазећи од наведене (једне од) конвенционалне научне поделе врста писаних дела у аспектима и дисциплинама које обухвата ова публикација, у овом случају позив на поделе које интерпретирају Миленко Кундачина и Вељко Банђур у својој књизи *Академско писање* (2007), издвајају се две основне групе радова: *научни* и *стручни*, а који ће бити кратко описани у даљем тексту у оквиру овог поглавља. Трећу групу представљају *академски радови*, који се у овој књизи баве анализом и интерпретацијом критеријума за писање радова који настају на академским студијама уметничких факултета.

Слика 2

Насловна сѝраница књиѣ Академско ѣисање (2007)

Најомена. Насловна сѝраница књиѣ Академско ѣисање (2007) [фотографија]. Преузето из књиѣ Академско ѣисање, М. Кундачина и В. Банђур, 2007, Учитељски факултет, Универзитет у Крагујевцу

1.1.1. Научни радови

Научни радови су различите врсте писане грађе, као што су: *научна монографија, научна студија, научни чланак, уисмо уреднишћу и научна криџика, извештај научној испраживања, дискусија, саопштење или реферат са скупља, научни пројекат...* Научне радове карактерише **научно мишљење** (*scientific thinking; avis scientifique; wissenschaftliche meinung; научное мнение*), односно „посредно сазнавање и уопштено приказивање предмета, појава и процеса објективне стварности. Оно је кључно питање научне методологије и читавог процеса научног сазнања” (Potkonjak, N., Šimleša, N. i dr., 1989, стр. 107). За разлику од уметничких истраживачких процеса, засновано је на објективности, строгости, прецизности и егзактности научног поступка у процесу сазнања научне истине (прикупљање чињеница, анализе, тумачења, објашњења). „Развијеност научног мишљења неке науке основни је показатељ степена њене развијености” (Исто, стр. 107). Научни радови се објављују у различитим врстама публикација које морају испуњавати специфичне критеријуме који су дефинисани званичним актима, најчешће правилницима који подлежу међународним и националним стандардима усвојених од стране релевантних тела у оквиру јавних институција.¹ Такве публикације су најчешће: монографије, часописи и зборници, а који су различитог карактера и рангирања у односу на званично усвојене стандарде о начину квантитативног и квалитативног вредновања публикација.

Научна монографија (енгл. *scientific monograph*). — Ово је врста рецензиране научне грађе која се често различито тумачи и дефинише. Славнић цитира *Лексикон стираних речи и израза* издвајајући дефиницију: „Монографије (грч. *monos, graphfa* писање) књижевна или научна расправа која се подробно бави само једним предметом неке науке, или животом и радом само једног писца, уметника, филозофа, историјске личности итд.” (Вујаклија, 1986, стр. 581; цитирано према Славнић, 2014, стр. 69).

¹ У Републици Србији оваква акта и критеријуме креирају групе стручњака у оквиру специјализованих научних одбора и тела — Матични одбор за науку при Министарству просвете и науке, затим Национални савет за високо образовање, као и остали релевантни фактори који учествују у креирању оваквих документа.

Даље, Славнић (2014) наводи да је „научна монографија књига која самостално и свеобухватно обрађује одређену тему из домаће неке науке методолошким поступком примереним својој теми и прихваћеним у датој науци. Он каже:

Да би се књига вредновала као научна монографија, поред тог општег услова мора: поседовати *библиографски број* (ISBN,¹ CIP², ISMN³ и др.); имати адекватну рецензију реномираног издавача, научног друштва, реномиране научне установе у свету или реномиране научне установе у земљи у чији делокруг њена тема спада...; имати обим не мањи од 50 страница по аутору [као јединица мере — обима страница износи 1800 текстовних знакова. Један табак износи 16 страница.]; садржати минимални број аутоцитата (по сваком аутору) одређен за поједине категорије монографија” (Стр. 73).

Према Банђуру и Кундачини (2007) монографија представља „исцрпно, систематично и детаљно научно дело већег обима, у коме се целовито реасправља о одговарајућим методолошким поступцима о једном ужем или ширем научном проблему или питању... Монографија научно тумачи нови научни проблем или научно тумачи познате чињенице уз прецизну интерпретацију и дискусију” (стр. 87). У *Правилнику о сјицању исцраживачких и научних звања* научна монографија се дефинише као публикација у којој се на оригиналан и свеобухватан начин обрађује нека тема од значаја за одређену научну област, а коју одређује научни методолошки поступак (научни метод) који је примерен датој теми и прихваћен у научној области којој та тема припада (Министарство просвете и науке, 2020). Из наведеног се може закључити да је *научни метод* кључна детерминанта научне монографије, као врсте научног рада у одређеној области.

1 ISBN (енгл. *International Standard Book Number* — Међународни стандардни број књиге) је јединствени идентификатор књига и других омеђених публикација без обзира на медиј на коме су објављене. ISBN број представља матичну ознаку сваке монографске публикације (Народна библиотека Србије, 2020)

2 CIP запис (енгл. *Cataloging in publication* — Каталогизација у публикацији) и представља сажету информацију о садржају, предмету и библиографским карактеристикама публикације (Народна библиотека Србије, 2020).

3 ISMN (енгл. *The International Standard Music Number* — Међународни стандардни број за музикалије) ”Користи се за означавање свих штампаних музикалија (нота. Сваки ISMN идентификује један наслов једног издања означеног издавача” (ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014).

Научна студија (енгл. *science studies*). — Ради се о врсти публикације, која за разлику од монографије обрађује неки ужи проблем или истраживачко питање, најчешће као део неког научног пројекта. У *Правилнику* се наводи следећа дефиниција научне студије: „Монографска студија је научна публикација објављена самостално или у склопу неке друге научне публикације и представља допринос науци. Она мора имати најмање две рецензије чији аутори нису из исте научне институције” (Министарство просвете и науке, 2020). Делетић (2000) студију/расправу описује као најчешћи, основни облик излагања резултата истраживања у научној историографији. Он каже:

„Студија је рад који има за циљ целовиту обраду једног научног питања, догађаја или краћег периода. Обим студије није унапред одређен, али би она требало да чини целину и даје потпун одговор на постављену тему. По правилу, студије се објављују у часописима и зборницима радова, а често се могу наћи и као сепарати или посебни отисци из тих публикација... Студију која има полемички карактер правилније је звати *расправом*. Поједине студије и расправе разликују се од монографија углавном нешто мањим обимом, а нарочито чињеницом да нису објављене као посебно издање” (стр. 107–131).

Научна студија има веома јасну и дефинисану структуру која у основни мора имати следеће елементе: сажетак/апстракт, резиме и кључне речи (са преводом на један од светских језика), предмет, проблем, циљ истраживања, хипотезе и задатке који из њих произилазе, прецизну методологију са експлицираним инструментима, узорком истраживања, потом анализом резултата, закључцима и библиографијом. Код специфичних ужих научних дисциплина, научна монографија или научна студија као форма научне публикације најчешће проучава и расветљава низ уже дисциплинарних проблема и фундаментална и стратегијска питања. На пример, у области методике ликовног васпитања и образовања,¹ почев од циља ликовног

¹ Истраживачка питања која су најчешће у фокусу истраживача методичара из области ликовне културе, односе се примарно на утицај различитих фактора (метода, узраста, друштвеног контекста, развојних особености, школе, итд.), на дечји интегрални развој, а посебно на методе развоја креативности и стваралаштва. У другој половини 20. века, као и првих деценија 21. века, објављено је неколико значајних научних монографија и научних студија у овој области, где су свакако најрелевантнији радови доајена ликовне педагогије академика Богомила Карлавариса.

васпитања и образовања и улоге ликовног педагога у њему, научне заснованости ликовне педагогије и методике ликовног васпитања и образовања и дефинисања њихових основних појмовних и теоретских поставки са фокусом на васпитно–образовним методама и техникама (Филиповић, 2011).

Научни чланак (енгл. *scientific article*). — Ово је најзаступљенија форма научног рада међу стручњацима. Углавном се објављују у референтним научним часописима,¹ као и зборницима са националних или међународних скупова. Да би се научни чланак вредновао, поред тог општег услова публикација у коме се објављују научни радови мора испуњавати основне библиографске услове (ISSN,² CIP, UDC³). Радовима се често додељује посебна ознака — DOI број.⁴ У *Правилнику о стицању истраживачких и научних звања* (2020) се наводи да у часописима који су укључени у међународни систем унакрсног реферисања (*CrossRef*), чланцима се додељује посебна бројчана ознака DOI непосредно пред објављивање свеске и исписује се на почетној страни чланка на сталном истакнутом месту (стр. 15). Радови пролазе строге рецензије према прописаним критеријумима за вредновање квалитета рада и испуњености основних захтева који се могу по нивоу и сложености разликовати, зависно од рејтинга часописа у систему научних публикација које прописују научни одбори и адекватна тела која су задужена за категоризацију и нормирање оваквих врста публикација.

1 „**Научни часопис** је периодична публикација у којој се објављују резултати научноистраживачког рада. Међународни научни часопис је часопис који је реферисан у међународним цитатним базама *Journal Citation Report* (у даљем тексту: *JCR*) и *Web of Science (Science Citation Index Expanded, Social Science Citation Index, Arts and Humanities Citation Index* (у даљем тексту: *WoS*). У области друштвених и хуманистичких наука, осим часописа у горе реферисаним базама, међународни часопис је и часопис реферисан у међународним базама *SCImago Journal Rank* (у даљем тексту: *SJR*), као и они научни часописи које одговарајући матични научни одбори дефинишу као часописе из категорије M23. Међународни часопис, у смислу овог правилника, може бити часопис иностраног или домаћег издавача. Национални научни часопис је часопис који није реферисан у међународним базама. Национални научни часопис може бити часопис домаћег или иностраног издавача. Научни часопис домаћег издавача, је периодична публикација издавача чије је седиште на територији Републике Србије који испуњава Услове за уређивање научних часописа” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 1).

2 **ISSN** је међународни стандардни број који се додељује серијским публикацијама. „Часопис има ISSN (*International Standard Serial Number*) као трајну и једнозначну ознаку, у складу са законом којим се уређује издавачка делатност. Ако часопис има паралелни електронски облик, додељује му се засебан ISSN (*e-ISSN*). Народна библиотека Србије додељује национални ISSN број. ISSN се исписује на истакнутом месту у свакој објављеној свесци, помоћу у горњем десном углу корица” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 11).

3 **UDC** (енгл. *Universal Decimal Classification* — Универзална децимална класификација) представља међународни класификациони библиотечки систем који Међународна федерација за документацију публикује за индексирање и претраживање података.

4 **DOI** (енгл. *Digital Object Identifier* — Дигитални идентификатор објекта са низом карактера који је трајно повезан са објектом (књига, чланак у часопису...) док су остали метаподаци дати на интернет мрежи, а додељују их агенције за регистрацију. За претраживање радова преко DOI броја, али и других (мета)података може се користити претраживач *Crossref*: <https://www.crossref.org/>.

Правилником о њосџуџу, начину вредновања и кванџиџиџив-ном исказивању научно–исџраживачких резулџаџа исџраживача (2017) дефинисане су следеће категорије научних радова у часопису: оригинални научни чланак, прегледни (ревиџски) чланак, претходно саопштење, научна критика, полемика и осврти, док се опис случаја (*case report*) сврстава у категорију научног рада у зависности од става матичног научног одбора (стр. 24). Њихове основне карактеристике су у овом делу приказане према подели ЈУ Народне и универзитетске библиотеке РС).

Оригинални научни чланак (енгл. *original scientific article*). — Чланак који садржи иновативне и оригиналне резултате научног истраживања. У њему се износе претходно необјављивани резултати сопствених истраживања научним методама и који се први пут представљају јавности доприносећи напретку у одређеној научној области.¹

Прегледни чланак (енгл. *review article*) — Врста чланка који представља критички приказ из основног научног подручја или области. У њему се дају резултати истраживања других истраживача, њиховом анализом и дискусијом, односно „рад који садржи оригиналан, детаљан и критички приказ истраживачког проблема или подручја у коме је аутор остварио одређени допринос” (Исто, стр. 16). Постоји неколико подврста као што су:

а) *Преџледни рад* — *лиџературни џреџег* (енгл. *review of the literature*) — примарно се критички осврће на постојећа истраживања;

б) *Сџање џодручја или обласџи* (енгл. *state of the art*) — пружа нова схватања у областима које брзо напредују и обично доноси и преглед најновије литературе;

в) *Ажурирани чланак* или (енгл. *update*) је наставак неког сличног прегледног рада);

г) *Меџаанализа* (енгл. *overview, quantitative synthesis*) — представља општи преглед или квантитативну синтезу, односно рад у коме се интегришу и комбинују подаци који су у различито време и на различитим местима објављивани, а који кроз (мета)анализу дају нове научне информације и разликује се од традиционалног прегледа литературе.

¹ Научни чланци из области наука о уметностима, као и методике наставе у области уметности могу се претраживати у референтним базама на интернету где је могуће пронаћи бројне радове који су објављени у часописима или зборницима са научних скупова. Више о томе у 2.1.2. Претраживање референци у базама података на страни 62.

Претходно саопштење (енгл. *preliminary communications*). — Представља прелиминарни извештај истраживања, односно прво обавештење о резултатима неког истраживања, али без детаљнијег описа метода и образлагања резултата. Садржи све битне делове као и научни рад, али у скраћеном облику и најчешће претходи оригиналном научном раду (ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014).

Научна критика и приказ (енгл. *scientific review, scientific views*). — Наведене врсте су форме научних чланака мањег обима који могу да се објављују као део научних часописа у посебним поглављима. Најчешће се односе на критичке рефлексије аутора у односу на неке научне или стручне резултате које подржава или негира, потом представљање искустава из сопствене истраживачке праксе, представљање радова других аутора и др. Научне критике, прикази или осврти су „расправе на одређену научну тему засноване искључиво на научној аргументацији и коришћењем научне методологије” (Исто, стр. 16).

Извештај научног истраживања (енгл. *scientific research report*). — овакав извештај представља форму научног рада у којој се представљају резултати истраживања у оквиру пројекта на којима често раде тимови стручњака са циљем информисања стручне и шире јавности. Најчешће је у форми евалуације завршеног пројекта истраживања са прецизним информацијама о процесу истраживања, методама, резултатима. Нажалост, у нашем образовном окружењу постоје веома мали број научних пројекта посвећених истраживањима из области методике ликовног васпитања и образовања. Неке од тема из области подстицања креативности код деце и младих у школском систему обрађиване су кроз истраживања које је спровео *Инстиџиуџи за ђедајошка исџираживања у Београду* (ИПИ), а чији извештаји су публиковани онлајн на званичној интернет страни *Инстиџиуџи*.¹

Саопштење, реферат или дискусија са скупа (енгл. *announcement, report, discussion from the meeting*). — Ово су специфичне форме научног или стручног рада који се излаже јавно на научном

¹ Више на интернет страни Института за педагошка истраживања, Београд — *Исџираживачки ђројекџи*. <https://www.ipisr.org.rs/istazivacki-projekti>

или стручном скупу, где је време најчешће ограничено па се најчешће излажу само најважнији резултати интегралне верзије рада у форми саопштења, док се *реферат* у изводу или *реферат* у целини објављује у штампаним публикацијама — *зборницима* са научних или стручних скупова. Обликују се према критеријумима и апаратуром које прописују научни или стручни одбори скупова које чине релевантни стручњаци из различитих дисциплина које обухватају конкретне публикације односно темати скупова.

Научни пројекти (енгл. *scientific projects*). — Овакве форме радова могу имати и стручни карактер и представљају плански нацрт истраживања у оквиру којих се систематски проучавају и прате одређене појаве, процеси, методе, модели, а у којима се користе научни инструменти и методологија која подразумева добро испланиран процес истраживања: прикупљање података, инструменте, методе, узорке, процедуре, преко анализе резултата, њихове интерпретације и закључака. Постоје различите врсте пројеката и њихових циљева, а у друштвено–хуманистичким наукама су примарно заступљени истраживачко–развојни пројекти око којих су окупљене групе стручњака које чине пројектни тим са јасно дефинисаним улогама и задацима у оквиру пројекта.

Докторска дисертација (енгл. *doctoral dissertation*). — Дисертација представља самостални истраживачки научни рад који је уједно и академски рад студента–докторанда јер настаје у оквиру докторских студија. Израдом и одбраном докторске дисертације докторанд потврђује самосталност и инвентивност у примени теоријских и практичних знања из датог подручја. Кроз израду докторске дисертације, докторанд развија и демонстрира способност да кроз оригинално истраживање постигне научноистраживачке резултате, којима се проширују сазнања у ужој научној области или дисциплини, у овом случају је то методика ликовног васпитања и образовања.^{1 2}

1 **НарДУС** — Национални репозиторијум дисертација у Србији је „заједнички портал свих докторских дисертација и извештаја комисија о њиховој оцени, на универзитетима у Србији. Установљен је на основу Закона о изменама и допунама и Закона о високом образовању донетог септембра 2014. године” (Министарство просвете и науке, 2021).

2 Пример докторске дисертације погледати на: Војводић, М. (2018). *Компјутеризација наставника као фактор развоја ликовног стваралаштва ученика основношколског узраста*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду. <https://nardus.mppn.gov.rs/handle/123456789/10390>

1.1.2. Стручни радови

Стручни радови су врста писане грађе, међу којима се посебно издвајају: *уџбеник (школски или универзитетски), приручник, аутори-зовано предавање, стручни извештај, стручна монографија, стручни чланак, елаборат, експертиза и рецензија, излагање на стручном скупу*. На пример, стручни радови у области методике ликовног васпитања и образовања су превасходно фокусирани на професију васпитача, учитеља и наставника ликовне културе и сва она питања која из ове струке произилазе, а засновани су на теоријским сазнањима и практичној примени истих. Описује се у даљем тексту оне стручне публикације које су најзаступљеније у области методике ликовног васпитања и образовања, теорије уметности и уметничке праксе.

Уџбеници и приручници су врста стручне грађе која има специфичну форму, функцију, карактер и садржаје. Када је у питању настава и образовање, овакве врсте публикација се пишу наменски, са израженом дидактичком функцијом. Могу бити универзитетски или за доуниверзитетски ниво образовања.

Уџбеник. — Представља наставно, односно дидактичко средство које се припрема у складу са: званичним програмским циљевима, садржајима и исходима одређеног наставног предмета, узрастом и психофизичком зрелошћу ученика/студента којима је намењен, врстом школе или нивоа образовања. Може бити универзитетски и тада има карактер научне грађе. Школски уџбеник за доуниверзитетско образовање је врста стручне литературе. Користи научне садржаје који су дидактичко–методички обликовани, преточени у наставне садржаје намењене ученицима одређеног узраста.

Универзитетски уџбеник. — Оваква публикација је заснована на научним теоријама и провереним релевантним чињеницама, али се у оваквој публикацији не проверавају научном методологијом, већ се као такве систематизују и транспонују у наставне садржаје одређеног предмета и студијског програма. Циљ ове врсте уџбеника јесте да обезбеди базичне информације из области проучавања на различитим нивоима образовања. „То је научно утемељен рад, написан језички коректно и јасно, уз одговарајућу оригиналност у избору и обради

садржаја према програму студијског предмета. Садржи одмерена и прецизно формулисана позната, доказана и усвојена научна сазнања, без поступка извођења, доказивања, критике и полемисања” (Кундачина и Банђур, 2007, стр. 95).

Као пример се може навести универзитетски уџбеник *Методичка пракса ликовних педагога* (Филиповић, 2017) који обрађује питања посвећена методичким аспектима васпитно–образовне праксе. Овакве публикације су обично посвећене студентима уметничких факултета, високих струковних школа из области уметности, учитељских факултета и високих струковних школа за образовање васпитача, односно ликовним педагозима, учитељима и васпитачима, као и свима онима који се баве теоријом и праксом дечјег ликовног стваралаштва.¹ У наведеном уџбенику, разматрају се концепти и приступи ликовном васпитању и образовању, али и дефинише опсега циљева, компетенција и образовних исхода у складу са природом области и развојним потребама деце и младих. Посебна пажња посвећена је основним елементима савремене методике као што су: индивидуализација у ликовном васпитању и образовању, интердисциплинарност, тематско планирање и проблемски приступ, као и значај личности и компетенција ликовног педагога у процесу ликовног васпитања и образовања. Такође, у овој публикацији се указује на значај иницијалног образовања и компетенција које стичу студенти, будући наставници, за раду области ликовног васпитања и образовања на свим нивоима образовања. Разматра се и значај личности и компетенција наставника и васпитача у процесу ликовног васпитања и образовања. Такође, један од важних сегмената је свакако методичка пракса као интегрални део иницијалног образовања ликовних педагога којој је посвећен сегмент у овом поглављу, затим улоге ментора у образовању студента, а разрађени су и кораци у реализацији методичке праксе. Овај уџбеник садржи и примере из методичке праксе студента, као и захтеве за планирање часа и организацију процеса учења где је приказан пример плана часа у структурираној табели са кратким упутством и дефинисањем основних појмова.

¹Погледати пример: Филиповић, С. и Дицић, В. (2019). *Увод у ликовну културу 1* (универзитетски уџбеник). Нови Сад: Академија уметности и КЛЕТ. <https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2021/01/uvod-u-likovnu-kulturu-1-knjizni-blok-low-res.pdf>

Преглед ликовних активности у оквиру методичке праксе обухвата више васпитно–образовних нивоа и циклуса — предшколско, основна и средња школа, као и установе које остварују посебне инклузивне програме. У примерима је дат кратак опис активности у којој се огледа основни концепт, као и репродукције са примерима ученичких радова насталих у конкретној пракси, а у сарадњи са студентима, наставницима менторима у школама, као и са професором методичке праксе на факултету. У оквиру Уџбеника указан је значај организације изложби дечјег ликовног стваралаштва, врсте изложби и њихове специфичности, а као пример изложбе дечјег ликовног стваралаштва приказана је традиционална дидактичка изложба *Мудросѝ Чула — дечје ликовно сѝваралашѝво* (Филиповић, 2017, стр. 2–3). Попис уџбеника различитих аутора из области методике ликовног васпитања и образовања, као и наставе ликовне културе у Србији може се претраживати у COBISS–у,¹ јединственом библиотечко–информационом систему са узајамном каталогизацијом.

Код конципирања **школских уџбеника** из наставе ликовне културе у основној и средњој школи, поред званичног програма, морају се поштовати одређени стандарди, а који се односе на дидактичку структуру садржаја у складу са законитостима учења, као и методички приступ у интерпретацији истих, а у складу са узрасним специфичностима ученика и карактером наставног предмета. Школски уџбеници пролазе посебну *Законом* дефинисану процедуру одобравања, те вредновања према задатим критеријумима као што је концепција, дидактичка структура, савременост, методичност, релевантност информација, примереност узрасту, прилагођеност природи предмета, језик и стилско обликовање, графичко и ликовно обликовање и многи други аспекти.²

Савремени стандарди за писање школских уџбеника омогућавају ауторима да избегну недостатке традиционалних уџбеника које карактерише примарна улога преношења знања и пасивног учења. Савремени уџбеник данас тежи да има примарно развојно–формативној улози, односно да својом дидактичком апаратуром потпомаже изградњу знања онога ко учи из њега (Ivić i sar., 2008, стр. 23; цитирано

¹ Библиотечко–информациони систем COBISS. <http://sr.cobiss.net/>

² Више у *Правилнику о сѝтандардима квалитетета уџбеника и уѝуѝсѝво о њиховој уѝоѝреби*: <https://zuov.gov.rs/download/pravilnik-o-standardima-kvaliteta-udzbenika-i-uputstvo-o-njihovoj-upotrebi/>

према Филиповић 2017, стр. 134). Када је у питању школски уџбеник за наставу ликовне културе, савремена школа промовише став да уџбеник треба да буде усмерен примарно на ученика:

У нашој актуелној васпитно–образовној пракси последњих деценија у значајној мери се мења однос према уџбеничкој литератури, па тако и према уџбеницима за наставу ликовне културе. Садржај савременог уџбеника предмета ликовна култура у првом плану треба да истиче проблемски приступ, илустрован примерима продуката ликовног стваралаштва деце и младих, визуелним садржајима савремене уметности, као и делима из националног и светског уметничког наслеђа (Филиповић, 2017, стр. 127–142). Проблемски захтеви у уџбенику треба да имају карактер наставног садржаја, а теме да буду у функцији реализације предвиђених задатака. Такође је потребно омогућити и естетски доживљај као фактор који утиче на креативни процес и има кључну улогу у савременој методичкој пракси. Осим усвајања предвиђених знања и вештина из области ликовног стваралаштва, уџбеник треба да се бави и неговањем дечјег ликовног изражавања и комуникације визуелним медијима, како би се унапредили сви облици перцепције као темељ развоја интелигенције, али и изграђивање ставова који су у функцији еманципације дечје личности. Опажање добија смисао тек када допринесе сазнавању, интелектуалном развоју и креативности као особини и ставу личности (Исто, стр. 134).¹

На пример, савремени уџбеници из наставе ликовне културе (за разлику од традиционалног концепта уџбеника трансмитивног карактера прилагођених за фронталну наставу), значајно су интерактивнији и са више понуђених садржаја радионичарског типа, где ученици кроз проблемске и пројектне задатке индивидуално, у пару или групи заједнички истражују различите ликовне проблеме, учећи кроз сопствено искуство.

Приручник. — То је врста стручне литературе која има за циљ да пружи основна упутства везана за одређене практичне аспекте

¹ Погледати пример школског уџбеника: Филиповић, С. (2021). *Ликовна култура за осми разред*. Београд: Клет. <https://www.yumpu.com/xx/document/fullscreen/64516119/klett-8->

неке области, теме, проблема и олакша рад у некој делатности, са фокусом на интерпретацији терцијалних знања. Садржаји приручника су одређени самом природом струке, те су и информације директно повезане са ужим аспектима практиковања у тој дисциплини. Приручници су намењени различитој популацији, а најчешће су обликовани као методички водич, саветник, подсетник и информатор који има јасно дефинисану дидактичку структуру како би садржаји били прегледни, лако проналазиле корисне информације, усвајале и примењивале у пракси. Приручник треба да има јасно дефинисану структуру са свим елементима који су у функцији образложења практичне примене одређеног приступа, метода, инструмента, техника и материјала у конкретним ситуација из праксе и да олакшају рад. Обично прате уџбеник, као део уџбеничког комплекта, са инструкцијама и препорукама. На пример, када је реч о приручницима за предмет Ликовна култура у основним и средњим школама, они су примарно намењени учитељима, наставницима:

„Приручник за ликовну културу, који обично прати одговарајући уџбеник, треба да садржи низ тумачења, препорука и идеја корисних у непосредном раду са ученицима. Да би исправно анализирао дечје ликовне радове и утицао на развој њихове креативности, наставник или васпитач треба да познају ликовне елементе и њихове односе, да у свој рад унесе мноштво тематских идеја и иновација, да знају какве су изражајне могућности и ограничења ликовних техника и материјала и њихова доступност деци, као и да владају поступцима за њихово ликовно образовање и васпитање” (Филиповић 2017, стр. 137).¹

Из наведеног произилази и захтев да приручник за предмет Ликовна култура треба да буде заснован на идејама савремене ликовне педагогије и методике ликовног васпитања и образовања.

Ауторизовано предавање. — Ова форма *јомоћне насѡавно–образовне лиѡераѡуре* (Кундачина и Банђур, 2007, стр. 97) обично је посвећена одређеној теми или проблему унутар наставног предмета

¹ Погледати пример приручника за наставнике: Филиповић, С. (2014). *Приручник за насѡавнике – Ликовна кулѡура за 4. разред основне школе*. Београд: Клет. https://www.klett.rs/sites/default/files/knowledge/4_likovno_prirucnik_low.pdf

и представља стручну обраду садржаја који је интерпретиран у форми писаног материјала у штампаном или електронском формату са ауторизованим условима о правима приступа информацијама, односно одређеним одобрењем за коришћење садржаја од стране аутора. Постоје различити интернет портали посвећени образовању, посебно области методике ликовног васпитања и образовања, иако се примећује да их је сразмерно мало у односу на друге области.¹

Стручни извештаји. — То су писани наставни материјали којим се систематизују неке важне информације из одређене области. То могу бити стручни извештаји о подобности теме мастер рада или докторске тезе, извештаји са конференција или неког организованог облика васпитнообразовног рада (на пример, посета студента образовним установама или реализација неких радионица ван факултета), извештаји са студијских путовања, организоване праксе итд.²

Стручне монографије и стручни чланци су врсте стручних радова, који су, за разлику од научних, више оријентисани ка уже стручним питањима и применљивости научних резултата у пракси, те њихово илустровање на конкретним примерима, прилагођен по питању стручне терминологије широј читалачкој публици и корисницима. У оквиру стручних монографија, које представљају обимнију грађу од чланака, појављује се и термин „уметничка монографија” (енгл. *artist monograph*), а која је обично посвећена стваралаштву једног или групе уметника, са анализама концепта, поетике и свих важних информација које прате креативну продукцију неког ствараоца. Код стручних чланака је тежиште на већ познатим резултатима који се посматрају из перспективе њихове практичне примењивости, ширења знања, резултата деловања у пракси.

Остале форме стручних радова су *елаборат*, *рецензија*, *експертиза* и *презентација научне продукције*.

Елаборат. — То је детаљан, аналитичан и систематичан приказ неког дела, пројекта или процеса рада у писаној форми са пратећим прилозима (табеле, графикони, нацрти, прототипови и остали визуелни

1 Погледати примере ауторизованих предавања, стручних извештаја и монографија из области методике ликовног васпитања и образовања: Филиповић, С. (2018). *Методика ликовног васпитања и образовања* — Образовни блои. <https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>

2 Погледати пример *Извештаја о оцени гокшорске дисертације*. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/10390/IzvestajKomisije.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

сарджаји). Ова форма стручног рада бави се обрадом неког конкретног проблема (студија изводљивости) са експертским освртом и препорукама стручњака за његово решавање, или детаљним описом реализованог пројекта. Обично су методолошки систематизовани са прилозима који прате основни текст као што су фото примери, табеле и графикони, као и мултимедијалне презентације, изложбе радова, експоната, макета или пројектне документације. У случају уметничких докторских пројеката, радове у неком материјалу/медију обично прати писани елаборат као форма писане разраде, односно детаљног образложења неког уметничког пројекта, идеје, теме, процедура, материјала, метода и других важних аспеката.

Рецензија и експертиза. — То су врсте стручне оцене неког дела према задатим критеријумима. Рецензију или експертизу обично врше стручњаци са квалификацијама и експертизама из уже области и дисциплине. Рецензент мора бити експерт у ужој области и да добро познаје и влада методологијом рада који рецензира, да компетентно и непристрасно да осврте на садржај рада, као и да оцени научну или стручну вредност свих елемената рада уз примену поступака рецензирања у складу са правилима које поставља уредништво у оквиру одређене публикације (пример рецензетског листа за стручне и научне чланке дат је на 121. страни публикације).

Презентација научне продукције. — То је најчешће библиографска публикација или интернет страна са научним радовима појединаца или групација — института, факултета, истраживачких центара и друго. Оваква презентација даје прецизан и систематизован увид у научну продукцију и резултате истраживања.¹

У стручне радове спадају и *аутобиографија*, *биографија*, *анотирација*, *расправа*, *полемика*, *прилој*, *есеј*, *недајошки роман*. Ове, као и многе друге форме стручних и научних радова детаљно су описане у књизи *Академско писање* (Кундачина и Банђур, 2007).

У даљем тексту ове књиге, биће посвећена пажња академским радовима у оквиру студија на уметничким факултетима, њиховом значају и критеријумама за писање, а који су по карактеру научни или стручни писани радови.

¹Погледати пример интернет презентације научне продукције истраживача др Војислава Илића. <https://il-icvojislav.com/page1.html>

Основни термин који одређује процес учења на високошколским установама јесте **студирање** (студије, студент, студија). Реч студирати (лат. *studere*) у изворном значењу подразумева „брижљиво истраживати, изучавати нешто, проучавати, помно испитивати” (Клајн и Шипка, 2007, стр. 1181). Током студија на уметничким факултетима се пишу **академски радови**, врста теоријских научних и стручних радова, као на пример: *ѿисани (ѿрег)исѿиѿни рад (семинарски рад, есеји, ѿрикази...), завршни диѿломски рад на основним и масѿер сѿудијама, сѿецијализација, докѿорска дисерѿација и докѿорски уметѿнички ѿројекѿи*.

Полазећи од законитости методологије научних истраживања и научне академске праксе у друштвено–хуманистичким наукама, које у систему дисциплина имају своје епистемиолошке основе и стандардизоване детерминанте, потребно је ближе сагледати и уважити специфичне захтеве за израду писаних академских радова током студија на уметничким факултетима. Као услов се поставља примена основних методолошких критеријума и техника писања теоријских радова који су различитог карактера и намене у датом пољу, односно дисциплини.¹

У даљем тексту ове публикације разматраће се различити захтеви, елементи и критеријуми за израду академских радова у области друштвено–хуманистичких наука, посебно методике ликовног васпитања и образовања,² као и академских писаних радова у оквиру уметничких завршних радова, мастер и докторских уметничких пројеката.

¹ Ова публикација ће се ограничити на ону систематизацију која је прилагођена природи научних и уметничких поља, ужих области и дисциплина, и из њих изведених наставних предмета на акредитованим програмима уметничких факултета (један од примера у ДХ пољу је и методичка група предмета у оквиру акредитованих студијских програма на Академији уметности Универзитета у Новом Саду).

² **Методика ликовног васпитања и образовања** је интедисциплинарна научна област која припада пољу друштвено–хуманистичких наука, педагошко–андрагошких дисциплина. Методика ликовног васпитања и образовања која се, као посебна методика, бави поучавањем и учењем у подручју уметности, уједно кореспондира са великим бројем научних области и дисциплина, где се посебно издваја веза са наукама као што су: филозофија, естетика, семиологија, социологија, антопологија, психологија и њене дисциплине, педагогија и њене дисциплине, теорија и историја уметности... Она синтетише научна сазнања и проверава их у пракси кроз примену различитих метода и приступа. Примарни предмет њеног научног истраживања су у области теорија ликовног васпитања и образовања, теорије уметности и ликовно–уметничке праксе. Циљ и задаци методике ликовног васпитања и образовања су да: преноси научна, стручна и уметничка сазнања и достигнућа у актуелну праксу; прати резултате који се у њој постижу што им обезбеђује повратну информацију; истражује и унапређује теорију и праксу ликовног васпитања и образовања (Филиповић, 2011).

1.2.1. Семинарски и завршни испитни рад на предмету

Семинарски рад и завршни испитни рад су форме академских радова који настају у оквиру студија као део предиспитних и испитних обавеза студената. Мора се истаћи значај оваквих задатака и активности, јер је израда семинарског и завршног испитног рада, на првом месту, форма учења кроз истраживачки рад и зато спада у неизоставан елемент академског школовања у различитим научним и стручним областима и дисциплинама.

Семинарски рад је, према Дамњановићу (Damnjanović, 2008) врста академског рада који се реализују у оквиру наставних предмета и студијских програма. То је самостално стручно саопштење студента из одређеног наставног предмета и њиме се обрађује један ужи или једноставнији проблем у оквиру одабране теме. Зависно од нивоа студија, семинарски радови су једноставнији или сложенији у структури и критеријумима и представљају достигнути ниво компетентности студента у оквиру одређене теме која је обрађивана, али и осталих знања интегрисаних у контекст писаног рада.

Завршни испитни рад је, како даље наводи Дамњановић, стручни или научни писани текст из одређене предметне (стручне или научне) области. Његовом израдом и одбраном студент показује оспособљеност, самосталност и инвентивност у примени теоријских и практичних знања из датог подручја и у решавању различитих питања и проблема. Разлика у структури између радова на основним или мастер студијама није толико изражена, колико у обиму и сложености приступу истраживању теме, односно проблема рада, сходно нивоу студија. Дамњановић наводи следеће:

„За разлику од семинарског рада, завршни рад је већег обима и има веће сазнајне вредности за стручну или научну област из које се ради. Пише се након одслушаних и положених испита, написаних и одбрањених обавезних семинарских радова, успешно реализоване стручне праксе, као и других завршних обавеза. Завршни рад представља врло специфичан дидактички облик проверавања стечених знања, али и специфичну дидактичку

форму за даље оспособљавање студената за самостални рад, проширивање и продубљивање знања. У њему су и *развојне клице* почетног оспособљавања за научноистраживачки рад. На основу изнетог није тешко закључити да се у дидактичко–методичком погледу уочава разлика између семинарских и завршних радова. Израдом семинарских радова студенти се вежбају у писменом саопштавању својих мисли, знања, идеја и слично, а завршним радовима студенти доказују да је вежба била успешна и колико су самостални у изради писаних радова” (Damjanović, 2008, стр. 6).

Дакле, као што Дамњановић наводи, сврха писања семинарског и завршног испитног рада јесте стицање компетенција студента у одређеној дисциплини кроз истраживачки рад и самосталну израду писаних радова у складу са задатим критеријумима, чиме студент развоја и вештине академског писања. То подразумева следеће:

- анализу проблема и постављање хипотеза,
- истраживање различитих извора,
- коришћење истраживачких инструмената и алата,
- критичку анализу садржаја,
- закључивање, уопштавање и бројне друге захтеве.

Све наведено се поставља пред студента као захтев када је у питању учење кроз истраживачки рад и писано изражавање. Свака високошколска установа уређује критеријуме студирања посебним актима (правилници), где се веома често дају смернице које се односе на академске радове. У оквиру појединих предмета, наставници додатно дефинишу ближе критеријуме у оквиру силабуса, а који се односе на начине полагања испита, критеријуме предиспитних обавеза, где се, поред осталог, дају смернице за семинарске радове и завршне предметне радове.¹

¹ На пример, у оквиру наставниг предмета Методика ликовног васпитања и образовања, дефинисани су специфични критеријуми, а који су доступни на интернет страни високошколске установе. <https://akademija.uns.ac.rs/materijali-za-studente/#1508173355434-77c8c0d9-c2ea>

1.2.2. Дипломски и специјалистички рад на академским студијама

Дипломски рад у оквиру основних и мастер студија јесте темељни истраживачки рад студента који се базира на конципирању основне структуре, профилисању посебних одељака и тематских целина, као и писању појединих текстова из склопа тематских задатака. Применом основних, теоријско–методолошких, научно–стручних и стручно–апликативних знања, метода и најновијих знања из релевантне научне и стручне литературе (монографије и периодике), студент приступа решавању конкретних проблема у оквиру теме чији је циљ писање и одбрана завршног дипломског рада. Писани дипломски рад се брани јавно усмено, односно кроз мултимедијално представљање студентовог познавања и систематског разумевања одабране и обрађене теме у писаној форми, демонстрирајући при том способност самосталног и аргументованог образлагања примењене методологије и резултата оригиналног научно–стручног истраживања, уз неопходан степен академског интегритета (Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, 2015).

Код израде дипломских радова на основним и мастер академским студијама, уобичајена процедура подразумева протокол који траје од избора теме, до усмене одбране завршног и мастер рада, и утврђен је општим актима високошколске установе на којој је програм акредитован. Поступак израде завршног рада пролази одређене универзалне кораке, који се примарно тичу координираног рада између студента/мастеранда и ментора уз конструктивну и пуновредну подршку ментора студенту. Фазе подразумевају следеће кораке (у овом случају стручног или научног истраживања): студијски истраживачки рад, елаборација основне истраживачке идеје завршног дипломског рада, рашчлањивање истраживачке идеје на посебне истраживачке теме, а потом на посебне текстуалне целине, прикупљање и статистичка обрада емпиријских података и на крају, уобличавање завршног рада, изношење закључака и на крају уопштавање.

Конкретни исходи који се односе на компетенције студената стечених током израде дипломског рада подразумевају да студент:

- самостално **одабира** истраживачку тему;
- **сруктурира** мастер рад и унутрашњу организацију на посебна истраживачка подручја и тематске задатке;
- **примењује** одговарајуће истраживачке методе у раду у складу са природом уже научно–стручне области;
- самостално **истражује** и **користи** релевантну литературу;
- **примењује** научну методологију у раду;
- систематски **анализира, изводи** и **саопштава** резултате и закључке својих истраживања у оквиру задате теме мастер рада;
- **образлаже** њихов значај за даље импликације у пракси, али и даља истраживања и допринос одређеној научној, стручној и уметничкој области;
- **утврђује** постојећа и **проширује** нова сазнања у датој области својим оригиналним истраживањем и постигнутим научно–истраживачким резултатима;
- јавно **излаже** и **брани** тему мастер рада у складу са задатим критеријумима;
- самостално и аргументовано **образлаже** примењену методологију и достигнуте резултате уз неопходан степен академског интегритета;
- концизно, јасно и аргументовано **одговора** на питања која постављају чланови комисије за одбрану завршног мастер рада.

Мастер рад у оквиру уметничких студија, за разлику од научних, подразумева реализовани уметнички пројекат који прати писани рад који се суштински односи према уметничком пројекту. Од студента се очекује адекватна и квалитетна презентација уметничког пројекта кроз изложбу или на неки други примерени начин, као и способност писане и усмене елаборације уметничког пројекта и одговарање на постављена питања од стране комисије пред којом се брани мастер уметнички рад, односно пројекат (Академија уметности, Универзитет у Новом Саду, 2016–2017). У оваквим радовима се не примењују научне методе, али писани радови подлежу универзалним критеријумима који се превасходно односе на структуру рада, примену референци, реторички стил, као и стилско и техничко обликовање.

Слика 3

[Мастер конзервација и рестаурација на Академији уметности Универзитета у Новом Саду један је од репрезентативних примера образовних програма који садржајно и концептуално интегрише уметност, науку и технологију]

Најомена. Мастер конзервација и рестаурација [фотографија]. Преузето са интернет стране Академије уметности Универзитета у Новом Саду, н.д. (<https://dizajn.akademija.uns.ac.rs/about/studije/gd-master/master-restauracija-i-konzervacija/>). 2017 © Ауторска права Академија уметности, Нови Сад, Србија. Користи се према одредбама правичног пословања.

Специјалистички рад је форма академског рада која настаје у оквиру специјалистичких студија као врста постдипломских студија акредитованих на неком од факултета или универзитета. Односи се на стицање и оснаживање радних квалификација и компетенција у одређеној научној или стручној области. Овакви програми су карактеристични за високе струковне школе, али се спроводе и на академским студијама и дефинисани су ближим критеријумима студијских програма на акредитованим високошколским установама.

1.2.3. Докторска дисертација у области науке

Докторска дисертација је самостални истраживачки научни рад студента докторских академских студија, докторанда (Национално акредитационо тело, 2019). *Правилником о њеном утику, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача* (2017) докторска дисертација се дефинише као „одбрањен докторски рад на акредитованом универзитету у земљи, или еквивалентан завршни рад признат на акредитованом универзитету у земљи” (стр. 37). Израдом и одбраном докторске дисертације студент потврђује самосталност и инвентивност у примени теоријских и практичних знања из датог подручја.¹ „Научни циљ докторске дисертације не остаје на нивоу дескрипције и класификације, као код магистарског рада, већ се проширује на ниво открића, објашњења, па и предвиђања” (Кундачина и Банђур, 2007, стр. 93). „Докторском дисертацијом је потребно самосталним истраживањем доћи до нових научних сазнања која ће бити адекватно обликована и уврштена у систем одговарајуће науке” (Вујевић 2002, стр. 181; цитирано према Кундачина и Банђур, 2007, стр. 93). Дакле, израдом докторске тезе, докторанд потврђује способност да: примењује одговарајућу методологију, самостално повезује и примењује стечена знања из предмета на докторским студијама, као да се самостално служи релевантном литературом, потом да систематски анализира информације и изводи закључаке, да саопшти резултате својих истраживања у оквиру задате теме дисертације и да образложи њихов значај за даља истраживања у одређеној области и допринос дисциплини.

¹ На пример, у области методике ликовног васпитања и образовања, поступак израде докторског рада подразумева одређење проблема истраживања, утврђивање основне структуре рада, њене унутрашње организације на посебна истраживачка подручја и тематске задатке. Докторанд у истраживачком раду повезује и примењује стечена знања из предмета докторских студија, као и претходних нивоа школовања, што претпоставља да се самостално служи релевантном литературом, примењује научну методологију, систематску анализу и изводи релевантне закључаке. Такође, студент у свом раду саопштава резултате својих истраживања у оквиру задате теме докторског рада, образлаже њихов значај за даље импликације у научној или наставној пракси, али и за даља истраживања и допринос одређеној научној, стручној и уметничкој области. Такође, израдом докторског рада се оригиналним истраживањем постижу се научноистраживачки резултати којима се утврђују, али и проширују границе досадашњих знања у области методике, у овом случају методике ликовног васпитања и образовања.

Израда докторске дисертације подразумева припрему, реализацију и елаборацију кроз јасно утврђену процедуру. Она траје од избора теме до усмене одбране рада и подразумева низ јасно дефинисаних корака који су утврђени правилима студирања, а који подразумевају следеће: одабир теме, проблема и литературе, пријаву теме, почетак рада на дисертацији, писање теоријског дела рада, прикупљање и обрада емпиријског материјала, интерпретација резултата и закључци, форматирање финалног документа и предаја рада, пријава и одбрана докторске дисертације.

Одабир теме, проблема и литературе. — Докторанду сарадњи са ментором врши одабир теме, истраживачког проблема и литературе која је предвиђена за саму профилацију концепта теме докторске дисертације из области користећи референтне изворе.

Пријава теме. — У наредном кораку докторанд саставља пријаву која садржи образложење теме и предмет истраживања, као и низ других важних елемената на основу којих се процењује њена подобност: дефинисање теоријског оквира рада и преглед владајућих ставова и схватања; образложење о потребама истраживања; утврђивање основног истраживачког проблема и претпоставки; циљ истраживања и очекивани резултати; радна хипотеза и задаци; план истраживања и оријентациони садржај; одабир метода, узорка, места истраживања, инструмената и статистичких поступака у обради података; елаборација основне истраживачке идеје докторске дисертације и сврхе истраживања, као и радна библиографија. Пријава се упућује Наставно–научном односно уметничком Већу факултета које доноси одлуку о формирању Комисије за оцену подобности теме, кандидата и ментора. На основу извештаја Комисије, Сенат као врховно тело сваког универзитета доноси коначну одлуку о прихватању подобности теме, кандидата и ментора, након чега докторанд стиче право да приступи писању докторске дисертације.

Почетак рада на дисертацији. — Докторска дисертација обавезно се пише у оквирима задате и одобрене теме којој су претходно дефинисани сви обавезни елементи. Током израде докторске дисертације докторанд се континуирано консултује са ментором који може давати и додатна упутства докторанду, упућивати на додатну и

нову литературу и усмеравати га у правцу који ће водити ка изradi квалитетне докторске дисертације. Докторанд приступа раду на изradi дисертације и конципира основну структуру, профилише посебне одељке и тематске целине дисертације, утврђује унутрашњу организацију рада на посебна истраживачка подручја, расшчлањује истраживачке идеје на посебне истраживачке теме и текстуалне целине и формира полако делове рада писаним садржајима.

Писање теоријског дела рада. — „Применом основних, теоријско методолошких, научно–стручних и стручно–апликативних знања, метода и најновијих знања из релевантне научне и стручне литературе (монографије и периодика) докторанд приступа решавању конкретних теоријских проблема у оквиру теме докторске дисертације” (Универзитетски центар за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања, Универзитет у Новом Саду, 2020).

Прикупање и обрада емпиријског материјала. — „Докторанд према утврђеном плану прикупља емпиријске податаке, врши одређена (теренска, архивска) истраживања, анкете, испитивања и огледе. Прикупљени емпиријски материјал и резултати других врста истраживања се потом систематизују, статистички обрађују и инкорпорирају у текстуални део тезе. Докторанд се, током рада, поред редовних консултација са ментором, по потреби консултује и са другим наставницима или стручњацима (научни сарадници у институтима, истраживачи и др.) из уже области теме саме дисертације” (Исто).

Интерпретација резултата и закључци. — Након обраде података, докторад приступа интерпретацији и дискусији резултата истраживања, водећи рачуна о извођењу закључака, њиховој научној утемељености, објективности, релевантности и доприносу науци.

Форматирање финалног документа и предаја рада. — Када је теза завршена, врши се лектура, редактура, графичко обликовање рада, као и провера на плагијаторство. На крају се утврђује финална верзија рада за штампу и предаје коначна верзија дисертација.

Пријава и одбрана докторске дисертације. — Одбрани претходи именовање Комисије која саставља извештај о оцени докторске дисертације који потом усвајају Наставно–научно–уметничко веће и Сенат, након чега следи усмени део одбране докторске дисертације у складу са протоколима и процедурама које прописује високошколска установа. Јавна одбрана докторске дисертације се обично реализује у складу са општим актима које доноси факултет, односно универзитет на коме је програм акредитован, а пред Комисијом састављеном од најмање три стручњака из уже научне области којој тема припада. Одбрана дисертације је докторандова јавна потврда: знања и разумевања одабране теме докторске дисертације; вештина и способности да научној јавности самостално и аргументовано образложи примењену методологију и резултате оригиналног научног истраживања у датој области, уз неопходан степен академског интегритета; изграђених академских ставова и способности давања концизних, јасних и аргументованих одговора на сва питања која постављају чланови Комисије за одбрану докторске дисертације. Том приликом докторанд прво излаже кратак експозе о својој тези, резултатима својих истраживања и доприносу своје дисертације области из које је теза писана, а затим одговара на питања која му постављају чланови Комисије. Одбрана се сматра завршеном када сви чланови Комисије исцрпе предвиђена питања и докторанд на њих да задовољавајуће одговоре. Након повлачења и састављања записника са одбране, Комисија докторанду саопштава резултат одбране. Записник са одбране прослеђује се администрацији факултета. Позитиван исход одбране докторске дисертације води ка свечаном промовисању докторанда у доктора наука одређене научне дисциплине.

Пример једног од репрезентативних студијских програма јесте и студијски програм научних докторских академских студија *Методика наставе* акредитован на Филозофском факултету, Универзитета у Новом Саду.¹

¹ Више на: Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду — *Студијски програм докторских студија из методике наставе*. <http://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijски-programi/doktorske-studije/studijски-programi/metodika-nastave>

1.2.4. Докторски уметнички пројекат

Докторски уметнички пројекат као највиши степен академског усавршавања уметника у систему високог образовања представља креативни приступ решавању проблема на основу оригиналног концепта, односно идеје уметника, при чему уметник утемељено конципира, разрађује и продукује одређено уметничко дело. Овакве пројекте поред практичног рада у одабраном медију и материјалу, најчешће прати теоријски писани рад, а који је адекватно артикулисан, образложен и интерпретиран у складу са основним критеријумима писања академског текста, а који је у случају докторског уметничког пројекта у главном у форми елабората. У оваквом раду, докторанд представља основну идеју, систематски анализира и образлаже: уметнички концепт, методе, медије, материјале, технологију и процедуре у ширем временско–просторном контексту, као и специфичан продукцијски ток везан за саму идеју, односно концепт пројекта.

Докторски уметнички пројекат је завршни део студијског програма докторских студија уметности и представља самостални оригинални уметнички рад. „Докторски уметнички пројекат је самостални оригинални уметнички рад и састоји се из уметничког пројекта и писаног дела рада. Уметнички пројекат представља уметнички рад јавно приказан у форми изложбе, јавног извођења, публикације или неке друге врсте уметничког достигнућа. Писани део рада представља резултат анализе и темељног тумачења истраженог уметничког пројекта и теоријске теме која је у дијалошкој вези са уметничким достигнућем” (Универзитет у Новом Саду, 2021). Теоријски писани рад — **елаборат докторског уметничког пројекта** прати креативни део рада уметника у одређеном медију. Ова форма има структуру и апаратуру која је дефинисана стандардима студијског програма и која систематично представља важне аспекте и елементе истраживачко–уметничког рада. Овакав писани теоријски рад нема научни карактер јер не користи истраживачке методе и научну методологију, већ је стручно усмерен ка уметниковом промишљању и елаборирању идеје, креативних процеса и резултата, односно уметничких продуката који из њих произилазе.

Потребно је направити јасну дистинкцију између продуката научних и уметничких истраживања, као и теоријских радова који из њих проистичу¹. Уколико је рад интердисциплинарно одређен ка теоријској анализи садржаја из области уметности и науке и користи научно–истраживачку методологију, онда се у том случају ради о научном пољу друштвено–хуманистичких наука, односно *наукама о уметности*, па докторска дисертација тада припада пољу науке, а не пољу уметности, што је често предмет полемике у стручној јавности када су у питању експертизе које интегришу више различитих области и дисциплина. У елаборату уметничког доктората се експлицирају све развојне фазе у настанку дела. Како би овакви писани радови били у складу са формалним критеријумима потребно је да докторанти развијају и унапређују компетенције за примену методологије и критеријума писања академских радова у оквиру теоријске експликације свог докторског уметничког пројекта као највишег степена академског усавршавања уметника. У том светлу, компетенције за писање теоријских радова на докторским уметничким студијама претпостављају да докторанд:

- **познаје, дефинише, анализира и вреднује** основне врсте, карактеристике, сличности и разлике научних, стручних и академских писаних радова (са посебним освртом на радове из теоријских предмета у области уметности и академских уметничких пројеката);
- **разуме и тумачи** појам и сврху писања академских радова;
- **разликује, објашњава и примењује** специфичне захтеве, критеријуме и процедуре за писање академских радова;
- **креира** акциони план за реализацију свог докторског уметничког пројекта;
- **примењује** структуралне елементе елабората у складу са задатим критеријумима: насловна страна и импресум, садржај рада, резиме/апстракт/сажетак, кључне речи, увод, главни део — разрада теме са поглављима (приказ предмета и циља истраживања, примењених метода, техника, материјала, средстава, медија/медијума релевантних за област, процеса и резултата уметничког истраживачког пројекта),

¹ У теоријским радовима ликовних уметника често су заступљени елементи есејског или ауто–поетског приступа у интерпретацији личне стваралачке идеје, најчешће у оквиру докторских уметничких пројеката, као и у представљању уметничког рада у каталозима, специјализованим часописима и осталим врстама публикација.

закључак, списак коришћене литературе, интернет адресе и остали релевантни извори, прилози, списак визуелних примера у раду и њихових извора и остала документациона грађа);

— **примењује** критеријуме и стандарде за навођење референци, литературе и осталих релевантних извора, за стилско и техничко обликовање академског рада (цитати, парафразе и фусноте; језик и стил изражавања у писаном академском раду; редактура, лектура, коректура рада; техничка обрада и форматирање документа академског рада);

— **креира, припрема** и јавно **представља** писани академски рад (елаборат у оквиру докторског уметничког пројекта) уз пратећу документацију (портфолио са приказом акционог плана и реализације уметничког истраживачког процеса, мултимедијална презентација рада, излагање текстова, аудио–видео материјала, уметничких радова и остале документационе грађе у јавном простору у оквиру докторског уметничког пројекта, објављивање радова у часописима релевантним за област, представљање радова на скуповима, трибинама, семинарима, предавањима...);

— самостално **креира** мултимедијалне садржаје и **примењује** информационо–комуникациону технологију и алате у презентацији истраживачког рада докторског уметничког пројекта;

— **примењује** различите вештине, методе, технике и стилове јавног излагања и презентације рада;

— **илуструје** излагање адекватним примерима и релевантним подацима за тему/проблем;

— током јавног излагања академског рада **анализира** проблем, **дискутује** са публиком, **поставља** проблемска питања и **резимира**;

— **уважава** стандарде академске етике у писању и јавном представљању академских радова;

— **разликује, објашњава** и **користи** критеријуме и инструменте за процењивање сопственог рада кроз самоевалуацију;

— **тумачи, критички анализира** и **вреднује** радове других у складу са критеријумима за евалуацију и процењивање писаног рада.

На пример, у силабусу предмета *Докторски уметнички пројекат* — *израда и одбрана*, на Академији уметности Универзитета у Новом Саду (Ликовни департман), наводи се следеће:

„Докторски уметнички пројекат има свој практични и писани део. Практични део докторског уметничког пројекта подразумева реализован опус радова из области ликовне уметности који представља вредан, оригиналан рад а у складу са предложеном и усвојеном темом. Заједно са писаном тезом, завршни уметнички рад чини висок допринос знању и разумевању широке области ликовне уметности и способност сагледавања сопственог дела у датом контексту. Целокупно практично и теоријско истраживање је праћено континуираним дневничким белешкама о току, дилемама и реализацији појединих сегмената истраживања и његовог коначног облика, а што ће бити основ за писано образложење истраживачког поступка у реализацији докторског уметничког пројекта. Писани рад потврђује кандидатуву способност коришћења и разумевања одговарајућих истраживачких метода. Писани рад представља резултат темељног тумачења истраженог уметничког пројекта и теоријске теме која је у дијалошкој вези са уметничким достигнућем. Писани рад је писан разумљиво и јасно на највишем академском нивоу” (Академија уметности, Универзитет у Новом Саду, 2016—2017).

Као и у случају мастер радова у области уметности, и код уметничког докторског пројекта, иако се не примењују научне методе, писани део подлеже универзалним критеријумима који се превасходно односе на структуру, примену референци, реторички стил, стилско и техничко обликовање рада. Потребно је нагласити да сваки уметнички факултет дефинише детаљно процедуре и критеријуме у оквиру студијских програма, па су одређени елементи елабората променљиви контекстуално и у структури. Ипак, форма у којој се користи писана реч за експликацију уметничког истраживачког рада, подлеже основним критеријумима за писање свих академских радова, а који ће детаљно бити описани у наредним поглављима.

Као пример се може приказати синопсис концепције докторског уметничког пројекта *Трајови еџисџенције — Судбина њојединца и њејово изосџајање*; Просторна инсталација: *ASC/DESC* (2021), а који је одбрањен на Академији уметности Универзитета у Новом Саду:

„Докторским радом *Трајови еџисџенције — Судбина ђојединца и њеџово изосџајање* обухваћено је сагледавање појединих социјалних и друштвених појава које су значајно утицале на положај и живот појединца. Тематски оквир докторског рада настао је као резултат претходних истраживања, спроведених у двама студијама. Прва је *Плуџаџи* (2007), са радовима: *Мумлачи, Варење, Пласма, Увреде, Једи своју земљу, Цивил*, а друга носи назив *Социјалан* (2013), са радовима: *Гласине, Лице, Социјалан, Избрисан, Твар, Уџвара, Разџовор, Бријач, Селекција*. Из макротеме *Трајови еџисџенције — Судбина ђојединца и њеџово изосџајање* могуће је пратити читав низ подтема: судбина, еџистенција, трагови, левитирање, манипулација, идентитет, друштво, човек–фигура, човек као појединац или човек у маси, односно човек с негацијом, не–човек, позиција човека, мека форма, фигура–лутка, тело као лутка, лутка као тело, и др. Практичан рад, инсталација ASC/DESC, кроз сегменте у којима доминира приказ лутке која левитира, приказује човекову позицију у којој је наглашен животни/судбински ток, човекова ментална, психичка и физичка истрошеност. У овом раду, у просторном амбијенту постављено је више реплицираних објеката са елементима форме неупотребног предмета, кревета, фигуре/лутке у природној величини, с унесеним детаљима односно звучним и текстуалним садржајима. Сви ови елементи граде засебне објектне сегменте који у више клонираних верзија, у параболу са минималним променама, стварају нову целину. Позиције у раду наглашавају место изостављеног човековог живота/неживота, који се може наслутити и који је дат само у траговима. Доминантне елементе у раду чине представе о човеку кога у непосредном физичком смислу нема, уношењем празнине у којој се присуство човека наслућује, која подстиче на сећање о човеку као таквом — само као човеку, субјекту без идентитета. Фигуре, у форми масе лутака, имају за циљ да провоцирају на размишљање, на опомену, да преиспитују нас и наше сећање тако да се путем њих идентификујемо и препознајемо, утврђујући колико су ти људи везани за место, одређени догађај или пак супротно томе, колико само говоре о човеку, било када и било где. Управо овако оствареном симболиком покрећу се доживљаји,

искуствене функције у осећању припадности. Овај рад својом поруком отвара и нова питања, превасходно с циљем да се појединац запита пред временом у којем је све присутнија стратешка контрола свега животног и у којем су наглашени моменти преиспитивања личног, специфичног, карактерног, доведени у питање” (Деспотовски, 2021):

Наведени пример илуструје ауџио-џоеџски џрисџуџ аутора у чијем тексту се предстаџа истраживачки проблем који елаборира, као и концепт уметничког рада који је интерпретиран кроз одабране ликовне медије којима уметник реализује свој пројекат. Текст кореспондира са егзактним теоријским постулатима филозофске мисли, уједно га представљајући кроз призму личних рефлексџа уметника исказане кроз двоструки медиј — џисану реч и ликовни израз, а што представља једну од основних одлика и специфичности уметничког докторског пројекта (у овом случају ликовних уметности), који се у делу писаног академског рада разликује суштински од егзактног научног промишљања метода и алата.

Слика 4

„Траџови еџзисџенџије — Судбина џојединца и њеџово изосџајање” Горана Десџоџовскоџ, 2021.

Наџомена.Траџови еџзисџенџије — Судбина џојединца и њеџово изосџајање, Горана Десџоџовскоџ, 2021. [Фотографија просторне инсталације]. Преузето са интернет стране Академије уметности Универзитета у Новом Саду, н.д. АУНС (<https://akademija.uns.ac.rs/goran-despotovski-izlozba-doktorski-umetnicki-projekat/>) 2017 © Ауторска права Академија уметности, Нови Сад, Србија. Користи се према одредбама правичног пословања.

2. СМЕРНИЦЕ ЗА ПИСАЊЕ АКАДЕМСКИХ РАДОВА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА

Друго поглавље *Смернице за писање академских радова на уметничким факултетима*, посвећено је општим и специфичним захтевима и критеријумима за писање академских радова, а који се односе на избор теме и литературе, као и на структуралне елементе рада. Посебно је посвећена пажња критеријумима за примену референци, стилско и техничко обликовање академског рада, а који се односе на цитате и парафразе, фусноте, језик и стил изражавања у писаном академском раду, као и поступак редактуре, лектуре и коректуре рада. На крају су дате спецификације за техничку обраду и форматирање документа академских радова са препорукама параметара и начинима њихове примене.

При писању радова на академским студијама најчешће се користе правила писања која помажу студентима да *садржајно, методолошки* и *технички* конципирају свој рад. Оваква упутства и критеријуми варирају, зависно од конкретног студијског програма у одређеној научној или уметничкој области, односно појединих наставних предмета. Ипак, постоје усвојена правила и нормативи у писању академских радова, који као такви одређују дисциплинарно и квалитативно врсту рада, па се може рећи да је методолошки и структурални приступ у великој мери универзалан у оним елементима који су неизоставни у оваквим врстама текстова. Петрушић (2002) наводи да „уобичајен методолошки поступак израде академског (семинарског или завршног рада) има следеће кораке: дефинисање задатка, прикупљање идеја, израда нацрта плана рада, прикупљање података, састављање пописа радова и релевантног материјала, проучавање и асимиловање прикупљене литерарне и нормативне грађе уз састављање сопствених бележака, евентуална измена нацрта плана, писање прве верзије рада, преглед и исправљање текста, коначно уобличавање и техничко опремање рада” (стр. 2), док Дамњановић (2008) каже да „студенти поседују одређена знања и искуства у изради различитих писаних радова, али све то није довољно, јер је то знање парцијално и није систематизовано” (стр. 3). То се посебно односи на знања везана за примену методологије писања рада, структурирање и ситематизацију елемената рада, што укључује и техничку припрему и прелом текста. Даље, Кундачина и Банђур (2007) наводе следеће:

„У пракси је присутна и појава импровизације израде семинарских радова, у којима се истраживање симулира без стварног прикупљања података и поштовања редоследа фаза реализације. Међутим, истраживања у оквиру семинарских радова могуће је спроводити уз учешће група студента, где чланови из свих група преузимају одређене улоге у појединим фазама истраживања” (стр. 102).

Као значајан предуслов за израду академског рада јесу **когнитивне вештине** у којима студент демонстрира креативност, иновативност, разноврсност идеја и приступа решавању проблема током обраде неке теме.

Адреас Екснер (Andreas Öchsner) (2016) наводи као значајан период за развој когнитивних вештина младих истраживача рад на докторској тези. Он истиче као кључне факторе за развој креативности (као једне од најважнијих особина у оквиру когнитивних вештина) *радно окружење, социјекономски и лични фактор* студента–истраживача. Када је у питању *радно окружење*, Екснер издваја као позитивне карактеристике овог фактора следеће: институционално охрабрење — подстицање, фер и стимулативно вредновање нових идеја; афирмативну мотивацију; проток идеја међу сарадницима унутар институције и учествовање у доношењу одлука; отворену интеракцију и тимски рад; аутономију — слободу у избору начина, процедура, метода, реализацији плана и радног времена; ресурсе — доступност и квалитет простора, опреме и буџета; безбедност и сигурност — здрави услови радног окружења. Као негативне поред осталих издвајаја: притисак — преоптерећеност количином посла; организационе препреке — низак ниво транспарентности, одсуство подршке, немотивисани сарадници, конзервативност радног окружења, ригидне и формалне управљачке структуре. По питању *социоекономској и личној фактора*, Екснер издваја карактеристике као што су: стечено образовање и искуство; величина породице, порекло и атмосфера; ниво креативног, дивергентног мишљења (флексибилност, оригиналност, флуентност...); животоно окружење — локација, стил живота и навике; особине личности — самопоуздање, разноврсна интересовања, отвореност, етичност, итд. (стр. 27–28).

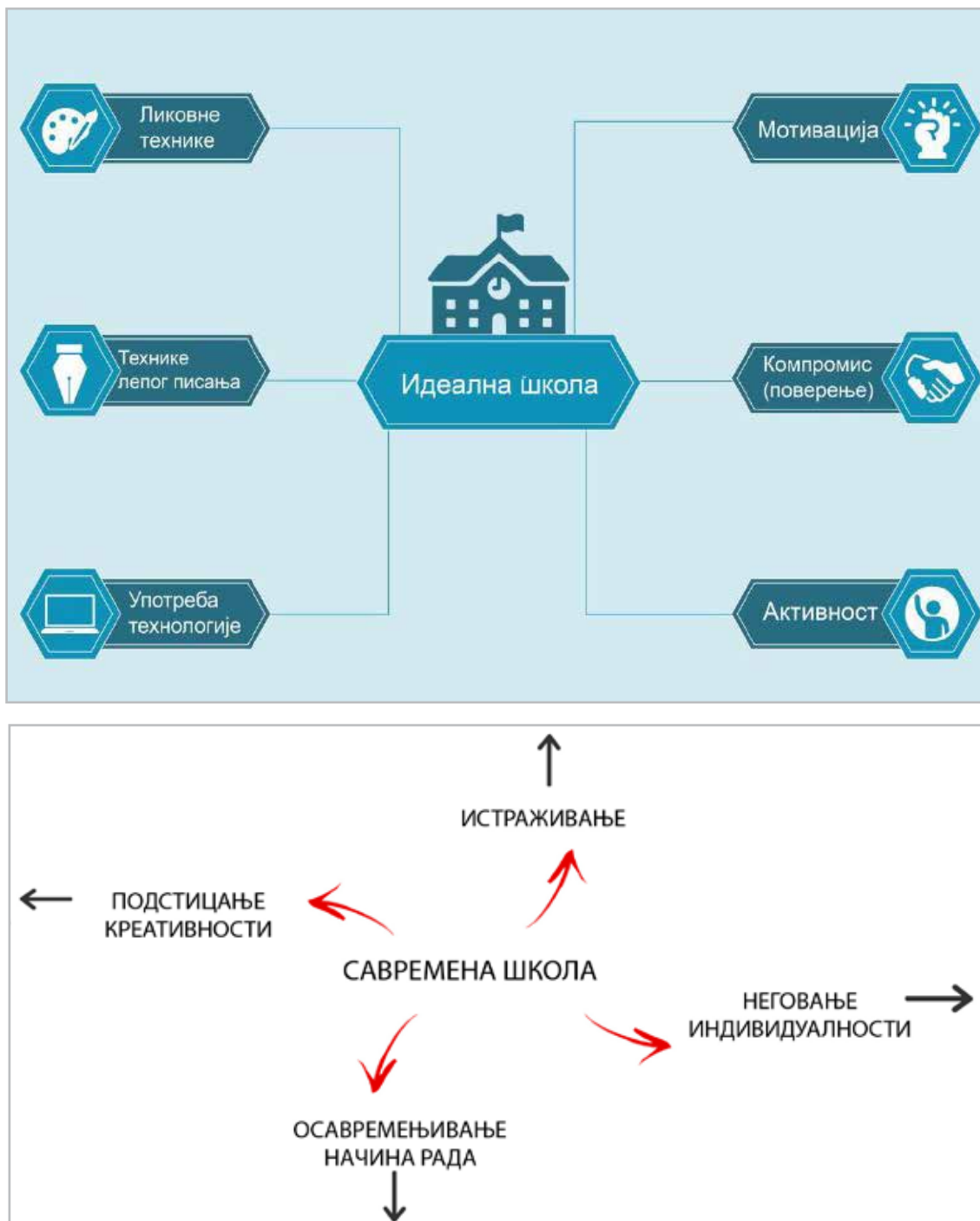
Када су у питању **техничке вештине** које студент поседује у погледу припреме, структурирања и форматирања рукописа којима студент влада, Екснер издваја следеће: познавање врста публикација, њихове утицајности и референтности, претраживање извора, структурирање рукописа, форматирање и обликовање текста, језички захтеви, познавање врста и одлика основних и примењених истраживања итд. (Исто, стр. 24).

У даљем тексту, биће описане одлике основних структуралних компоненти академских радова које студенти треба да познају и примењују при писању својих предиспитних, испитних или дипломских, специјалистичких, мастер и докторских радова.

Слика 5

„Концепт майа — Идеална школа” Лазара Комосара и Јоване Јанковић, 2020.

[Портфолио мастер студената у оквиру предмета Методика ликовног васпитања и образовања на Факултету примењених уметности, Универзитету уметности у Београду]

Напомена. „Концепт майа — Идеална школа” Лазара Комосара и Јоване Јанковић, 2020.

[фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО.

Поново штампано и прилагођено са дозволом.

2.1.1. Избор теме и литературе

На **избор теме** академског рада утиче низ фактора, па се самим тим и избор теме састоји у усклађивању тих фактора, јер се они никада не појављују изоловано, већ увек у међусобној интеракцији. Предложени попис тема је обично из комплекса стручне проблематике предмета који се изучавају током студирања, а број тема треба да одговара броју студената. За сваку тему прилаже се обавезна и препоручена литература. Дамњановић (2008) наводи да теме за семинарске или завршне радове предлаже предметни наставник, а студенти, у складу са својим интересовањима, самостално бирају тему од понуђених како би развијали осетљивост за проблеме истраживања и проучавања (стр. 3).

Тема академског рада може бити теоријска или емпиријска. Ако је тема теоријска, студенти: прикупљају релевантну литературу, врше избор и структурирање садржаја према тезама постављеним у оквиру одређене теме, анализирају изабрани садржај и представљају сазнања релевантна за тему. Код тема које су више окренуте ка емпирији или ка пракси (у струковним темама), студенти: примењују знања усвојена у наставно–образовном процесу проучавају адекватну литературу за анализу примера из праксе, решавају конкретне практичне задатаке, емпиријска истраживања, студију случаја и слично.¹

Библиографска припрема, односно избор литературе подразумева да је тема добро конципирана, јасно формулисана и да представља предуслов за идентификацију научноистраживачких извора и прикупљање грађе. У наредном кораку се, у консултацији са ментором и асистентом, приступа прикупљању грађе — извора информација које ће послужити за израду рада и доношење релевантних закључака.

¹ У области методике ликовног васпитања и образовања, теоријски приступ теми подразумева сагледавање истраживачког проблема из најширег спектра научних и уметничких области, али кроз призму дидактичко–методичких питања васпитно–образовне праксе. У оквиру методике ликовног васпитања и образовања теме обухватају широк спектар интердисциплинарних истраживачких проблема из области историје уметности и теорије уметности и медија, праксе ликовних уметности, примењених уметности и дизајна, психологије, филозофије, социологије и других друштвено–хуманистичких наука, посебно педагошко–андрагошких дисциплина, а још уже дидактике и методике.

Библиографију секундарних извора која се прилаже уз семинарски и завршни рад већином чине разни писани материјали: *енциклопедије, књије, монографије, радови објављени у домаћим и иностранним часописима, разна докуменџа* и друго. У изради семинарског и завршног рада, поред обавезне уџбеничке литературе, пожељно је да се консултују најмање још три релевантна извора за проучавање постављене теме. Писане материјале студенти сами прикупљају из личне архиве, у библиотеци, на Интернету...

2.1.2. Претраживање референци у базама података на Интернету

Бројне и веома значајне информације везане за тему рада могу се добити и коришћењем Интернета, при чему се мора водити рачуна о поузданости (сигурност извора) и релевантности (научној утемељености) тих података. Многи библиотечки фондови такође се могу претраживати online путем Интернета, уколико је реч о јавно доступним каталозима и платформама за претраживање. **Иностране библиографске и цитатне базе података** се најчешће претражују преко комерцијалних платформи за претрагу које се користе путем претплате, као на пример, **Web of Knowledge**¹ (**WoK**), **SCImago Journal Rank**² (**SJR**), **Scopus**³ и бесплатног сервиса који има отворени приступ као што је **Google Scholar**.⁴

Web of Knowledge садржи три главне базе података као што су:

- 1) **Web of Science (WoS)**
- 2) **Journal of Citation Reports (JCR)** и
- 3) **Derwent Innovations Index (DII).**

1 <http://apps.webofknowledge.com>

2 <https://www.scimagojr.com/>

3 <http://scopus.com>

4 <https://scholar.google.com/>

1) Web of Science (WoS) је платформа која се састоји од неколико база података о претраживању литературе дизајнираних да подрже научна и академска истраживања. Обухвата различите категорије часописа зависно од врсте наука:

1.1) *Social Sciences Citation Index (SSCI)* садржи базу чланака објављених у часописима из друштвених, природних и техничких наука;

1.2) *Arts & Humanities Citation Index (AHCI)* обухвата чланке из области хуманистичких наука и уметности, као и природних и друштвених наука;

1.3) *Sciences Citation Index Expanded (SCIE)* садржи базу чланака објављених у часописима више од 150 дисциплина из области физике, хемије и осталих природних наука;

1.4) *Conference Proceedings Citation Index (CPCI)* као део *Web of Science Core Collection* представља индекс цитирања радова са конференција и зборника радова;

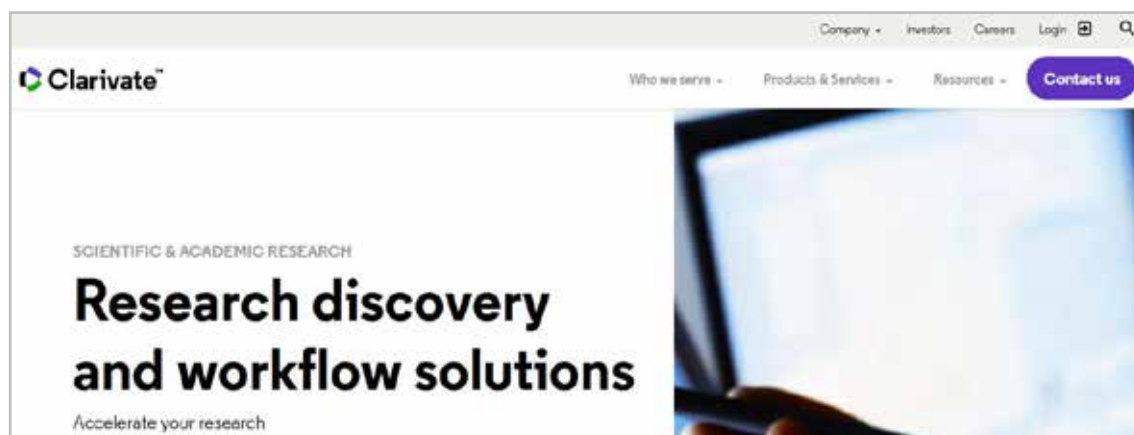
1.5) *Index Chemicus (ISI Chemistry)* и *Current Chemical Reactions (CCR)* обухвата податке из области хемијских наука.

2) Journal of Citation Reports (JCR) пружа информације о академским часописима у природним и друштвеним наукама засноване на цитираности, укључујући и фактор утицаја (impact factors).

3) Derwent Innovations Index (DII) је база за претраживање и откривање података о патентима где су додати и метаподаци уз евиденцију патената.

Слика 6

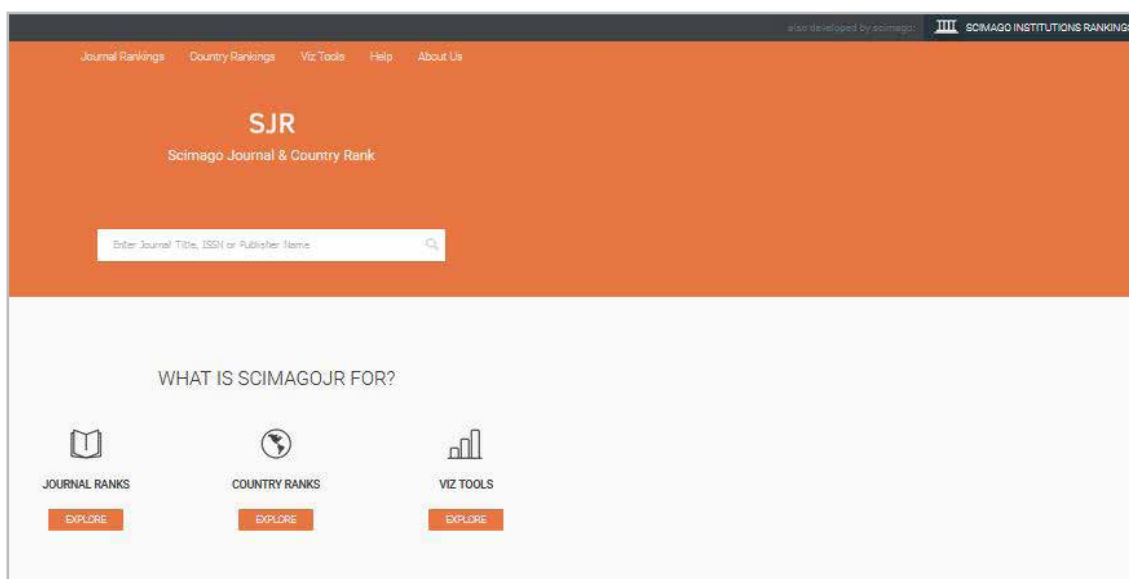
Платформа Web of Knowledge, Thomson Reuters Company

SCImagoJournal Rank (SJR) је платформа са базом података о научном утицају научних часописа која узима у обзир и број цитата које је часопис добио и значај часописа одакле се радови цитирају. Више вредности *SJR* указују на већи престиж часописа.

Слика 7

Платформа SCImagoJournal Rank (SJR)

Scopus је свеобухватна база сажетака и цитата са обogaћеним подацима, повезаних научном литературом из широког спектра дисциплина. Ова платформа обезбеђује лако претраживање и приступ релевантним и ауторитативним истраживањима, као и подацима о ауторима.

Слика 8

База научних радова Scopus

Google Scholar или **Google Академик** је претраживач различитих извора и база података. Омогућава претраживање радова као и отварање личног профила истраживача са подацима о научној продукцији, индексираности и цитираности радова. Свакако, због великог броја недостатака и степена погрешака, овај претраживач није поуздан као што су претходно наведене базе.

Слика 9

Google Scholar или Google Академик претраживач

☰ Мој профил ★ Моја библиотека

Google Академик

Чланци о ЦОВИД-19

CDC NEJM JAMA Lancet Cell BMJ
Nature Science Elsevier Oxford Wiley medRxiv

✕ Напредна претрага 🔍

Нађи чланке

са свим речима

са идентичном фразом

са најмање једном од речи

без речи

где се појављују речи

☒ било где у чланку

☐ у наслову чланка

Прикажи чланке чији је аутор

на пример, "PJ Hayes" или McCarthy

Прикажи чланке објављене у

на пример, J Biol Chem или Nature

Прикажи чланке са датумом између

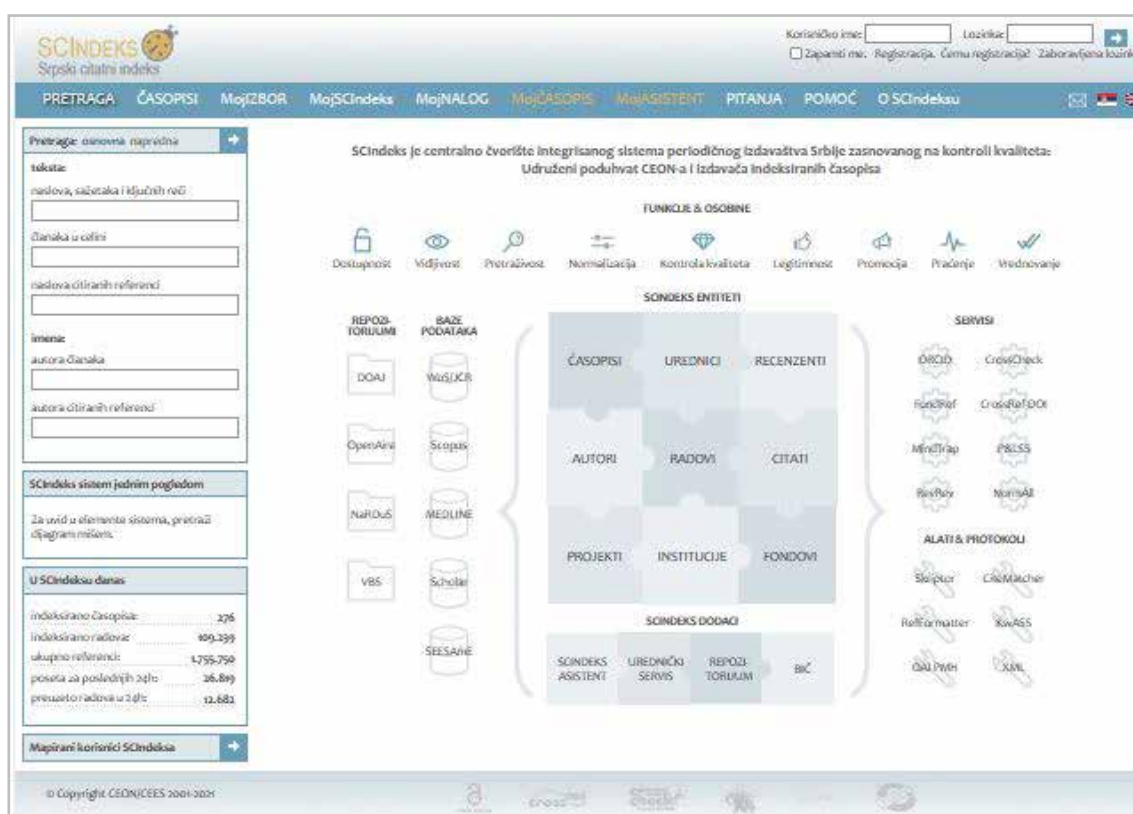
—

на пример, 1996

У Републици Србији званична база јесте **Српски цитирајни индекс (SCIndexs)**, познатији као **SCI** листа. Односи се на домаће часописе који су категорисани као периодични научни часописи. Сви часописи се систематски индексирају „од корица до корица”. Поред наслова и сажеатака радова, метаподаци укључују и све цитиране референце.¹

Слика 10

Српски цитирајни индекс (SCIndexs)

Такође, веома је значајан и **Конзорцијум библиотеке Србије за обједињену набавку** (скраћено **КоБСОН**) основан 2011. од стране водећих научних библиотека у Србији, и који представља нови облик организовања библиотека Србије, са циљем оптимизоване набавке страних научних информација, преласка са папирних издања на електронска, унапређења приступа електронским информацијама и промоције домаћег научног издаваштва. Активности КоБСОН-а су, поред осталих да: „обезбеђује новчана средства за набавку научних

¹ <https://scindeks.ceon.rs/static/about.aspx>

информација, потписује лиценчне уговоре о коришћењу претплаћених сервиса, креира, ажурира и одржава веб страницу доступну свим крајњим корисницима у Србији, инсталира и одржава све мрежне базе података на централном рачунару, а које морају бити доступне свим корисницима итд.”¹

Слика 11

Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КобСОН)

The screenshot displays the KobSON website interface. At the top, the KobSON logo is visible with the IP address 87.116.178.112, CS-SBB-NET. Below the logo is a navigation bar with links: КобСОН, ИНФОРМАЦИЈЕ, НАУКА У СРБИЈИ, СЕРВИСИ, МОЖДА ВАМ ЗАТРЕБА, СУГЕСТИЈЕ И ЗАМЕРКЕ. A search bar is located on the right side of the navigation bar. Below the navigation bar, there is a section for EDS Publication Finder. This section includes the EBSCO Discovery Service logo, a search bar with a 'Search' button, and checkboxes for 'Full-Text (online)' and 'Peer Reviewed'. To the right of the search bar, there is a section for 'Сервис ЕлеЧас' (EleChas Service) with a description of the service and a list of features. Below the search bar, there is a section for 'EZProxy Login' with a title 'Pristup elektronskim servisima preko servera Narodne biblioteke Srbije'. This section contains input fields for 'Korisničko ime' (Username) and 'Šifra' (Password), a 'Prijava' (Login) button, and a link for 'Zaboravili ste lozinku? Kliknite ovde' (Forgot your password? Click here).

¹ <https://kobson.nb.rs/>

2.1.3. Основни структурални елементи академског рада

Структурални елементи академског рада засновани су на међународно усвојеним стандардима методологије писања стручних и научних радова. Структура има основне елементе и стандарде који се могу модификовати, али у основи морају имати базичне компоненте на основу чега се рад може прихватити као методолошки релевантан рад. Основну структуру семинарског, завршног предметног рада, мастер или докторског рада уобичајено чине: а) **насловна страна и импресум**; б) **наслов рада**; в) **садржај рада**; г) **сажетак** (апстракт) и **резиме** (300–500 речи); д) **кључне речи** (4–8); ђ) **увод**; е) **главни део** (разрада теме са поглављима); ж) **закључак**; з) **списак коришћене литературе и интернет извора**; и) **прилози** (по потреби на крају рада или унутар самог рада); ј) **списак илустрација у раду и њихових извора** и к) **захвалница**.

а) **Насловна страна** је прва страна рада. Насловна страница може бити само са основним текстом или дизајнирана. Покорица, односно прва унутрашња страна треба да пружи основне информације о аутору и раду као вид импресума, као што су:

- (код научних радова) афилијација у којој је аутор запослен или званичан назив и лого високошколске установе у којој студент студира;
- код академских радова назнака врсте рада (семинарски рад, завршни рад, дипломски рад...);
- назив предмета/курса;
- наслов и поднаслов рада;
- звање, академска титула, име и презиме предметног наставника/ментора/коментора;
- звање, академска титула, име и презиме сарадника/асистента;
- име и презиме аутора/студента и број индекса;
- место, година израде/предаје рада;
- (код научних радова) контакт подаци једног од аутора.

Када је у питању навођење имена аутора и афилијације у научним радовима, а што се може као критеријум применити и на академске радове, у *Правилнику о категоризацији и рангирању научних часописа* препоручује се следеће:

„Име аутора — Наводи се пуно име и презиме (свих) аутора. Имена и презимена домаћих аутора увек се исписују у оригиналном облику (са српским дијакритичким знаковима, дијакритичким знаковима писама светских језика или дијакритичким знаковима писама националних мањина и етничких група), независно од језика рада. Назив установе аутора (афилијација) — Наводи се пун (званични) назив и седиште установе у којој је аутор запослен, а евентуално и назив установе у којој је аутор обавио истраживање. Самостални истраживачи и аутори којима научно–истраживачки рад није примарна професија такође назначавају свој статус. У сложеним организацијама наводи се укупна хијерархија те организације (од пуног регистрованог назива до унутрашње организационе јединице). У хијерархији организација бар једна мора бити правно лице. Ако је аутора више, а неки потичу из исте установе, мора се, посебним ознакама или на други начин, назначити из које од наведених установа потиче сваки. Функција и звање аутора се не наводе” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 15).

б) **Наслов рада** одређује контекст рада, тему и истраживачки проблем, па је важно да се добро промисли о његовој формулацији која би требало да буде јасна, прецизна и у складу са темом.

в) **Садржај** представља текстуално–нумерички преглед структуралних компоненти основних делова рада. Садржај може бити на почетку или на крају рада и приказује се доследно, хронолошки и повезано са текстом унутар рада логичким распоредом система поглавља, наслова и поднаслова.

г) **Сажетак** (апстракт) и **резиме** представљају уводнике у рад који се у извесном смислу разликују. Диздар (2007) наводи следећу дефиницију: „сажетак или апстракт је кратак садржај неког документа који спецификује његов карактер, као и технике, проналаске и време и место истраживања” (стр. 564). Диздар у свом раду даље наводи и друге форме приказа рада, као што су: *аноџација*, *ексџракџ*, *резиме* и *синоџис*. *Ексџракџ* (извод) је према Диздару скраћена верзија за документ коју чине реченице преузете директно из текста рада у форми (ауто)цитата аутора. *Аноџација* или *библиоџрафска најомена* се

описује као кратак коментар или објашњење садржине рада додат као кратак коментар или објашњење садржине рада додат као напомена после библиографских референци са циљем појашњавања наслова документа. Како Диздар (2007) даље наводи, *Резиме* је према кратко преформулисани садржај документа у коме су изнети најважнији налази и закључци из рада. Резиме обично пише аутор и налази се на самом крају документа. „Будући да се у резимеу обично не наводе делови из текста као увод, сврха или методологија, онда се ови сурогати документа не сматрају синонимима са сажетком” (стр. 565). *Синојсис* је такође врста уводника као варијанта кратког садржаја рада, што је у извесном смислу данас синоним за сажетак, а који припрема сам аутор документа, док је, како наводи Диздар, израз сажетак у прошлости био резервисан за текст који је припремљен од друге особе која није аутор текста (Исто, стр. 565). Када је реч о сажетку, у *Правилнику о категоризацији и рангирању научних часописа* се дефинише на следећи начин:

„Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. У интересу је уредништава и аутора да сажеци садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака. Саставни делови сажетка су: циљ истраживања, методи, резултати и закључак. У хуманистичким и друштвеним наукама, сажетак традиционално садржи и друге елементе, у складу с научном баштином коју часопис негује (национални, регионални, културни контекст, друштвени смисао истраживања, државни значај истраживања и сл.). Прецизне инструкције за израду сажетка, односно резимеа дају се у упутству ауторима о начину припреме чланка. Сажетак може бити на српском, језику националне мањине и етничке групе, енглеском, неком од светских језика или на неком словенском језику (посебно у научној области језика и књижевности). Уколико језик рада није енглески, наслов испред сажетка и сажетак обавезни су на енглеском језику. За сажетке на страним језицима мора се обезбедити квалификована лектура, односно граматичка и правописна исправност” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 15).

д) **Кључне речи** такође представљају вид сажимања, упућују на специфичну проблематику рада, а треба да обухватају појмове битне за разумевање рада. Појмови су најчешће изведени из саме суштине рада и представљају његову основну детерминанту. У *Правилнику* (2020) кључне речи се дефинишу као термини или синтагме које тематски, теоријски, методолошки, дисциплинарно, субдисциплинарно и на друге релевантне начине упућују на садржај чланка за потребе индексирања и претраживања. „У принципу, треба их додељивати с ослонцем на неки међународни извор (попис, речник или тезаурус) који је најшире прихваћен или унутар дате научне области (на пример, у области медицине *Medical Subject Headings*) или у науци уопште (на пример, листа кључних речи *Web of Science*). У идентитетским наукама кључне речи одражавају и потребу очувања културне, научне и технолошке баштине Републике Србије. Кључне речи дају се непосредно након сажетака и на језику сажетка” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 17).

ђ) **Уводни део рада** треба да читаоца упозна са полазиштим у истраживању, са основним проблемом и концепцијом која се представља кроз став аутора према датој теми, о значају теме и садржају који ће се обрадити у раду. Препоручљиво је писање у трећем лицу јединине или множине, као и да увод не буде дужи од две стране текста.

е) Када је у питању **главни део рада**, Дамњановић (2008) истиче да је: „главни део (разрада теме) осмишљен темељан и аргументован приказ теоријских и практичних аспеката теме, он је најважнији и најобимнији део рада (обично чини 70–80% рада). Њиме треба обухватити све оно што је у уводу обећано” (стр. 5). Он даље наводи да се главни део рада мора рашчланити на поглавља, потпоглавља, одељке и дидактичке целине (пасусе), при чему сваки део треба да буде на адекватан начин сигниран, а структура целог текста треба да има међусобно логичну повезаност садржаја и оптималан волумен у односу на врсту поглавља. **Сигнирање**, односно обележавање поглавља, може бити словима, бројевима и њиховом комбинацијом. Мора се примењивати на доследан начин у целом раду. „Овај део рада није само проста репродукција текста из извора које је студент консултовао, већ треба да садржи и студентове ставове и критичке погледе у вези основних питања која се у раду третирају. Уколико је удео мишљења студента већи и рад је квалитетнији” (Исто, стр. 5).

У оквиру главног дела се у научним радовима која садрже квантитативна истраживања обавезно уводи поглавље посвећено методологији. У овом делу аутор описује примењене методе у истраживању, хипотезе, истраживачке задатке, наводи варијабле (зависне и независне), описује истраживачки узорак, време и место истраживања, примењене (баждарене) инструменте, као и статистичке поступке у обради података. Такође, обавезан део је онај који се односи на приказ резултата и дискусију. Резултати статистички обрађених података се приказују најчешће табеларно и/или уз пратеће графиконе који морају бити обележени доследно у целом тексту рада са једноставним описом значења. Графичке приказе и табеле прати текст у коме се интерпретирају резултати једноставним, прецизним и недвосмисленим начином изражавања. Дискусија подразумева образложење добијених података у односу на хипотезе од којих се пошло, постављених задатака и варијабли у истраживању.

Када је реч о докторском уметничком пројекту, главни део би требало да представља разраду теме са поглављима: приказ предмета и циља истраживања, примењених метода, техника, материјала, средстава, медија/медијума релевантних за област, процеса и резултата уметничког истраживачког пројекта.

ж) **Закључак** је завршни део рада у коме се сублимира све што је претходно речено у раду уз уопштавања, критичке рефлексије, процену стања/ситуације, реперкусије резултата истраживања и њихов допринос, као и препоруке за даљи истраживачки рад на дату тему.

з) **Списак литературе** је преглед свих референци који су коришћени као извори у раду за цитирање, парафразирање и додатно тумачење, описивање или аргументовање одређених ставова (више на страни 87). Изузетно је важно да се систем навођења извора доследно стилски примењује (језик, писмо, цитатни стил...).

Литература се у раду може поделити на *примарну*, *секундарну* и *терцијалну*. Екснер (2016) даје кратак опис и примере за сваку од категорија. Као *примарну* наводи да су то најчешће оригинални научни радови, стручни прилози, зборници радова и саопштења, а која у раду треба да коментаришу или потврде непосредне резултате истраживања. Према Екснеру *секундарна* литература — монографије и прегледни чланци, јесте она која сумира и синтетизује примарну,

као и да додатно обезбеђује библиографијом податке везане за примарну тему рада. Као *шерицијалну* литературу, Екснер наводи приручнике, уџбенике, енциклопедије, које се тичу ширих тема из дисциплине и даје увид у утврђене чињенице у научној литератури које се могу препознати у пракси (Екснер, 2016, стр. 105). Петрушић (2002) у свом *Уџуџсџву за џисање семинарскоџ рада* наводи став Гаетана (1965) како не треба изгубити из вида мисао, да „једно дело настаје увек у присуству другог дела” и даје његов „заметак више у лектури него у искуству и идејама” (Гаетан, 1965, стр. 25; цитирано према Петрушић 2002, стр. 3).

и) **Прилози** се приказују на крају рада или унутар текста и морају бити адекватно сигнирани редним бројевима. Такође, потребно је дати наслов и опис прилога. Њихова функција је да додатно појасне неке делова рада. То су најчешће статистички подаци, табеларни прикази, графикони, додатни текстови и други подаци који прате примарни садржај рада и додатно га појашњавају.

ј) **Списак илустрација** у раду и њихових извора такође се даје на крају рада, при чему свака илустрација има свој редни број према редоследу појављивања у раду, наслов, ознаку извора података и евентуалне напомене. Илустрације се могу налазити унутар основног текста или на крају рада, а морају бити у функцији објашњавања теме рада. Сваки визуелни пример мора бити нумерисан и адекватно обележен.

к) **Захвалница**, како се наводи у *Правилнику* „није обавезан елемент, али у случају да је рад произашао са пројекта, потребно је да садржи назив и број пројекта финансираних из буџета, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив научно–истраживачке организације и министарства које је финансирало пројекат или програм, наводи се у посебној напомени на сталном месту, по правилу након закључка, а пре литературе. Захвалнице могу да садрже и друге елементе” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 18–19).

2.1.4. Специфични структурални елементи елабората докторског уметничког пројекта

Пратећи део докторског уметничког пројекта, поред практичног рада у медију/материјалу, као што је у претходном поглављу већ наведено, јесте теоријски писани рад — елаборат. Основни елементи елабората подразумевају следеће: насловна страна и импресум, садржај рада, сажетак/апстракт и резиме, кључне речи, увод, главни део — разрада теме са поглављима, закључак, списак коришћене литературе, интернет и остали релевантни извори, прилози, списак визуелних примера у раду и њихових извора и остала документациона грађа. У оквиру поглавља обично се спецификују информације о конкретном истраживачком уметничком раду, а који се приказује кроз структуру писаног рада кроз следеће целине: *уводна теоријска основа истраживачког рада, план пројекта и припрема извођења; осмишљавање и развој истраживачких креативних концепција; реализација рада у медију и материјалу; сублимација и систематизација елемената истраживачког процеса и резултата са закључцима и презентација уметничких радова у одабраном медију.*

Уводна теоријска основа истраживачког рада, план пројекта и припрема извођења. — У уводном делу се дефинише истраживачки проблем/концепт, циљ и предмет истраживања, а потом се одређује објекат — медиј — предмет кроз историјско–теоријску анализу његовог развојног контекста, као и повезивање са савременим уметничким контекстом. Детаљно се описују, анализирају и аргументују изабране истраживачке методе, медији, технике, материјали, средства која ће бити примењена у истраживачком уметничком пројекту у складу са својствима, функцијом, конструкцијом и формом одабраног објекта — медија — предмета. Дефинишу се и детерминишу основни појмови, фазе планирања истраживачког процеса и описују се концепти, методе и функције који ће бити примењени у истраживачком уметничком процесу.

Осмишљавање и развој истраживачких креативних концепата. — У овом делу рада се приказују и описују: развој оригиналне идеје кроз скице, студије, развојне цртеже, 3D моделе у односу на одабрани објекат — медиј — предмет; одабрани поступци/методе и процедуре које ће бити примењене у процесу израде уметничког рада; план реализације; техничке и технолошке карактеристике одабраног објекта — медија — предмета као што су: димензије, својства материјала, модуларност, форма и друге одлике.

Реализација рада у медију и материјалу. — Подразумева се описни и визуелни приказ самог процеса реализације уметничког рада и технолошког поступка у примени одабраних материјала, метода и средстава, са посебним освртом на уметнички, истраживачки и експериментални приступ.

Сублимација и систематизација елемената истраживачког процеса и резултата са закључцима. — Приказују се резултати истраживачког стваралачког процеса кроз описе са свим материјалним прилозима у оквиру реализације докторског уметничког истраживачког пројекта. Експлицира се оригиналност концепта у контексту савремене уметничке праксе и значај самог истраживачког проблема од кога се пошло у раду (фото и видео документација).

Презентација уметничких радова у одабраном медију. — У овом делу рада се врши припрема за презентацију и излагање по избору аутора: постер презентација, изложба радова у јавном простору, *PowerPoint* презентација, видео, перформанси и други облици представљања уметничког дела које се документује у писаном раду (елаборату).

Из свега наведеног се може закључити да елаборат докторског уметничког пројекта у својој основи представља писану артикулацију, структурирање и образложење докторандовог концепта који у писању треба да примењује адекватну апаратуру, методологију писања и реторички стил у складу са основним захтевима и критеријумима писања академског текста.^{1 2}

1 Погледати пример: Универзитет уметности у Београду — Примери елабората докторских уметничких пројеката (2020). <http://eteze.arts.bg.ac.rs/handle/123456789/20>

2 Погледати пример: Универзитет у Новом Саду, Академија уметности — Презентације докторских уметничких пројеката. <https://akademija.uns.ac.rs/tag/doktorski-umetnicki-projekti/>

2.2.1. Стилско обликовање референтне листе

Постоје различити стилови приказивања референци у научним, стручним и академским радовима. У европској академској заједници учестала је примена следећих стилова: **APA Style**¹ (*American Psychological Association*) који је прилагођен цитирању из области друштвено-хуманистичких наука (*The Bluebook: A Uniform System of Citation, The 17th Edition*²), **MHRA Style**³ (*Modern Humanities Research Association*), **Chicago Style**⁴ (*Chicago Manual of Style, University of Chicago Press*), **MLA Style**⁵ (*Modern Language Association of America*), а који се у публикацијама у Републици Србији усклађују према правопису српског језика.

Слика 12

Интернет-страница APA Style Америчке психолошке асоцијације у Вашингтону

1 <https://apastyle.apa.org/>

2 <http://www.legalbluebook.com>

3 <http://www.mhra.org.uk/style>

4 <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>

5 <https://www.mla.org/>

Као илустрација начина обликовања референци у раду, навешће се у даљем тексту примери за **APA Style**, навођења према званичним препорукама *Америчке психолошке асоцијације* (у даљем тексту скраћено *АПА*) дате на њиховој званичној интернет страни, а који је приказан у прилагођеној форми и критеријумима за потребе ове публикације (Табела 1 и Табела 2).

Табела 1

Критеријуми за стилско обликовање референтне листе APA Style

СТИЛСКО ОБЛИКОВАЊЕ РЕФЕРЕНТНЕ ЛИСТЕ APA Style
Референтна листа пружа све детаље о изворима који се користе у писаном раду. Сваки унос треба да садржи следеће референтне компоненте: аутор (Ко је одговоран за наведено дело?), датум (Када је наведено дело објављено?), наслов (Како се зове наведено дело?) и извор (Где може да се преузме наведено дело?) Доследност у обликовању референци омогућава читаоцима да са лакоћом разумеју врсте радова које су консултоване и представљају значајне референтне елементе (APA Style, 2019; 2021).
1.а) Аутор
„ Аутор је особа или група одговорна за дело. Аутор може бити појединац, више људи, група (институција, владина агенција, организација итд.), или комбинација људи и група. Овај елемент не укључује само ауторе чланака, књига, извештаја и других дела, већ и друге који су имали примарну улогу у стварању дела, као што су уредници књига, редитељи филмова, главни истраживачи грантова, водитељи емисија, итд.” (Исто). АПА препоручује следеће: Код форматирања референци, имена аутора се наводе као презимена праћена иницијалима „ Аутор, А. А. ”. Имена аутора се могу пописати у индексу редоследом појављивања у писаном раду. Између имена се ставља зарез, чак и ако постоје само два аутора. Последњем аутору претходи знак „&” за страна издања, односно слово „и” у српском језику, а зарезом одвојити иницијале аутора од имена других аутора „ Аутор, А. А., & Аутор, Б. Б. ” (у случају српског језика, не ставља се зарез пре везника „и” код набрајања аутора); за више аутора треба укључити сва имена до 20 аутора; за 21 или више, дати првих 19 имена, а затим име коначног аутора (не укључују знак „&”, односно слово „и”); за групе или институције као ауторе користити њихово пуно име и пратити име тачком; за дела без аутора поменути наслов на месту аутора и пратити наслов тачком.
— Dillard, J. P., & Shen, L. — Mićanović, V. i Novović, T. — Хилченко, С., Филиповић, С. и Илић, В. — Institut za pedagoška istraživanja. — De Decker, E., De Craemer, M., De Bourdeaudhuij, I., Wijndaele, K., & Cardon, G. — Anderson, C. A., Suzuki, K., Swing, E. L., Groves, C. L., Gentile, D. A., Prot, S., ... Jelic, M.

Датум

Датум се односи на **датум објављивања дела** (штампаних или објављених онлајн). АПА препоручује следеће: Уобичајено је да се за научне часописе и публикације уноси само година у којој је дело објављено или произведено у загради, са тачком на крају „(2021).”, док се за часописе, новине и билтене наводи тачан датум објављивања одвојени зарезом, у загради и са тачком на крају „(месеца, месеца и дан или сезона)”. Ако извор нема датум, ставља се у загради ознака „(н.д.)” (што значи без датума) са тачком на крају. За необјављене, неформално објављене или радове у току наведи се година израде, а ако је дело прихваћено за објављивање, али још није објављено, уместо године користи се израз „(у штампи)”, и ставља се у обле заграде. Уз датум преузимања података са интернет странице наводи се и линк/URL у угластим заградама, чему претходи коментар „Преузето дан. месеца. година. са: URL” (APA Style, 2019).

— (2016, јануар).; (2016, 7. март).; (2016, лето).; (2021).

— [Преузето 21. септембра 2020. са: <https://xxxxx>]

Наслов

Наслов у критеријумима се односи на наслов дела које се цитира у раду. Према АПА критеријумима, наслови се деле у две широке категорије: **самостална дела** (на пример, целе књиге, извештаји, дисертације и тезе, неформално објављени радови, скупови података, видео записи, филмови, ТВ серије, албуми, подкасти, друштвени медији и радови на веб страницама) и **дела која су део веће целине** (на пример, периодични чланци, уређена поглавља књига, ТВ емисија или серија, епизоде и музичка извођења). АПА налаже следеће: *Наслов чланка* или поглавља се пише великим словом прве речи наслова, подналова и свих властитих именица. Наслов се не ставља под наводнике, без курзива је, а компонента се увек завршава тачком. *Наслов књије, извештаја и интернет странице* се пише великим словом прве речи наслова, подналова и свих властитих именица, док се наслов пише у курзиву и компонента се завршава тачком (осим ако наслов нема упитник). *Наслов самосталних дела* се појављује у насловном елементу референце, а када је дело део веће целине, наслов чланка или поглавља појављује се у насловном елементу референце и наслову веће целине (часопис или уређена књига). За референце књига и извештаја, у заграде се уносе информације о издању, а бројеви свезака иза наслова. За дела која су изван рецензиране академске литературе (а која нису чланци, књиге, извештаји и друго), наводи се опис дела у угластим заградама после наслова и пре тачке. Прво слово описа пише се великим словима, али не курзивом (APA Style, 2019).

— Filipović, S. (2017). *Metodička praksa likovnih pedagoga*. Beograd: Kreativa.

— *Академско писање* (1. издање).

— *Nursing: A concept-based approach to learning* (2nd ed., Vol. 1).

— *Свеобухватна мета-анализа* (Верзија 3.3.070) [Рачунарски софтвер].

Pavlović, B. M. (2013). Vaspitne vrednosti tradicionalnih narodnih pesama i igara u nastavi muzičke kulture. *Nastava i vaspitanje*, 62(4), 668—681.

Извор
Како се наводи у АПА критеријумима, извор указује на то где читаоци могу да преузму цитирано дело и, као и наслови, деле се у две широке категорије: дела као део веће целине и самостална дела. Формат извора варира у зависности од врсте референце. Критеријуми које АПА налаже су следећи: Навођење необјављених радова није пожељно. За све изворе (штампане и онлајн) за које постоји наводи се обавезно DOI број и/или URL (ако се наводи DOI у том случају URL се изоставља. Када се дело преузима из библиотечке базе података не наводи се URL). Код дела која су повезана са одређеном локацијом (на пример, уметничка дела у музеју, презентације конференција и др.) укључују и информације о локацији извора. Списак литературе/референтна листа се прилаже по презименима аутора на крају текста по азбучним или абecedним редом. У списку литературе наводе се само оне референце на које се аутор позива или које анализира у раду. (APA Style, 2019; 2021).
— Илић, В. (2016). — Каменов, Е. (2006). — Филиповић, С. (2017).
Редослед радова на референтној листи са истим првим аутором: Када се исти аутор или група наводи више пута, поштује се редослед година у којима су радови публиковани и ређају се хронолошки (прво најранији, док ознака „н.д.” претходи датумима).
— Brown, L. (n.d.) — Илић, В. (2017). — Каменов, Е. (2006). — Каменов, Е. (2009). — Филиповић, С. (2011). — Филиповић, С. (2017).
Дела истог првог аутора, а различитих коаутора: Приказују се после једне ауторске одреднице за првог аутора, а затим по азбучном или абecedном реду по презимену другог аутора (или трећег, четвртог... аутора, ако се редослед аутора тачно поклапа).
— Кундачина, М. (1995). — Кундачина, М. и Чокорило, Р. (2001).
Дела истог аутора и истог датума: Уколико се наводи већи број радова истог аутора објављених у истој години, радови треба да буду означени словима уз годину издања. На пример, навести „2010а, 2010б” и поређати их азбучним или абecedним редоследом по наслову. Уз годину додати мала слова („а, б, в...”) одмах након датума у загради.
— Филиповић, С. (2017а). <i>Меџодичка ђракса ликовних ђегајоја....</i> — Филиповић, С. (2017б). <i>Васпитна функција уџбеника ликовне културе...</i> — Филиповић, С. (2017в). <i>Двојство идентитета и учење кроз сценски израз – хеуристички метод у драмском васпитању и образовању деце и младих...</i>

Редослед **дела аутора са истим презименом**: Приказује се азбучним или абecedним редоследом према почетном слову презимена, а потом имена. Редослед **дела групе аутора**: Приказује се азбучним или абecedним редоследом према првој значајној речи без скраћивања назива.

- Филиповић, С. (2016).
- Филиповић С. и Илић, В. (2017).
- Институт за педагошка истраживања. (2018).
- Педагошко друштво Србије. (2020)

Табела 2

Врсте референци и APA Style критеријуми

ВРСТЕ РЕФЕРЕНЦИ И АРА КРИТЕРИЈУМИ
1) ЧЛАНЦИ
Основни елементи референце: 1. Аутор; 2. Датум објављивања, 3. Наслов чланка, 4. Наслов часописа; 5. Свеска и број издања; 6. Опсег страница; 7. DOI
1.а) Чланак у часопису
Чланак у часопису може имати различите формате приказивања у референтној листи, зависно од врсте и позиције у публикацији. Уобичајени формат је: Аутор, А. А. (година). Наслов чланка. Наслов часописа, vv (ii), стр.–стр. DOI или URL. (Напомена: „vv” је број свеске, „ii” је број издања, а „стр./pp.” су странице. Наводе се прва и последња страна чланка у часопису без словних ознака). АПА даје још следеће препоруке: Уколико часопис нема свеску и број, прати се наслов часописа тачком и наводи у угластој загради URL. Наслов часописа се приказује тачно како је приказан у оригиналу без скраћивања. Број часописа се пише курзивом, а број издања се наводи одмах након свеске без размака и прилаже у загради. Ако је чланак преузет из базе података библиотеке не треба наводити име или URL чланка; Уколико је доступан, наводи се и DOI број. Код дела без аутора, наводи се организација или група као аутор садржаја. Ако не постоји организација, користи се првих неколико речи наслова са референтне листе. За радове који су прихваћени за објављивање, али још нису објављени, користити „у штампи”/ „in press”. У случају да чланак има број (Article No., наводи се након броја страна одвојених зарезом и са тачком на крају, након чега следи DOI или URL.
Pavlović, B. M. (2013). Vaspitne vrednosti tradicionalnih narodnih pesama i igara u nastavi muzičke kulture. <i>Nastava i vaspitanje</i>, 62(4), 668–681. Milfont, L. T., & Duckitt, J. (2010). The environmental attitudes inventory: A valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. <i>Journal of Environmental Psychology</i>, 30(1), 80–94. https://www.pedagog.rs/wp-content/uploads/2021/08/NiV-2-2021-.pdf Marković, M., Stanisavljević Petrović, Z., & Mamutović, A. (2019). Informisanost roditelja o oblastima rada stručnih saradnika u predškolskim ustanovama. <i>Nastava i vaspitanje</i>, 68(1), 89–106. https://doi.org/10.5937/nasvas1901089M

1.6) Сажетак чланка

За навођење **сажетака** (апстракт), *APA Style* наводи да је пожељно наводити цео чланак, а да се сажетак цитира само када је то једини доступан извор. Основа референце је иста као и за чланак у часопису. Ако сажетак има приступни број базе података, ставити га у заграде иза наслова; за преузети сажетак стављају се речи „**Сажетак из**”, а затим и назив базе података индексирања сажетака у угласте заграде иза наслова и било ког приступног броја. Бројеви приступа се понекад називају јединствени идентификатори „(ID)”, па је потребно користити термин који нуди база података у наведеној референци (*APA Style*, 2019).

Filipović, S. i Škorc, B. (2019). Implicitni red i obrazovne implikacije [**Sažetak iz** Zbornika sažetaka ACE2019]. *Prva međunarodna umjetničko-znanstvena konferencija ACE2019*, 58. https://ed2.ufzg.hr/ACE/BOOK_OF_ABSTRACTS_ACE_2019.pdf

1.в) Новински чланак

За **новинске чланке** као референце, *АПА* предлаже следеће: Наводи се аутор, тачан датум у загради са тзачком. Потом следи наслов чланака завршен тачком. Налов новина се пише курзивом, а број новина без курзива. Број стране се не облежава ознаком „стр.”/„pp.” пре нумеричких бројева. Ако су новине електронске, у угластој загради се наводи „[URL]”. Формат је следећи: **Аутор, А. А. (година, месец, дан). Наслов чланка. Наслов новина, број, стр. xx. URL**

Томљеновић, Г. (10. децембар 2015). ЕУ предвиђања: деценијама унапред — за образовање у 2050. Два сценарија за будућност. *Просветни преглед*, LXXI, 2673(35), стр. 1. [https://www.prosvetni-pregled.rs/files/novine-arhiva/PRO_35_1012_01.pdf]

1.г) Блог објаве и коментари на блогу

Објаве на блогу и коментари на блогу имају сличан формат као и чланци у часописима, а референце се наводе на следећи начин. *АПА* препоручује следеће: Прво се наводи аутор, потом право или корисничко име у угластој загради. У наставку се наводи датум објављивања. Код блог објаве, након датума наводи се наслов, потом наслов блога завршен тачком, наслов *web* странице курзивом и на крају URL. Код коментара на блогу после датума следи наслов или првих 20 речи коментара којима следи ознака [**Коментар на објави блога „наслов објаве”**] са насловом коментара под наводницима у затвореним у угластим заградама. Наслов блога се наводи курзивом и на крају се додаје URL. Формат за блог страницу је следећи: **Аутор, А. А. [корисничко име]. (година, месец, дан). Наслов. Блог Наслов. URL** Формат за коментар из објаве на блог станици је следећи: **Аутор, А. А. [корисничко име]. (година, месец, дан). Наслов/ првих 20 речи објаве [Коментар на објави блога „...”] Блог Наслов. URL**

Филиповић, С. [др Сања Филиповић]. (5. септембар 2017). Ликовно васпитање и образовање. *Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал*. <https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>

Филиповић, С. [др Сања Филиповић]. (5. септембар 2017). Значај феномена људског стваралаштва и проблематике деловања на његов развој вечите су теме којима се, поред педагогије и психологије, баве све друштвене науке [**Коментар на објави блога „Ликовно васпитање и образовање”**]. *Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал*. <https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>

2) КЊИГЕ, ПОГЛАВЉА УРЕЂЕНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ/ЗБОРНИЦИ

Основни елементи референце: 1. Аутор; 2. Датум објављивања; 3. Наслов књиге; 4. Издање, ако је применљиво; 5. Издавач; 6. DOI или URL

2.а) Књиге

Када је реч о **књигама као самосталним издањима**, у референцама се на исти начин наводе и штампана и електронска издања. Уобичајено се пише презиме и иницијал имена аутора одвојених зарезом. Потом се у заградама наводи година издања и завршава тачком. Назив дела се пише курзивом, а у заградама се укључују све информације о издању након наслова без курзива и завршава се тачком. У наставку се наводе имена свих издавача одвојених тачком и зарезом, као и DOI или URL. Ако су аутор и издавач исти, изоставити име издавача из референце. Формат је следећи: Презиме, иницијал(и) имена (година издања). *Наслов дела*. Место: Име издавача. DOI или URL. Иако АПА препоручује да се не наводи локација издавача, у Србији је пракса да се пре имена издавача наведе место (седиште). Такође, код е-публикација не треба укључивати назив базе података у саму референцу.

Filipović, S. (2017). *Metodička praksa likovnih pedagoga*. Beograd: Kreativa. <https://drive.google.com/file/d/1VHPJyWG-uuLIGFTg4FeoHS9gPWmQ7p20/view>

2.б) Уређене и илустроване публикације

Основни елементи референце: 1. Аутор; 2. Датум објављивања; 3. Наслов поглавља; 4. Уредник; 5. Наслов књиге; 6. Бројеви страница; 7. Издавач; 8. DOI

Код целовито **уређених публикација** АПА наводи следеће критеријуме: За уређене публикације се користи скраћеница „(Ур.)”, односно „(Ed.)” за страна издања енглеског говорног подручја. Код више уредника иза имена следи тачка. Назив дела се пише курзивом, а у заградама се укључују све информације о издању након наслова без курзива и завршава се тачком. Ако књига садржи DOI наводи се у референци иза имена издавача. Иако АПА препоручује да се не наводи локација издавача, у Србији је пракса да се пре имена издавача наведе место (седиште). Формат: А., А. (Ур.). (година издања). *Наслов дела* (број издања). Место: Име издавача и/или DOI или URL. Кодод поновљених ауторских издања која су уређена, поред имена аутора се наводи и име уредника после наслова књиге у загради (А.А., Ур.). Уколико се ради о више томова, после назива књиге даје се коментар (Vol. x-x). Код **илустрованих књига**, у загради се, после назива књиге наводи и име илустратора (С. Филиповић, Илус.). Поред године реиздања, у референци се на крају у заградама наводи и година првог издања иза речи „(Оригинално дело објављено)”. Код цитата у тексту, наводе се обе године објављивања одвојеном косом цртом, са првом ранијом годином (Филиповић, 1920/2014) односно Филиповић (1920/2014).

Филиповић, С. (2018). *Сеобе / The Trecks* (1. издање). (Филиповић, С. Илус.) Београд: Креатива. <https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2018/04/seobe-9-4-2018.pdf>

Watson, J. B., & Rayner, R. (2013). Conditioned emotional reactions: The case of Little Albert (D. Webb, Ed.). *CreateSpace Independent Publishing Platform*. <http://a.co/06Se6Na> (Original work published 1920)

3.в) Презентације и зборници са научних и стручних скупова

Када је реч о **презентацији са конференције** и **сажетку радова**, АПА дефинише специфичне критеријуме: Прво се наводи име аутора, датум конференције у заградама, назив презентације/прилога/поглавља/сажетка курзивом, потом, у угластој загради следи опис (на пример, „[Конференција]”/„[Презентација рада]”/„[Постер сесија]”/„[Главна адреса]”/„[Сажетак рада]”), следи назив конференције, локација и издавач; уколико постоји видео, прилаже се линк на крају референце. Формат је следећи: Презиме, иницијал(и) имена (датум одржавања скупа). Наслов прилога, односно поглавља [опис]. Назив конференције, Организатор, Локација. DOI или URL (APA Style, 2020).

Филиповић, С. (2. новембар 2018). Образовање наставника из области уметности за примену филма у настави — значај и васпитно-образовни домети [Презентација рада]. Научни скуп међународног значаја — *Језик, култура и образовање*, Учитељски факултет, Универзитет у Крагујевцу (Србија), Универзитет „Konstantin Filozof”, Pedagoški fakultet Nitra (Slovačka), Univerza na primorskem, Pedagoška fakulteta v Kopre (Slovenija), Ужице, Србија. <https://www.pfu.kg.ac.rs/files/Fakultet/Izdavastvo/Jezik%20kultura%20obrazovanje.pdf>

Према АПА, референце зборника са скупа штампаних у целини подразумевају **радове са конференције који се објављују у часописима** и који имају исти формат као чланци у часопису, потом **зборник радова са конференције објављен као цела књига** или као **поглавље књиге (тематски зборник)**, а који прати исти референтни формат као и код књига: Аутор, А. А. (година). Наслов прилога. У Уредник (Ур.), Наслов књиге: Vol. xx, Назив конференције (стр. xx–xx прилога). Место издања: Назив институције организатора скупа. DOI ili URL

Jovanović, B. (2007). Metodološko–teorijske determinante razvijanja komunikacionih kompetencija nastavnika i učenika. U B. Jovanović (Ur.), *Razvijanje komunikacionih kompetencija nastavnika i učenika* (str. 61–70). Jagodina/Kragujevac: Pedagoški fakultet; Filološko–umetnički fakultet.

Maksić, S. i Pavlović, J. (2013). Nastava koja podržava kreativnost. U R. Nikolić (Ur.), *Nastava i učenje, Kvalitet vaspitno–obrazovnog procesa* (str. 53–64). Užice: Učiteljski fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu. <https://www.pfu.kg.ac.rs/files/Fakultet/Izdavastvo/Nastava%20i%20ucenje%20-%20kvalitet%20vaspitanje-obrazovnog%20procesa%202013.pdf>

Filipović, S. i Marković, M. (2020). Children's Play as a form and method in Preschool Education. In V. Savić, V. & O. Cekić–Jovanović (Eds.). *Professional competences for teaching in the 21st century* (pp. 79–71). Jagodina: Faculty of Education.

Код цитирања **званичних докумената**, Према АПА критеријумима у референтној листи се наводе на следећи начин: Аутор. (година). Наслов Серијски број [документ]. Издавач. Преузето дан. месец. година. са: URL , А У тексту: Аутор. (Година, стр...).

Национални савет за високо образовање. (2017). *Правилник о научним, уметничким, односно стручним областима у оквиру образовно научних, односно образовно-уметничких поља* 88/17 [документ]. Службени гласник РС. Преузето 12. 4. 2020. са: <http://nsvo.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Pravilnik-o-naucnim-oblastima-u-okviru-naucnih-polja.pdf>

3) ДИСЕРТАЦИЈЕ И ТЕЗЕ
Основни елементи референце: 1. Аутор; 2. Датум објављивања; 3. Наслов; 4. идентификациони број; 4. Врста рада (докторска дисертација/магистарске теза); 4. Назив институције; 5. URL
3.а) Објављене и необјављене дисертације и тезе
УАПА критеријумима се наводи да објављене дисертације и тезе се обично налазе у бази података институција у којима се бране. Формат навођења подразумева презиме и иницијал имена аутора, годину објављивања у заградама са тачком на крају. Потом следи назив дисертације или тезе курзивом, као и идентификациони број који се приказује у загради после наслова без курзива. У угластим заградама се даје опис „[Докторска дисертација]” или „[Магистарска теза / мастер рад]” иза које је зарез и назив институције у којој је одбрањен рад. На крају се наводи назив базе података. Исти формат се прилагођава за друге академске радове, укључујући и основне студије, мењајући текст описа у заградама према потреби (на пример, „[Дипломски рад]”). На крају је потребно навести URL дисертације или тезе. Код одбрањених али необјављених дисертација и теза, АПА препоручује да се после наслова рада укључи опис „[Необјављена докторска дисертација]” „[Необјављена магистарска теза]” уз примену угластих заграда. У изворном елементу референце наводи се назив институције у којој је одбрањен рад. Исти формат може се прилагодити за друге врсте академских радова (семинарски радови, завршни предметни радови и друго). На крају се наводи URL (APA Style, 2020).
Војводић, М. (2018). <i>Компјенције наставника као фактор развоја ликовног стваралаштва ученика основношколског узраста</i> (Публикација број 10390) [Докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду]. НаРДyC. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/10390
3.б) Скупови података и алата
Код скупова података, односно секундарне анализе или навођења извора за истраживачке инструменте — алате, АПА наводи следеће: Потребно је навести извор публикације где су подаци објављени уместо самог скупа података. Датум у референци је година објављивања коришћених података. Наслов скупа података се приказује у курзиву, а затим нумерички идентификатор података у заградама без курзива, одвојене тачком и зарезом. Опис у заградама је флексибилан (на пример, „[Скуп података]”, „[Скуп података и шифрарник]”), а издавач скупа података се даје у изворном формату. Код навођења извора за истраживачке инструменте, наводи се рад у коме је алат/инструмент објављен (чланак у часопису, презентација конференције и друго). На крају се прилаже URL (APA Style, 2020).
O'Donohue, W. (2017). <i>Content analysis of undergraduate psychology textbooks</i> (ICPSR 21600; Version V1) [Data set]. ICPSR. https://doi.org/10.3886/ICPSR36966.v1 Shi, Y., Ma, X., Ma, Z., Wang, J., Yao, N., Gu, Q., Wang, C., & Gao, Z. (2018). Using a Kinect sensor to acquire biological motion: Toolbox and evaluation. <i>Behavior Research Methods</i>, 50(2), 518–529. https://doi.org/10.3758/s13428-017-0883-9

4) МУЗИЧКЕ РЕФЕРЕНЦЕ

Основни елементи референце: 1. Композитор, либретиста, уредник; 2. Датум настанка дела; 3. Назив дела; 4. Опис; 5. Издавач; 6. Датум реиздања.

Референце за **музичку партитуру** (итал. *partitura* = скуп записа нотних система) АПА дефинише на следећи начин: Код партитуре, *композиџор* и *либреџиста* (итал. *librettista*) наводе се у ауторском делу референце распоредом приказаним у делу. Врста партитуре се наводи у угластим заградама, на пример, „[Клавирска партитура]”/„[Вокална партитура]”/„[Студија партитура]”.

Код **уређених партитура** наводи се име уредника у заградама иза наслова партитуре. Код поновљене објаве наводи се година поновног објављивања у главном елементу датума референце. Година изворног објављивања наводи се на крају референце у заградама иза речи „(Оригинално дело објављено ...)” у облику заградама. Обе године објављивања појављују се и у цитату у тексту одвојеном косом цртом, са првом ранијом годином, на пример, Бах (1721/2010)... Када је **наслов на другом језику** осим језика рада, потребно је превести наслов на језик рада у угластим заградама. На пример, наслов партитуре је на немачком, а рад на енглеском језику, па је наслов на немачком у курзиву, а енглески превод у угластим заградама. Формат је следећи: Композитор и либретиста/Презиме и иницијал имена. (година настанка дела). Назив дела [опис]. Издавач. (Оригинални датум првог издања); Композитор/Презиме, Иницијал имена (година). Назив дела [превод] [опис]. Издавач. (Оригинални датум првог издања)

За **партитуру у антологији** или **комплетном издању**, формат је сличан поглављу у уређеној књизи. Поред композитора, године издања, назива дела и описа „[Нота]”/„[Либрето]”/„[Клавирска партитура]”/„[Вокална партитура]”/„[Студија партитура]”, додатно се дају информације као што је име уредника, потом наслов антологије или комплетног издања дела у курзиву. Такође, наводе се све додатне информације о издању у заградама иза наслова. Формат је следећи: Композитор/Презиме, Иницијал имена (година). Назив дела [опис]. У уредник/Презиме, иницијал имена (Ур.), Назив анџолоџије [додатне информације о издању, број страна]. Локација: Издавач. (Оригинално дело објављено датум првог издања) (APA Style, 2020).

Picker, T. (Composer), & McClatchy, J. D. (Librettist). (1995). *Emmeline: An opera in two acts* [Score and parts]. Mainz, Germany: Schott Helicon.

Beethoven, L. (Composer). (2002). *Für Elise* [For Elise] [Sheet music]. In A. Harrington (Ed.), *Book of Music*. New York: Random House. (Original work published 1810).

Mozart, W. A. (1970). *Die Zauberflöte* [The magic flute] [Vocal score]. Becksche Verlagsbuchhandlung. (Original work published 1791)

Scarlatti, A. (1991). *Le violette* [The violets] [Musical score]. In J. G. Paton (Ed.), *26 Italian songs and arias: An authoritative edition based on authentic sources* (Medium High Voice ed., pp. 50–55). Alfred Music. (Original work published 1694)

5) ФИЛМ, ТВ, ОНЛАЈН ВИДЕО

Основни елементи референце: 1. Режиер; 2. Датум објављивања; 3. Наслов филма; 4. Производно предузеће.

5.а) Филм

Навођење референци за **филмове** су дефинисане АПА на следећи начин: У ауторском делу референце се наводи презиме и иницијал имена *режисера*, након чега се у заградама наводи ознака „(Режиер).” Даље се у заградама наводи година производње са тачком на крају. Наслов филма се пише курзивом, а у угластој загради врста садржаја „[Филм]”. Ако је филм на другом језику у односу на језик рада, додаје се нова угласта заграда са преводом иза наслова и пре описа и тачке у заградама. У наставку се наводи назив продукцијског предузећа или компаније, ако их је више, одвајају се тачком и зарезом. Формат је следећи: Режиер/Презиме, иницијали Имена (режиер). (Година). *Наслов филма* [Оригинални наслов филма изворним језиком]. [Филм]. Продукцијски студио; Продукцијски студио; Компанија (APA Style, 2020).

Coogler, R. (Director). (2018). *Black panther* [Film]. Marvel Studios; Walt Disney Pictures.
 Petrović, A. (Režiser). (1967). *Skupljači perja* [Film]. Avala Film.
 Fleming, V. (Director). (1939). *Gone with the wind* [Film]. Selznick International Pictures; Metro–Goldwyn–Mayer.
 Bier, S. (Director). (2018). *Bird box* [Film]. Netflix; Chris Morgan Productions; Dylan Clark Productions.
 Haggis, P. (Director). (2004). *Crash* [Film; director's cut on DVD]. Bob Yari Productions; DEJ Productions; Blackfriars Bridge; Harris Company; ApolloProScreen Productions; Bull's Eye Entertainment.

5.6) Телевизијска емисија и серија

Када је реч о **ТВ серијама**, АПА подразумева следеће критеријуме за референтну листу: На ауторском месту референце се наводи извршни продуцент. Када постоји један или више *извршних њродуценаѿа*, користи се ознака „(извршни продуцент/и)”. Потом следи година/е у облим заградама током којих је серија емитована у датумском елементу референце. Ако се серија и даље приказује у време писања рада, заменити другу годину са „садашњост”: „(2017—садашњост)”. Наслов епизоде се наводи у курзиву, а у угластим заградама се даје опис „[ТВ серија]” са тачком на крају. На крају се наводи једна или више продукцијских кућа или компанија, одвојених тачком и зарезом. Формат је следећи: Продуцент/Презиме, иницијали Имена (Извршни продуцент). (Година емитовања). *Наслов филма* [ТВ серија]. Продукцијски студио; Продукцијски студио; Компанија (APA Style, 2020).

Serling, R. (Executive Producer). (1959–1964). *The twilight zone* [TV series]. Cayuga Productions; CBS Productions.
 Shore, D. (Executive Producer). (2017–present). *The good doctor* [TV series]. ABC Studios; Sony Pictures Television.

5.в) Епизоде телевизијских емисија и серија

Када је реч о **епизодама ТВ емисија и серија**, АПА наводи следеће критеријуме: Прво се наводи презиме и иницијал имена писца и режисера са ознакама у загради „(Писац)” и „(Режисер).” У облој загради се наводи оригинални датум емитовања епизоде, са тачком на крају. Следи наслов епизоде, а у облој загради број сезоне и број епизоде, док је опис епизоде дат у у угластим заградама са тачком на крају. У наставку се наводи презиме и иницијал имена продуцента са ознаком у загради „(Извршни продуцент)”. Након зареза, наводи се наслов серије курзивом и тачком на крају. Продукцијске куће и компаније се наводе на крају и одвајају се тачком и зарезом. Формат је следећи: Писац/Презиме, иницијали Имена (Писац) и Режисер/Презиме, иницијали Имена (Режисер). (Оригинални датум емитовања). Наслов епизоде (број сезоне, број епизоде) [епизода ТВ серије]. Презиме, Иницијал имена продуцента (Извршни продуцент), Наслов серије. Продукцијски студио; Продукцијски студио; Компанија (APA Style, 2020).

Moffat, S. (Writer) & Macdonald, H. (Director). (2007, June 9). Blink (Season 3, Episode 10) [TV series episode]. In R. T. Davies (Executive Producer), *Doctor who*. BBC Studios.
Egan, D. (Writer), & Weyr, T. N. (Director). (2019, October 14). Take my hand (Season 3, Episode 4) [TV series episode]. In D. Shore (Executive producer), *The good doctor*. ABC Studios; Sony Pictures Television.
Bernstein, L. (narrator and conductor), Englander, R. (director), & Dubin, C. S. (director). (1963–1964). Jazz in the concert hall [Television special episode]. In R. Englander (producer), *Young People's Concerts with the New York Philharmonic*. New York: CBS Television Network.

6) ВИДЕО НА ИНТЕРНЕТ МРЕЖИ / ONLINE VIDEO

Основни елементи референце: 1. Особа или група која отпрема видео записе и корисничко име; 2. Датум објављивања; 3. Наслов видео записа и опис форме; 4. Сервис; 5. URL

У случају **видео на интернету**, навођење као извора у референтној листи, зависи од тога где је приказан онлајн видео. Ако је видео постављен, на пример, на *YouTube*, користи се тај кориснички налог као извор. Формат је следећи: Особа или група која је отпремила видео запис/Презиме, иницијали Имена. [корисничко име].(Датум објављивања). Наслов видео записа [Видео]. Сервис. URL (APA Style, 2020).

Rojek, H. G. [Holley Gabrielle]. (2018, February 19). Stress and anxiety in nursing school: How to be in control [Video]. YouTube. [<https://youtu.be/GqmX2JqjYMw>]
Filipović, S. [ARTnEDU]. (14. 06. 2021). SESIJA 1 ArtnEdu2021 [Video]. YouTube.<https://www.youtube.com/watch?v=XHQK77AfmOk&t=182s>
Korolija–Crkvenjakov, D. (10. 06. 2021). (Ne)moguća misija podučavanja konzervatora–restauratora tokom nastave na daljinu [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mYlb4rzpwC4&t=63s>
Robinson, K. [InnoTown] (2016, August 31). *Schools kill creativity* [Video]. YouTube. <https://www.bing.com/videos/search?q=tal+talk+creativity&&view=detail&mid=906DA33B832FF01B531C906DA33B832FF01B531C&&FORM=VDRVRV>

7) ЛИКОВНО ДЕЛА, ИЗЛОЖБЕ ¹ И ИНТЕРНЕТ САДРЖАЈИ ²
Основни елементи референце: 1. Уметник; 2. Назив дела; 3 година настанка; 4. Врста рада/медиј; 5. Web страна/Музеј, Музејска локација; 6. URL; 7. Лиценца.
7.а) Уметничка дела у музеју
Када се музејска уметничких дела (цртежи, слике, скулптуре, фотографије, графички отисци, производи дигиталне уметности, примењених уметности, инсталације, и др.) цитирају и наводе у референтној листи , АПА критеријуми су следећи: Као аутор дела се наводи уметник и обавезно се даје опис медија или формата у угластим заградама иза наслова — опис је флексибилан (на пример, „[Слика]”/„[Уљана слика]”/„[Уље на платну]”). За уметничка дела без назива, уместо наслова даје се само опис у угластим заградама. Наводи се и назив локације музеја у изворном елементу референце, као и (URL) до уметничког дела на интернет страници музеја. У референтној листи, слике се према АПА критеријумима форматирају на следећи начин: Уметник/Презиме, иницијали Имена (година настанка). Назив дела [Врста рада/медиј]. Музеј, музејска локација. (URL) . За стране изворе, на пример на енглеском језику, навод је следећи: Artist last name, First initial. Middle initial. (Year). Title of artwork [Format]. Museum Name, Location. (URL) (APA Style, 2020) .
Renoir, P. A. (1883). <i>By the seashore</i> [Painting]. The Metropolitan Museum of Art, New York. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437430 Tabaković, I. (1975). <i>Igra Oblika</i> [Grafika]. Narodni muzej, Beograd, Srbija. (http://www.narodnimuzej.rs/novi-vek/zbirka-crteza-i-grafika-jugoslovenskih-autora/) Picasso, P. (1937). <i>Guernica</i> [Oil painting]. Museo Reina Sofia, Madrid, Spain. (https://www.museoreinasofia.es/)
Код цитирања уметничке изложбе у референтној листи , наводе се следећи елементи: име једног или више кустоса изложбе на месту аутора (у случају непознатог кустоса, на месту аутора се ставља назив изложбе), година или распон година изложбе, назив и локација музеја, као и (URL) на интернет страници музеја. Формат је следећи: Кустос/Презиме, иницијали Имена (датум изложбе). Назив изложбе [опис]. Музеј, музејска локација. (URL)
Филиповић, С. и Сеничар, Л. (2011–2012). <i>Мудросћ чула — дечје ликовно стваралаштво</i> [Изложба]. Дечји културни центар, Београд, Србија. Martinez, J., L., & Douar, F. (2018–2019). <i>Archaeology goes graphic</i> [Exhibition]. The Louvre, Paris, France. (https://www.louvre.fr/en/expositions/archaeology-goes-graphic)
За навођење у референтној листи информативне табле у музеју (енгл. <i>Informational museum plaque</i>), АПА наводи да се опис табле користи уместо назива уметничког дела или предмета и стаља се у угласте заграде. Ако је табла датирана, користи се тај датум, а ако није, користи се „н.д.”. Информативна табла представља секундарни извор, јер је се информације које садржи обично користе из примарних извора (монографије, чланци, библиографије...). Формат је следећи: [Назив инфо табле са описом]. (датум). Музеј, музејска локација. (URL)
[Plaque with background information about <i>American Gothic</i>]. (n.d.). Art Institute Chicago, Chicago, IL, United States.

1 <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/artwork-references>

2 *Напомена*. Код визуелних примера приступ се односи на две врсте цитирања. Прва се односи на обликовање слике које се приказује у раду са адекватном, а друга се односи на цитирање и навођење слике у референтној листи.

7.6) Визуелни садржаји који се приказују у раду

Када се преузети **визуелни садржаји приказују у раду**, као и што су *фотографије, слике, цртежи, иконички дијаграми, табеле, графички прикази, мапе, PowerPoint* слајдови и друго, морају бити правилно нумерисани и потписани. Свака слика која није дело аутора текста мора имати наведену референцу цитирања извора. За слике креиране из програма као што су *Microsoft Word* или *PowerPoint* нису потребни цитати.¹ Ако дело нема наслов, описује се у угластим заградама. Код преузимања дела са лиценцом, наводи се и извор и датум преузимања пре (URL) адресе која је у облику заградама. На крају се додаје и врста лиценце: Година ауторских права према имену носиоца ауторског права / У јавном власништву / Лиценца Creative Commons License (на пример. CC BY-NC) / Поново штампано [или прилагођено] са дозволом / Користи се према одредбама праведног пословања. Према АПА критеријумима формат за **потписе слика из музеја у раду** је следећи: Изнад слике, наслов треба да садржи реч **Слика** (са великим словом и подебљаним словима) и број (од 1, нумеричким редоследом, подебљано). На линији испод наводи се, у курсиву, наслов дела или кратак опис рада који се онда ставља у угласту заграду. Потом иде визуелни пример, испод кога се дају остале информације. Прво се пише реч „*Напомена*.” у курсиву са тачком на крају. У наставку се дају све релевантне информације, коментари и описи — име и презиме аутора/уметника, година настанка, медиј, димензије, музеј, музејска локација и (URL). Формат је следећи:

Слика бр.

Назив дела или [и/или опис]

Визуелни пример (форматирана у jpg.; колор RGB; резолуција 300dpi)

Напомена. Име и презиме уметника, година настанка, врста рада/медиј, димензије, Музеј, музејска локација. (URL). Лиценца.

Слика 13

Герника

Figure No.

Name [and/or comment]

Insert Image

Note. Artist, Year, Format, Museum Name, Location. (URL). Licence.

Напомена. Пабло Пикасо, 1937, уље на платну, 349.3 cm × 776.6 cm, Национални музеј и уметнички центар Краљица Софија, Мадрид, Шпанија (<https://www.museoreinasofia.es/en/collection/artwork/guernica>) Register number: DE00050 © Some rights reserved. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2021.

¹ Слике се могу преузимати са слободним правима. Ево неколико извора: *Creative Commons Search* (<https://search.creativecommons.org/>); *Unsplash* (<https://unsplash.com/>); *Pexels* (<https://www.pexels.com/>).

Код **потписа слика преузетих из штампаних публикација у раду**, као и **навођењу слика у рефрентној листи**, наводе се и подаци овог извора. АПА захтева да се поред цитирања обавезно унесу и информације о ауторским правима/дозволама.

Код часописа формат за рефрентну листу следећи: Из/Преузето из „Наслов рада,” од А. А. Аутор и Б. Б. Аутор, година, *Наслов часописа, Свеска(број)*, стр. хх (DOI или URL). За потписивање слика из часописа формат је следећи:

Слика број

Назив слике [и/или опис]

Уметнута слика

Напомена. Из/Преузето из „Наслов рада”, од А. А. Аутор, година, У А. А. Уредник (Ур.), *Наслов часописа, Свеска(број)*, стр. хх (DOI или URL). Лиценца.

Код књиџа или интернетнеј стране формат за рефрентну листу је следећи: Из/Преузето из *Наслов књиџе / Интернетнеј стране*, од А. А. Аутор, година, Издавач / Назив интернет стране (DOI или URL). За потписивање слика из књиџа формат је следећи:

Слика број

Назив слике [и/или опис]

Уметнута слика

Напомена. Из/Преузето из *Наслов књиџе / Интернетнеј стране*, од А. А. Аутор, година, Издавач / Назив интернет стране (DOI или URL). Лиценца

Код слика преузетих из џојавља у књиџи формат је следећи: Из/Преузето из „Наслов поглавља”, од А. А. Аутор, година, У А. А. Уредник (Ур.) *Наслов џубликације*, Издавач, стр. хх (DOI или URL). За потписивање слика преузетих из поглавља у књиџи формат је следећи:

Слика број

Назив слике [и/или опис]

Уметнута слика

Напомена. Из/Преузето из „Наслов поглавља”, од А. А. Аутор, година, У А. А. Уредник (Ур.) *Наслов џубликације*, Издавач, стр. хх (DOI или URL). Лиценца.

Слика 14

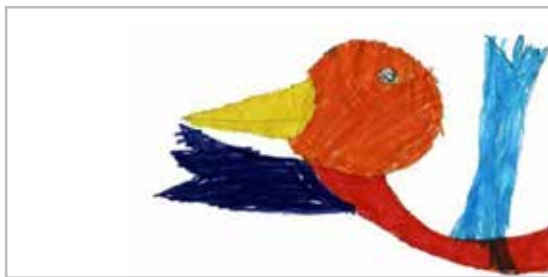
Ўјорност сећања [Слвадор Дали, 1931, уље на платну, 24 x 33 цм]

Напомена. Преузето из „Мајстори обмане: Ешер, Дали и уметници оптичке илузије”, од Е. Секел, 2004, Routledge. Ауторска права 2004 Енди Секел. Користи се према одредбама правичног пословања.

Слика 15

„Дечји цртеж” Теодоре Филиповић [фотографија дечјег цртежа]

Напомена. Преузето из „Дечје ликовно стваралаштво: Ставови васпитача према неговању и подстицању креативности”, од С. Филиповић, 2016, У Б. Шкорц (Ур.) *Уметност и теорија*, 2(2), стр. 52. (<https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/ZBORNIK-FLU-2-2-novembar-2016.pdf>). ФЛУ. Сва права задржана @ 2019. Користи се према одредбама правичног пословања.

Код **потписа слика са интернета (које нису из музеја) у раду, лиценцираних фотографија са интернета** (Getty Images, Adobe Stock, Shutterstock, Pixabay, and Flickr...), као и **личне архиве слика**, АПА наводи да је потребно водити рачуна о условима лиценце и ауторским правима садржаја који се преузима са интернета. Свака преузета слика се наводи као референца, без обзира да ли се купује или је бесплатна (APA Style, 2020). Формат слика са интернета за референтну листу је следећи: **Име аутора/корисничко име (Година). Наслов [Формат]. Назив сајта. (URL).**

За потписивање слика у раду, формат је следећи:

Слика број

Назив слике [и/или опис]

Уметнута слика

Напомена. Назив [формат], аутор/локација, датум, назив интернет локације (URL). Назив лиценце.

Код **стираних извора** формат навођења слика са интернета за референтну листу је, на пример, на енглеском језику, следећи:

Author. (Year). Title of image [Format]. Website (URL). Licence.

За потписивање слика у раду, формат је следећи:

Figure No.

Name [and/or comment]

Insert Image

Note. From Title of image [Format]. From A. A .Author, Date of upload, web Location (URL). Licence.

Ungaro, F. (2019). *Brown turtle underwater* [Photograph]. Pexels. <https://www.pexels.com/photo/brown-turtle-underwater-3150271/>

hbp_pix (2009). *Герника (Guernica)* [фотографија слике]. Flickr. <https://www.flickr.com/photos/85128884@N00/4119087362/in/photostream/>

StonePictures (n.d.). *Business Marketing illustrations. Mega set. Collection of scenes with men and women taking part in business activities. Trendy vector style* [Illustration/Clip-Art]. Shutterstock (<https://www.shutterstock.com/image-vector/business-marketing-illustrations-mega-set-collection-1924148036>).

Figure 16

Brown turtle underwater

Note. From Brown turtle underwater [Photograph]. Francesco Ungaro, October 30, 2019, Pexels. (<https://www.pexels.com/photo/brown-turtle-underwater-3150271/>). Free to use.

Слика 17

Герника (Guernica) [Пабло Пикасо, 1937]

Напомена. Guernica [фотографија слике], од hbp_pix, 30. октобар 2009, Flickr (<https://www.flickr.com/photos/85128884@N00/4119087362/in/photostream/>) CC BY-NC 2.0.

8) ИНТЕРНЕТ СТРАНА И ДРУШТЕВНИ МЕДИЈИ

Основни елементи референце: 1. Аутор; 2. Датум објављивања, 3. Наслов странице; 4. Назив издавача/спонзора сајта; 5. URL

8.а) Интернет страна / Webpage

Када је реч о **web страницама** као референцама, препорука је да се користе само у случају да не постоји друга категорија референтног типа која одговара делу (на пример, чланак у часопису, мрежне новине, *blog*, и друго). АПА препоручује следећи формат: Уз навођење аутора, важно је назначити датум преузимања „[Преузето месец, дан, година са: URL]”. Ако су аутор и назив локације исти, изоставља се име странице. Ако нема аутора, наслов чланка је на првом месту. Ако нема датума, користи се скраћеница „н.д.”. Није потребно наводити датум преузимања, осим ако се изворни материјал може временом променити. Ако аутор странице није наведен, почиње се са насловом. Формат је следећи: **Аутор/ Презиме, Иницијал имена. (година, месец, дан). Наслов странице. Назив сајта. Преузето месец, дан, година са: URL (APA Style, 2020).**

Black, M., & Lee, T. (n.d.). *Geography of poverty: A journey through forgotten America*. MSNBC. <http://www.msnbc.com/interactives/geography-of-poverty/index.html>

Филиповић, С. (24. октобар 2018). *Методика као научна дисциплина*. Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал. [Преузето 4.5.2021. са: <https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>]

8.в) Друштвени медији / Social Media

У случају **друштвених медија**, навешће се пример *Twitter*-а, где АПА даје следеће препоруке: Прво се наводи име аутора или групе. У наставку је корисничко име као *Twitter* ознака која почиње знаком „@” у угластим заградама и иза које следи тачка. Наводи се одређени датум објаве у облим заградама. Као наслов се приказује првих 20 речи објаве у курзиву. Ако објава садржи слику, видео запис или анкету даје се опис у заградама иза наслова: „[слика у прилогу]”/ „[видео у прилогу]”. Даље се наводи опис „[Tweett]” у угластима заградама после наслова. Као назив сајта се наводи *Twitter*, а на крају URL. Формат је следећи: **Аутор, А. А. [@корисничко име]. (година, месец, дан). Наслов. [Врста садржаја]. Назив локације на друштвеним мрежама. URL (APA Style, 2020).**

Obama, B. [@POTUS44]. (2015, June 26). *Today is a big step in our march toward equality* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/POTUS/status/614435467120001024>

8.в) Интернет *Power Point* презентације

Као референца се могу наводити и **интернет презентације**, најчешће у формату *Power Point*, а које могу садржати писане или визуелне елементе, белешке са предавања и наставне садржаје у оквиру онлајн наставе и на *web* учионицама предавача. АПА препоручује да се користи овакав формат за цитирање информација директно са слајдова, при чему цитиране примарне изворе треба наводити из оригинала, а не са слајдова као секундарног извора. Такође, када су слајдови доступни са отвореним приступом на мрежи, у изворном елементу референце наводи се назив веб локације на којој се налазе слајдови, а затим **URL** слајдова. Формат је следећи: **Аутор/ Презиме, Иницијал имена. (датум објаве). Наслов [опис/PowerPoint слајдови]. Назив веб локације. URL (APA Style, 2020).**

Filipović, S. (2020). *Metodika kao naučna i nastavna disciplina*. [PowerPoint slides]. Metodika likovnog vaspitanja i obrazovanja—obrazovni blog. <https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2020/08/1.1.metodika-kao-naucna-disciplina-1.pdf>

8.г) Транскрипт аудио—визуелног садржаја

Као референца се може наводити и **транскрипт аудио—визуелног садржаја** (на пример, транскрипт говора, радио емисије, аудио записи предавања...). АПА наводи следеће критеријуме за ову форму референци: Прво се наводи име аутора који може бити говорник или водитељ у радио емисији. Ако су препис и оригинално дело објављени у различитим годинама, наводи се година транскрипта и година оригиналног дела у заградама на крају референце одвојене косом цртом, са првом наведеном ранијом годином. Даље се даје опис врсте транскрипта у угластим заградама на пример, „[**Транскрипт говора**]”. На крају се наводи назив локације и **URL** транскрипта. Формат је следећи: **Аутор/ Презиме, Иницијал имена. (улога). (датум). Наслов издања. [опис]. Назив емисије. Назив локације. URL (APA Style, 2020).**

Bryan, W. J. (2010). *Against imperialism* [Speech transcript]. American Rhetoric. <http://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/William%20Jennings%20Bryan%20-%20Imperialism.pdf> (Original work published 1900)

Божовић Манић, М. (водитељ). (26. мај 2021). *Бојана Шкорц — Умешности и ментално здравље* [Транскрипт радиопреноса]. У Клуб 2. Радио Београд 2. <http://87.237.203.130/page/radio/ci/story/28/radio-beograd-2/4386373/bojana-skorc.html>

2.2.2. Цитати и парафразе

Коришћење релевантних извора, цитирање и парафразирање је изузетно значајно за рад, јер на основу онога што су други аутори рекли о датој теми може се ојачати аргументација или поставити контрааргументација на дати проблем. Примена референци у форми цитата, парафраза и напомена чине документациону основу у академском раду и доприносе појашњавању или аргументовању ставова који се износе у тексту. Дакле, туђи наводи у форми ставова, аргумената и идеја, у раду се могу исказати **цитатима** — дословно репродуковање или **парафразирањем** — препричавањем. Који год вид преузимања информација да се користи, обавезно је навести извор преузете грађе како би се избегло *плагијатство*, односно копирање и присвајање туђег дела, али и омогућило читаоцу да провери оно што је цитирано или парафразирано. Екснер (2016) дефинише плагијаризам као узимање нечијих идеја, речи или дела без одговарајућег упућивања на оригинални извор (стр. 116). Изузетно је важно водити рачуна да се током писања одмах изводе цитати са изворима и потпуним информацијама, како се касније не би враћали на примарни текст и поновно тражили изворе.

Парафразирање се односи на навођење текста других аутора који се не преузима дословно, већ се туђе речи и мисли препричавају. Парафразе не треба издвајати из текста, нити стављати под знаке навода, али је неопходно јасно их одредити и извор парафразирања навести у загради. Приликом парафразирања важно је тачно пренети или тумачити ауторову идеју. То подразумева да се претходно контекст и значење онога што се парафразира из навода других аутора мора у потпуности и на прави начин разумети.

Када је реч о АРА стилу, уобичајено се користи систем парафразирања и цитирања аутор — датум — извор, у коме кратак цитат у тексту упућује читаоце на извор са листе референци. Цитирање у тексту се налази у оквиру рада (или у табели, слици, фусноти или додатку) и упућује на аутора, цитирано дело и датум објављивања. Сваки цитирани рад мора се појавити на листи референци, а сваки рад са листе референци мора бити наведен у тексту, табели, слици, фусноти или додатку (Табела 3).

На званичној интернет страни *Америчке психолошке асоцијације* (у даљем тексту АПА) (2020) су дате препоруке и илустровани примери за начине парафразирања и цитирања. Ево неких од њих:

Табела 3

Парафразирање према АПА Style критеријумима

Парафразирање (АПА стил)
Код парафразирања се најчешће користи наративни формат или заградни (ћаренћечки, уметнући) формат (парафразирање са текстом и/или изворима у загради на крају или унутар реченице). Презиме аутора појављује се у текућем тексту, а датум се налази у загради одмах иза имена аутора за наративни формат. Име аутора може се укључити у реченицу на било ком месту које има смисла. Понекад се и аутор и датум могу појавити у наразији, па се тада не користе заграде. Код парафраза, АПА не захтева нужно бројеве страница у наводима у тексту, али се аутори подстичу да наведу и број стране како би помогли читаоцу да пронађе релевантне информације у дужим текстовима.
Парафраза са наративним форматом: — Полазећи од става Филиповић (2017) која сматра да кроз предмет Ликовна култура ученик развија опште предметне компетенције: креативан, радознао и истраживачки дух; способност да истражује, експериментише и развија своје идеје кроз самосталан и тимски рад, итд. (стр. 22), чиме се потврђује истоветни став у овом истраживању које је показало значај развоја општих предметних компетенција на даља постигнућа ученика на вишим нивоима образовања. — Филиповићева је 2017. констатовала да је ликовна култура веома значајна за дечји развој.
Парафраза са заградним форматом: — Кроз предмет Ликовна култура ученик развија опште предметне компетенције: креативан, радознао и истраживачки дух; способност да истражује, експериментише и развија своје идеје кроз самосталан и тимски рад, итд. (Филиповић, 2017, стр. 22), чиме се потврђује истоветни став у овом истраживању које је показало значај развоја општих предметних компетенција на даља постигнућа ученика на вишим нивоима образовања. — Ученик развија предметне компетенције кроз предмет Ликовна култура (Филиповић, 2017). — Ученик кроз предмет Ликовна култура развија опште предметне компетенције (види Филиповић, 2017, за више детаља) — Ликовна култура је веома значајна (на пример, кроз предмет Ликовна култура ученик развија опште предметне компетенције; Филиповић, 2017, стр. 22)
Проверити правопис имена аутора и датуме објављивања у ставкама списка референци и да ли се подударају са одговарајућим парафразама/цитатима у тексту. Навести само прочитана дела и идеје које су унете у ауторски рад.
— Извор: Филиповић, С. (2017). <i>Методичка пракса ликовних педагога</i>, Београд: Креатива, стр. 22.

У научном раду **примарни извор** извештава о оригиналном садржају, док се **секундарни извор** односи на садржај који је први пут пријављен у другом извору и треба их умерено користити. Увек се потрудити да се пронађе примарни извор, прочитати га и парафразирати директно уместо секундарног извора неког аутора који је већ дао своју интерпретацију на примарни извор. То се односи и на цитате. Такође, код дугих парафраза, на почетку навести аутора и годину. Ако се парафраза настави у нови пасус, поново унети извор .

Парафраза са примарним изворима:

— Креативност је важна за дечји развој, посебно када је у питању стваралачка комуникација (Каменов, 2008, стр. 56).

Парафраза са секундарним изворима:

— Став Каменова (2008) јесте да је креативност важна за дечји развој, посебно у погледу стваралачке комуникације (Каменов, 2008; цитирано према Филиповић, 2011).

Када се уметничка дела користе као референце у тексту и о њима се расправља, користе се у форми цитата и парафраза уз навођење назива дела, презимена аутора и године у следећем формату: „(Пикасо, 1937, *Герника*)” или „... *Герника* (Пикасо, 1937)”.

Цитати представљају наводе текста других аутора који се преузимају у изворној форми. Цитати имају улогу појашњавања значења исказа аутора и потврђивања ставова/тврдњи или чињеница. Такође, изузетно је важно приказати допринос других раду, а на које се аутор позива у свом тексту. Свакако да пуко цитирање, без образложења аутора основног текста нема своју функцију. Када говори о цитатима, Дамњановић (2008) наводи следеће:

„За правилно коришћење цитата треба имати у виду шта, зашто и како се цитира. *Цитира се шта?* Цитирају се делови текста који се уклапају у контекст писања и делови текста на који се даје критички осврт. То су веома концизне формулације — дефиниције, кратка прецизна објашњења и слично. *Зашто се мисао цитира?* Мисао се цитира због доказивања властитих ставова, нарочито када је текст у цитату од већег значаја, или чешће за илустрацију сопственог мишљења. *Како се преузима мисао цитира?* Преузети текст (мисао) треба наводити одмерено и адекватно. Треба избегавати цитате који су познати и широко коришћени, а ако је баш неопходно позивање на тај део текст, боље је послужити се парафразирањем. Поред текста, могу се цитирати и бројке, проценти и друга писана документација” (стр. 8).

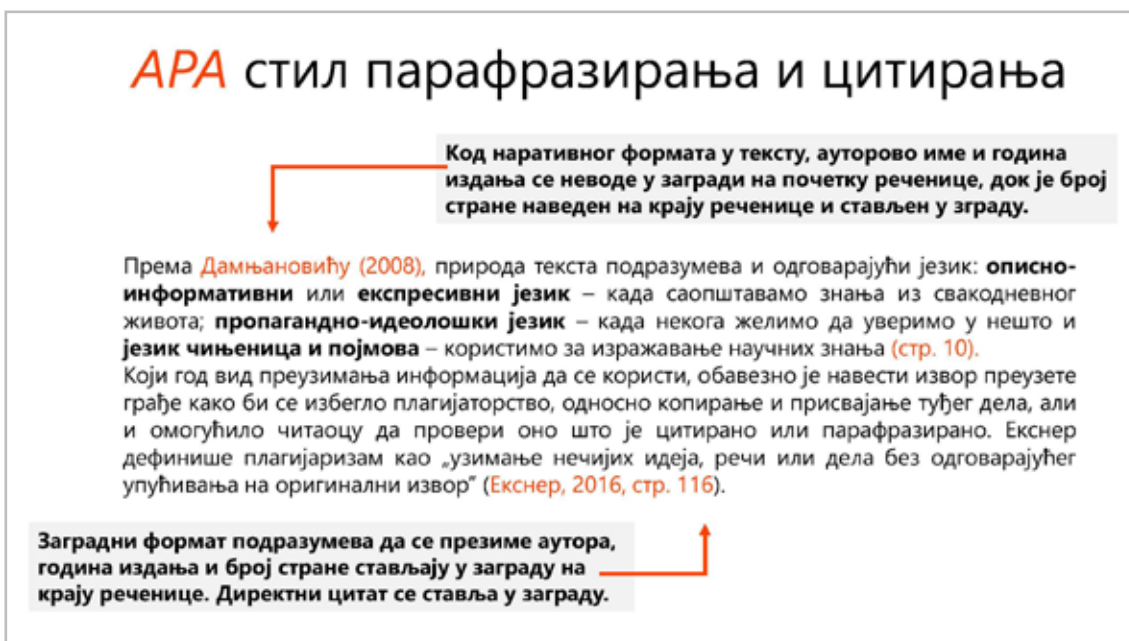
Такође, осим описног образложења аутора који се надовезује на цитирани текст, изворно преузет исказ другог аутора потребно је обележити у форми цитата наводницима и навести тачан извор у самом раду одмах након навода у загради — Презиме аутора, година издања, број стране. На пример: (Филиповић, 2017, стр. 22) или (Филиповић, 2017: 22). Исти извор се касније у целости наводи и у литератури. Када је у питању цитирана литература у научним часописима, а што се може односити и на академске радове, у *Правилнику о каталогизацији и рангирању научних часописа* се наводе следеће одредбе:

Цитирана литература обухвата по правилу библиографске изворе (чланке, монографије и сл.) и даје се искључиво у засебном одељку чланка, у виду листе референци, осим у смислу дефинисаном претходним чланом. Референце се наводе на доследан начин, редоследом који зависи од стандарда навођења у тексту, а који је прецизиран упутством ауторима. Референце се не превode на језик рада. Наслови цитираних домаћих часописа дају се у оригиналном, пуном или скраћеном, али никако у преведеном облику. Саставни делови референци (ауторска имена, наслов рада, извор итд.) наводе се у свим чланцима објављеним у часопису на исти начин, у складу са усвојеном формом навођења. Препоручљива је употреба пуних формата референци које подржавају водеће међународне базе намењене вредновању, осим за области друштвених односно хуманистичких наука, у којима није пожељно да међународни стандарди имају примат при одређивању форме научног рада. Формат исписа референци детаљно се описује у упутству ауторима. Посебно се описује поступак цитирања докумената преузетих с интернета. Нестандардно, непотпуно или недоследно навођење литературе узима се у системима вредновања часописа као довољан разлог за оспоравање научног статуса часописа” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 18–19).

Из наведеног је видљиво да су стандарди који се примењују у научним радовима прецизно дефинисани и обавезујући за сваког аутора, а у мери у којој се аутор придржава доследно прописаних критеријума, и сам рад ће бити и одређен нивоом репрезентативности и научно–стручне релевантности (Табела 4).

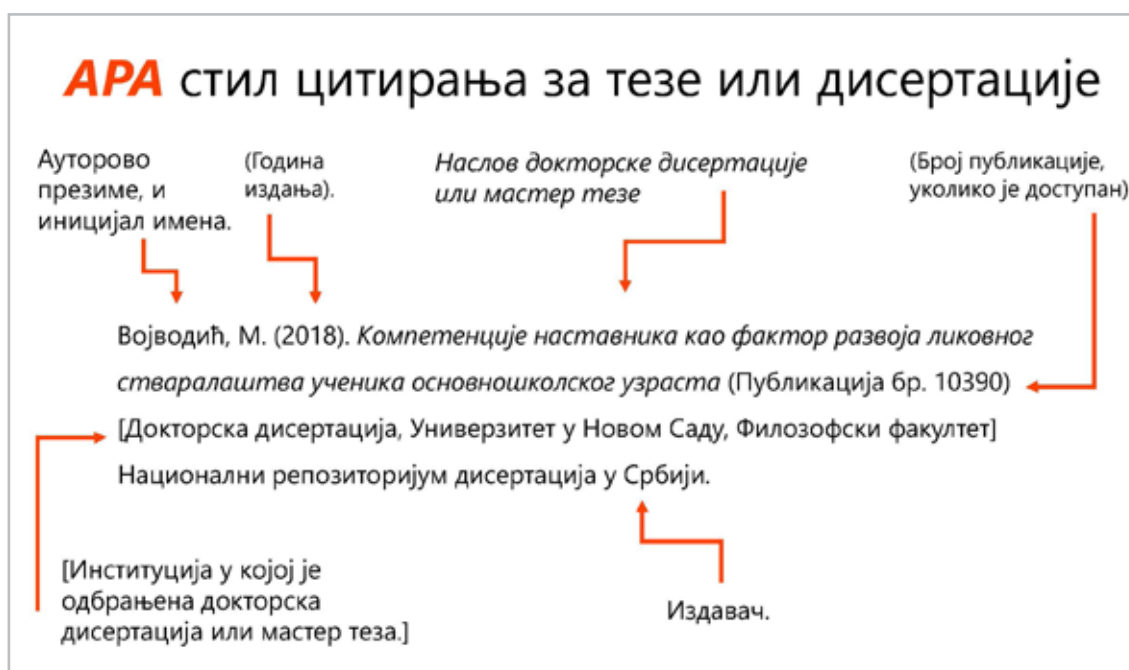
Слика 18

APA стил парафразирања и цитирања

Слика 19

APA стил цитирања дисертација и теза

Табела 4

Цитирање према APA Style критеријумима

Цитирање (APA стил)		
Бр. аут.	Заградни цитат	Наративни цитат
Један аутор	У реченицу или у заграде уноси се презиме аутора и година објављивања. За директне цитате наводи се аутор, година и број странице. Број странице може се дати у заградама на крају тачног цитата или уградити у навод у тексту. При цитирању у отвореном тексту, презиме аутора, годиште издања рада и страница са које је преузет цитат одвајају се зарезом, а између године издања и броја стране може се користити и двотачка. Код наративних цитата, прво се наводи аутор са годином која је у загради, а на крају цитата се у загради наводи број стране. Ако је у отвореном тексту наведено презиме и годиште издања рада, нема потребе да се те исте информације дају поново у загради. За више страница код иностраних извора користити скраћеницу „pp.” и одвојити опсег страница цртом (pp. 34–36). Презимена страних аутора у тексту се наводе у српској транскрипцији — фонетским писањем презимена и у оригиналу, на пример: Скот (Scott, 2004).	
	„.....” (Филиповић, 2021, стр. 15–18). „.....” (Филиповић, 2021: 15).	Filipović (2021) „.....” (pp. 15–18). Филиповић (2021) „.....” (стр. 15).
Два аутора	Имена се у страним издањима повезују са знаком & (енгл. <i>ampersand</i>) у заградној референци и у листи референци. У реченицама се користи везник „и”. Код два аутора: сваки пут се наводе оба имена. Када један рад има два аутора, потребно је навести оба презимена и годиште издања рада. Између презимена аутора наводи се везник и у отвореном тексту и у заградама, а код страних издања у загради се користи знак &.	
	„.....” (Филиповић и Ђурђановић, 2021, стр. 45). „.....” (Filipović & Đurđanović, 2021, p. 45).	Филиповић и Ђурђановић (2021) „.....” (стр. 45). Filipović & Đurđanović (2021) „.....” (p. 45).
Три и више аутора	Код три или више аутора: наводи се име само првог аутора и скраћеница „cap.”/„et al.” За примарне ауторе са истим презименом, укључити њихове иницијале у све цитате текста, чак и ако су публикације из различитих година. Када се више аутора цитира у истој загради, односно када се указује на сагласност више аутора, референце се одвајају тачком и зарезом, и наводе се абecedним/ азбучним редоследом. Ако се у тексту цитирају две или више референце једног аутора или више истих аутора, тада у загради не треба поновити презиме/на, већ само додати годиште следећег издања. Када се од истог аутора наводи више радова у току једне године, тада је те изворе потребно означити словима абееде/азбуке.	
	„.....” (Филиповић и сар., 2021, стр. 45). „.....” (Filipović et al., 2020, p. 45). „.....” (Bruner, 2006, p. 44; Cardner, 2001, p. 32; Dave, 2003, p. 12) „.....” (Gardner, 2005, p. 8; 2006, p. 12)	Филиповић и сар. (2021) „.....” (стр. 45). Filipović et al. (2020) „.....” (p. 45). Bruner (2006), Cardner (2001), Dave (2003)... Gardner (2005; 2006)...

остало	Заградни цитат	Наративни цитат
1) Институција са скраћеницом: први цитат ^a и накнадни цитат; 2) Институција без скраћенице	За директне цитате из извора без аутора, назив институције навести у облој загради (...), а потом дати скраћени назив у угластој загради [...]. Код накнадног цитата, дати само скраћеницу у облој загради.	
	1) (Академија уметности у Новом Саду [АУНС], 2020) и (АУНС, 2020) 2) (Универзитет у Новом Саду, 2020)	1) Академија уметности у Новом Саду (АУНС, 2020) и АУНС (2020); 2) Универзитет у Новом Саду (2020)
Блок цитат	Према АПА критеријумима, цитати од 40 речи или више сматрају се блок цитатима и форматирају се другачије од обичних цитата. Блок цитати почињу у новом реду са увлачењем као и код новог пасуса и са двоструким размаком. Цитати у блоку се не стављају под наводнике. Текст након блок цитата почиње у свом реду, без увлачења. Препорука је да се поглавље на завршава са блок цитатом, већ да се пропрати анализом ауторских речи у склопу истог поглавља.	
Пример блок (наративног) цитата из књиге <i>Чишћење слика и других њолихромних њовршина</i> (Королија–Црквењаков и Гаџурић, 2020, стр. 16): Сложеност дилема везаних за процес чишћења изванредно је исказао Дејвид Бомфорд (D. Bomford, 2012), хемичар и конзерватор Националне галерије у Лондону, аутор серије познатих књига о сликарским техникама и конзервацији, у филозофски интонираном тексту под насловом: <i>Чишћење слика: њозиѡивизам и меѡафизика</i> . Дискутујући о увек актуелној дилеми мере чишћења, он каже: На једном крају спектра слике су третиране као физички предмети; на другом као опипљиви изрази уметникових емоција. Позитивистички приступ је директан, темељан, скоро археолошки, утврђује тренутно физичко стање ствари. Метафизички приступ је уздржанији, важе уметникову намеру, узима у обзир естетику, историју и значење. Како се ово преводи у конзерваторско–рестаураторску праксу? Чишћење слика је само део процеса. Када се слике очисте, обично се испод прљавштине, потамнелих лакова и преслика открију стара оштећења. Тада треба донети одлуку да ли и како их ретуширати. Дилема везана за чишћење је увек сукоб између историјске и уметничке целовитости и читљивости. (стр. 489). Шта је циљ чишћења? Да се освежи изглед предмета? Да се открије први ауторски слој? Или да површина остане патинирана, мало потамнела, јер тако има „душу”? Да ли је разлог конзерваторски (уклањање неке штетне наслаге или слоја) или естетски (боља сагледљивост, успостављање баланса боја)?		
^a „Дефинисати скраћеницу за ауторе групе/институцију само једном у тексту, бирајући формат у загради или наратив. Након тога, користити скраћеницу за сва помињања групе/институције у тексту” (APA Style, 2020).		

2.2.3. Фусноте

Фусноте се користе за напомене, образложење, коментаре (дигресије) или додатно/ближе објашњење неког појма или става. Обично су приказане испод главног текста одвојеног линијом у дну странице (*подножне напомене*), обележене нумерички у главном тексту и у напомени, и најчешће мањим словима и размацама од главног текста. „Напомене (фусноте) се дају при дну стране у којој се налази коментарисани део текста. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења, назнаке о коришћеним изворима (нпр. научној грађи, приручницима итд.), али не могу бити замена за цитирану литературу, осим у друштвеним односно хуманистичким наукама, у којима постоји независна традиција цитирања” (*Правилник*, 2020, 18). Према Петрушић (2008) фусноте могу бити:

- 1) **Библиографске** (документарне) — оне у којима се наводе извори из којих су коришћене идеје и чињенице; оне су „гаранција” истинитости и веродостојности изнетих навода јер омогућавају читаоцу рада да сваки навод провери увидом у коришћени извор;
- 2) **Експликативне** — напомене у којима се пружају допунска објашњења о некој идеји, ставу или чињеници изнетој у раду; ради се о допунским објашњењима која су важна за шире сагледавање одређеног питања, али у извесној мери излазе из оквира самог излагања у тексту;
- 3) **Упућујуће** — напомене које наводе на неки други извор који обрађује сличну тему, у коме је заузет сличан или супротан став или на делове сопственог рада у коме је неко питање детаљно обрађено (стр. 8).

Пример примене експликативне фусноте:

Институције које би биле укључене у овај пројект су сама школа, одабран дистрибутер филмова (на пример, Кинотека), затим институција која би била спремна да понуди свој фондус на коришћење и институција која је спремна да уступи опрему за пројекције филмова (на пример, Културни центар Палилула), и све то уз формалне дозволе и одобрење општинске или градске управе. Концепт пројекта је приказан кроз **SWOT**¹ анализу.

¹ SWOT анализа (енгл. *SWOT analysis*) је акроним од енглеских речи: *strengths, weaknesses, opportunities, threats* — снаге, слабости, прилике, претње).

2.2.4. Језик и стил изражавања у писаном академском раду

Језик, стил изражавања и контекст су у раду директно повезани и условљени. У писању академског рада је изузетно важно да се примењују стандарди лингвистичких и граматичких захтева, уз примерен стил изражавања ставова који је у складу са терминологијом у оквиру дисциплине (наука или уметност), и који су аргуменотвани, логични и повезани са контекстом експликације проблема. Станојчић и Поповић (1992) наводе следеће:

„Језик је систем знакова који је (говорно и писано) средство општења, споразумевања међу људима. Језиком човек саопштава своје мисли и осећања другим људима. А то значи да је језик друштвена појава, да је његов постанак везан за постанак и развој људског друштва. Као најсавршеније средство споразумевања он је везан за мисао, па су мишљење, свест и језик у сталном јединству. Са усавршавањем мисли, усавршава се и језик и, природно, са усавршавањем језика развија се и мишљење” (стр. 2).

Дакле, при писању академског рада текст који поштује стандарде језика, посебно граматике и правописа, лакше објашњава основну мисао—идеју, при чему се препоручује избегавање колоквијалног језика, архаизама и жаргона. Даље, према Дамњановићу (2008), природа текста подразумева и одговарајући језик: **описно–информативни** или **експресивни језик** — када саопштавамо знања из свакодневног живота; **пропагандно–идеолошки језик** — када некога желимо да уверимо у нешто и **језик чињеница и појмова** — користимо за изражавање научних знања (стр. 5). „Немају, наравно, сви људи исти књижевни дар, нити су сви одлични стилисти, али се од сваког аутора очекује да влада писаном речју, да његов рад буде језички коректан и брижљиво редигован” (Петрушић, 2002, стр. 8).

Што се тиче *стил*а изражавања, то је индивидуална карактеристика, али и форма дисциплиноване интерпретације садржаја у погледу логичности, прецизности, јасноће и граматичке тачности (Дамњановић, 2008, стр. 10). Текст треба да буде

логично написан тако да свака реченица има своје место, као карика у ланцу и да природно извире из претходне. „У њему треба да буде све јасно, прецизно, једноставно и концизно написано. Прецизност доприноси да се боље схвате стручне и научне поставке, као и закључци који се изводе. На тај начин се пажња усмерава на суштину проблема који се у теми семинарског рада обрађује” (Дамњановић, 2008, стр. 10). Ове одреднице наравно зависе од науке којој рад припада, а стил писања научних, стручних и академских радова представља широко истраживачко поље. Петрушић (2002) скреће пажњу: „Иако се од студената не очекује да у процесу израде семинарског рада *ошкрију* нове научне истине, потребно је да на бази постојећих научних сазнања о одређеном проблему, изражених у релевантној литератури, и сазнања до којих су дошли самосталним истраживањем области, на целовит и систематски начин обраде изабрану тему, уз коректну интерпретацију научних и стручних ставова и мишљења и правилну употребу научне и стручне терминологије” (стр. 2).

Говорећи о семинарским радовима, Дамњановић се такође осврће на компетенције студента где наводи да „аутори семинарских радова треба да употребљавају научно–стручне термине и друге речи у правом, а не у преносном значењу, да при писању обуздавају своје емоције у интересу веродостојне интерпретације података” (Дамњановић, 2008, стр. 10). У *Правилнику о катифоризацији и ранирању научних часописа* се наводе критеријуми за језик рада у научним радовима на следећи начин: „Језик рада, у складу са уставом и законом, може бити српски, језик националне мањине или етничке групе Републике Србије, неки од светских или словенских језика (у научној области језика и књижевности), односно језици који су у употреби у међународној комуникацији у датој научној области. Уколико је језик рада српски, словенски, неки од светских језика или неки други језик који је у употреби у домаћој или међународној комуникацији у датој научној области, а који није енглески, наслов и апстракт обавезни су на енглеском језику” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 16–17). Овако формално дефинисани критеријуми различитим правилницима су обавезујући за ауторе да их примењују у својим радовима, чиме се остварује континуитет и ниво квалитета развоја и интерпретације научне промисли.

2.2.5. Рецензирање, редактура, лектура и коректура рада

Академски рад, пре усвајања званичне верзије, мора проћи рецензију, редактуру, лектуру и коректуру након повратне информације ментора на квалитет рада и препорука за његово побољшање. Када је у питању **рецензирање** радова студента од стране ментора или предметног наставника, то подразумева анализу испуњености критеријума рада по питању структуралних елемената и методологије, као и концептуалних аспеката. Академски рад је потребно детаљно прегледати и ревидирати оне елементе који захтевају додатно унапређивање у складу са задатим критеријумима и методологијом писања рада, а што се односи на: садржинске, језичке, стилске, структуралне, концептуалне, правописне, материјалне и техничке недостатке.

Важан део процеса рецензирања академског рада подразумева да студент прво самостално, а потом и у сарадњи са ментором изврши преглед и побољшање текста рада. То укључује (основне) елементе редактуре, лектуре и коректуре, коју уобичајено обављају професионална лица у оквиру редакција. **Редактура** је аналитички преглед текста, са препорукама за побољшање, а у случају академских радова, она подразумева интервенцију ментора који проверава стил и аутентичност идеје исказане у раду. Редактура може бити *језичка* и *стилска*. *Стилска редактура* подразумева преглед и проверу текста, посебно тачност стручних појмова. „*Језичка редактура* обухвата језички преглед текста и то: уклањање правописних и граматичких грешака као и стилско прилагођавање духу језика. Исправке текста могу обухватати избор речи, морфологију, синтаксу или стилску обраду текста. На тај начин у тексту се побољшава стил, повезаност, читљивост и јасноћа и отклања се свака незаконитост унутар текста” (Удружење научних и стручних преводилаца Србије, 2021).

За разлику од редактуре, **лектура** представља процес исправљања текста у погледу правописа, стилског и граматичког обликовања, док је **коректура** процес исправљања грешака у штампи (слогови речи, примена знакова интерпункције и остало).

Формални изглед писаног академског рада обично подлеже пропозицијама које одређује уредништво и факултет, како општих, тако и додатних критеријума које дефинише предметни наставник. Технички критеријуми за писани академски рад (семинарски, дипломски, специјалистички или докторски рад) односе се примарно на: формат рада, маргине, проред текста и поравнање, облик слова и стил писма, примену фуснота, прилоге, табеле, графичко обиковање и опрему и штампање рада (број примерака).

Формат. — Стандардизована страна је најчешће А4 формата (210x297мм). Формат може да варира код семинарских радова, есеја, па и код завршних предметних и дипломских радова, уколико постоји дефинисан критеријум за ауторски дизајн и графичку припрему за штампу самог рада. Такав рад мора задовољити функционалне и естетске критеријуме и складу са природом текста и врсте рада.¹

Слика 21 (21а — 21д)

Креативна књижа

Напомена. Преузето из Креативне књиже — семинарски рад у оквиру предмета Методика ликовног васпитања и образовања, 3. година, Основне академске студије, Лука Журовски, Лидија Крњајић, Марина Стојшић, 2019, Академија уметности Универзитета у Новом Саду, Интернет страна Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО. Користи се према одредбама праведног пословања.

¹ Погледати пример **креативне књиге** у оквиру семинарског рада на предмету Методика ликовног васпитања и образовања, *Основне академске студије*, Академија уметности Универзитета у Новом Саду. [<https://wp.me/P99h3C-18a>]

UVOD

Principi komponovanja čine temelj dobre kompozicije, jer svi elementi postaju sazidaivni i čine jedinstvo/harmoniju. Ovi su osnovna pravila i smernice koje nam pomažu pri lakom organizaciji svojih ideja. Dobra kompozicija drži pažnju kod posmatrača, gde dominiraju pri likom pregledanja rado stalno vraća pažnju posmatrača na glavni element u delu. Ravnoteža ostavlja utisak smirenosti kontrasta dodaje dinamiku. Ritam oživljava delo daje mu neku vrstu konstantnog kretanja. Svaki princip primenjuje se u odnosu na ideju dela, u zavisnosti od uticaja koji želimo da postignemo kod posmatrača. "Grafika (grč. Engraving, l. Engraving, gravir, urezivanje) u likovnim umetnostima celokupni naziv za sve tehničke postupke umotavanja crteža odbovne slike pomoću matrice, izrođene ručno, hemijskim ili fotomehaničkim putem" (Vlazić 1988). Matrica u grafici čini početni stupanj izrade umetničkog dela. Interesovanje je to da tokom izrade (pripreme) matrice umetnik razvija i gradi istu, uz pomoć principa komponovanja. To grafika izdvaja od ostalih likovnih medija.

Kao što je već rečeno dobra kompozicija čine principi komponovanja, dak u slikarstvu aloga komponovanja može da preuzme i boja kao pojedinačni likovni element, ona može biti jedna i dveje (više) slika, u grafici je ipak kompozicija ključna. Tokom analiziranja /posmatranja slike kao umetničkog dela kompozicija je to koja je primarna, ona povezuje sve ostale likovne elemente. Na sledećim stranicama rečeno je šta je to i koje umetničke metode i tehnike se ona razlikuje od industrijske štampa. Takođe, opisane su i pojedine grafičke tehnike kao i principi komponovanja, i to kako principi komponovanja utiču na izradu jedinstvenog grafičkog oisaka.

GRAFIČKE TEHNIKE

VISOKA ŠTAMPA

- drvenec
- kameja
- estampa

RAVNA ŠTAMPA

- litografija
- akvatinta
- serigrafija

PROPUKNA ŠTAMPA

- linokut

DUBOKA ŠTAMPA

- suva igla
- bakropis
- linogravura
- akvatinta
- mezotinta
- meko prevlačenje
- rezervoar
- bakrorez

PRINCIPI KOMPONOVANJA

RITAM

DOMINANT

JEDINSTVO

HARMONIJA

RAVNOTEŽA

KONTRAST

KONTRAST

Kontrast je sinonim za suprotnost odnosno naglašena različitost. Za razliku od pojma nejednako, čija se vizuelna značenja vezuju za merne odnose oblika i prostora, kontrast je ono čime se određuje stepen jačine viđenja određenog oblika i prostora. Vizuelna stajanje kontrasta određuje se onim što je svetlom istaknuto prema osome što nije. Kontraste možemo možemo razlikovati u upoređivanju drugih maksimalnih razlika: veliko-malo, visoko-nisko, dugo-kratko, neregularno-regularno, jedno-mnogo, oštro-tupo i tako dalje. Takođe imamo i kontraste po bojnoj razlikovanju: kontrast boje prema boji, svetlo tamno, toplo hladno, komplementarni kontrast, simultani kontrast. Kontrast budi u radu neku vrstu dinamike, žestine, naglašenosti, može da stvori određenu vrstu dronitke.

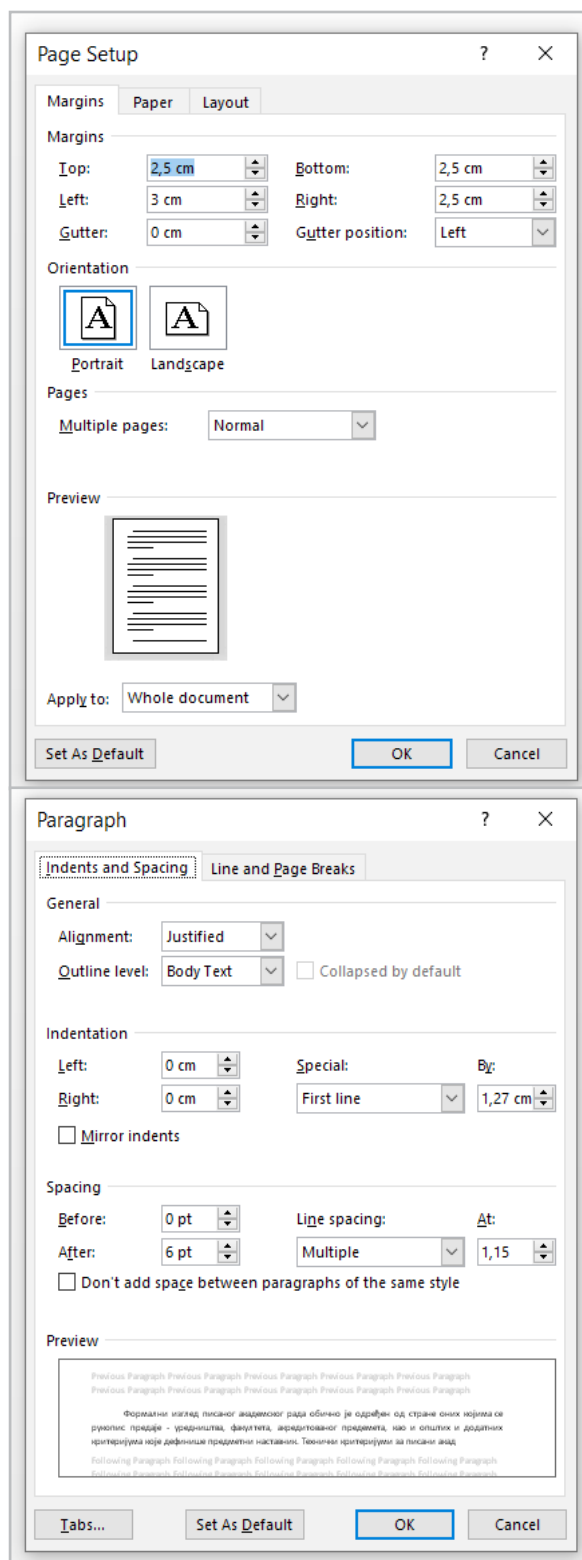
Маргине. — Обично су аутоматски подешене као стандард у формату *Microsoft Word (MS Word)* програма. Свакако је потребно проверити, и по потреби подесити тако да горња, доња и десна маргина износе свака 2,5цм, док је лева маргина због повеза мало шира, и износи 3,0цм (стандард).

Проред текста. — Између редова проред уобичајено износи 1,5pt. Сваки нови пасус се увлачи према стандарду 1,27цм. Када се користи проред између пасуса (0,6цм је стандард) не користе се увлачења текста по пасусима.

Поравнање текста. — Може бити лево (*Align Left*), централно (*Center*), десно (*Align Right*) или обострано (*Justify*), а форматира се у зависности од врсте и функције текста у раду (главни текст, потписи табела, графикана и слика, коментари у фуснотама, заглављу итд.).

Слика 22

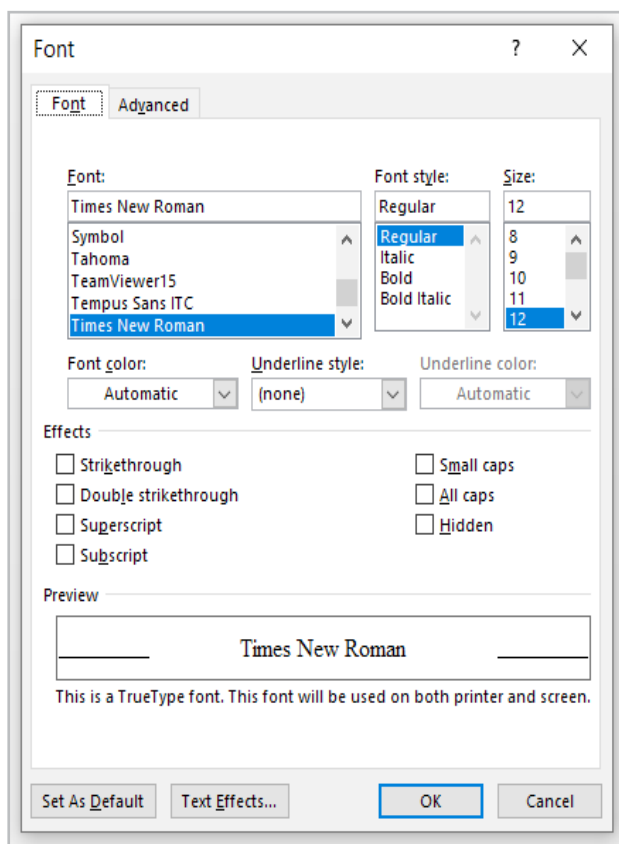
Примери форматирања марина и њоререга шекста у њоріраму *Microsoft Word*

Облик слова (font) и стил/врста писма. — Стили *Times New Roman* или *Calibri* се најчешће користе у званичним документима због своје једноставност и читљивости словног знака. Величина слова зависи од врсте текста. Систем наслова и поднаслова је обично хијерархијски дефинисан величинама и стилем: 16pt за наслов рада, 14pt за наслове поглавља и 12pt за поднаслов поглавља подебљано (енгл. *bold*). Главни текст је обично величине 12pt, док су потписи слика, табела, графикона и осталих визуелних 10pt без подебљања.

Слика 23

Пример форматирања облика слова (фонџа) у њорпamu Microsoft Word

Формат фусноте. — Стандард је да буду пропорционално смањене за 2—3pt у односу на основни текст (око 9—10pt). Текст сажевка и кључних речи на почетку рада, као и резимеа на крају, може бити мањим фонтом, на пример 10pt. Такође, обликовање главног текста у односу на маргине је обично подешен на обострано поравнање, док наслови и поднаслови могу били леви блок или централно постављени.

Опрема рада. — Подразумева да писани текст буде штампан и повезан, најчешће спиралним повезом и пластифицираним корицама, док су дипломски и докторски радови уобичајено укорићени тврдим повезом. Свакако, рад се може чувати и на CD-у у дигиталној форми, при чему се текст чува као отворени документ (*WordDoc. File*) и закључани документ за преглед (*PDF file*). Такође, дигитална база се похрањује додатним прилозима у адекватном формату (слике, табеле, графикони, плакати, мултимедијални садржаји — видео радови, апликације итд).

Обим рада. — Зависно од врсте академског рада, као и специфичних критеријума на предмету/области обим рада је различит. Стандард за семинарски рад је оквирно 10–16 страница текста без насловне стране и садржаја, односно 20–30 хиљада словних места (са размацима), укључијући и табеле, графиконе, слике и слично. Завршни предметни рад је обично обимнији и обично износи 30–50 страница текста или 60–90 хиљада словних места (са размацима), док дипломски рад може бити и до 120–150 хиљада словних места.

Прилози. — У раду се обично односе на визуелне примере — слике, табеле, графиконе и сл., који се могу дати у склопу текста или као прилог на крају рада. Сваки визуелни пример, односно прилог мора бити адекватно нумерисан редним бројем у раду и потписан са свим релевантним подацима. Начин потписивања се мора доследно примењивати у целом раду (више на 82. и 83. страни). Такође, код страних извора референце се транскрибују на језик којим је писан текст, а у загради или попису слика могу се дати оригинални називи на језику са кога је референца преузета као извор. На крају рада се пре или после пописа литературе наводи извор илустрација. Уколико су преузете са интернета, наводе се линкови и датум преузимања. Изузетно је важно водити рачуна о ауторским, правима за коришћење слика у публикацијама, а у складу са лиценцом о слободним правима.¹ Код предаје рада, у електронској верзији слике се предају у посебном фолдеру *.jpg* формату са резолуцијом минимум *300dpi* (резолуција се односи на јасноћу слике и текста на рачунарском екрану тако да, што је резолуција већа, то је слика јаснија).

Табеле. — У раду табеле обично садрже податке којима се нешто систематизује, набраја, објашњава, пореди. Оне треба да буду приказане прегледно, функционално и стилски доследно. Потписи код табела се уобичајено постављају изнад са почетним редним бројем табеле и кратким описом садржаја. Такође, ако је табела дата као прилог преузет из неког другог извора, онда се извор и библиографски подаци наводе у фусноти.

¹ *Creative Commons* је непрофитна организација која помаже у превазилажењу правних препрека глобалној размени знања и креативности ауторских права. [<https://creativecommons.org/>]

Број примерака. — Одређен је врстом рада као и критеријумима на образовној установи. Пракса је да се семинарски и завршни предметни рад прилаже најмање у три примерка (један за ментора, један за архиву и један за кандидата који брани саминарски рад). Уз семинарски рад који се архивира прилаже се и електронска форма рада на компакт диску (*CD*) у формату *Word 97–2003 document*. Код дипломских радова и докторских теза, обично се број од три рада сразмерно повећава у односу на број чланова комисије пред којом кандидат брани свој рад, а што је дефинисано правилницима високошколских установа.

Слика 24

Универзитет у Новом Саду

Најомена. Зграда ректората Универзитета у Новом Саду [фотографија], од Beuk.de, 18. фебруар 2018, Serbian Wikipedia (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Univerzitet_u_Novom_Sadu.jpg). CC-BY-SA-4.0.

3. ЕВАЛУАЦИЈА АКАДЕМСКИХ ПИСАНИХ РАДОВА

Треће поглавље *Евалуација академских радова* садржи попис, упутства и кратко образложење критеријума и инструмената за евалуацију академских радова студента основних, мастер и докторских студија на уметничким факултетима као што су: *Евалуациони листићи за вредновање семинарских и завршних радова, Протокол за посматрање и вредновање јавне презентације академских радова, као и Рецензентски листићи за оцењивање стручних и научних шексдова*. У оквиру сваког инструмента дати су нормативи и индикатори са образложењем значења у контексту вредновања академског рада.

3.1.

КРИТЕРИЈУМИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЕВАЛУАЦИЈУ АКАДЕМСКИХ ПИСАНИХ РАДОВА

Врсте и облици **евалуације** писаних академских радова (али и научних и стручних) су разноврсне, а основа подела је на *процесну евалуацију* која подразумева систематично праћење током израде рада према индикаторима и *финалну евалуацију* која даје аналитички квалитативну рефлексију на сваку од компоненти рада у односу на критеријуме који су задати на самом почетку писања рада, а усвојени као стандард. Облици евалуације могу бити, на пример, *рецензије, прикази, научне кривице* различитих врста радова — академских, научних и стручних. У оквиру Методике ликовног васпитања и образовања као наставног предмета на АУНС, дефинисани су критеријуми за евалуацију и праћење активности студента и њихових продуката, а они се односе на академске радове као што су: семинарски и завршни радови, елаборати и портфолији. Инструменти који се у оквиру наведеног програма примењују у евалуацији академских радова су: *Евалуациони листић за вредновање академских радова, Пројекат за посматрање и вредновање јавне презентације и/или одбране академских радова и Рецензентски листић*, а који ће даље бити приказани и описани у овом поглављу.

Слика 25

„Концепт майа — Савремена школа” Јелена Ристић, 2020.

Најомена. „Концепт майа — Идеална школа” Јелене Ристић, 2020. [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО. Поново штампано и прилагођено са дозволом.

У вредновању радова студента, користе се различити **предметни критеријуми** и **студијски нормативи** (правна акта, прописи, правилници), што зависи од саме области и природе предмета, истраживачких проблема, врсте рада. Као пример, биће приказан инструмент *Евалуациона лисџа за вредновање квалитетности академских радова* у односу на задате критеријуме у оквиру предмета у области методике ликовног васпитања и образовања, у оквиру студијског програма акредитованог на Академији уметности, Универзитета у Новом Саду.

Евалуациона лисџа примарно садржи основне податке: име и презиме студента, број индекса, смер/катедра/департман, година студија, шифра групе (коју додељује наставник), редни број и назив теме рада. Вредновање се врши са становишта да ли је студент испунио критеријуме: а) делимично, б) у потпуности или в) није испунио, уз коментар наставника о томе *шџа је њосебно добро у раду, а шџа је њоџребно унџредитџи* са конструктивним и афирмативним критикама и препорукама за унапређење рада.

Унутар *Евалуационе лисџе* су систематизовани индикатори и приказан квалитативан опис за сваки од њих, како би инструмент био што прецизнији. Кључни критеријуми за вредновање академских радова сагледавају се са становишта шта је било посебно добри и шта треба побољшати (Табела 5). Појединачни индикатори су подељени по нормативним групама и то на шест специфичних аспеката:

- I. ПРИПРЕМА ЗА ПИСАЊЕ РАДА
- II. СТРУКТУРАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ РАДА
- III. ПРИМЕНА РЕФЕРЕНЦИ И МЕТОДА ИСТРАЖИВАЊА У РАДУ
- IV. ЈЕЗИК И СТИЛ РАДА
- V. РЕДАКТУРА, ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА РАДА
- VI. ТЕХНИЧКА ОБРАДА И ФОРМАТИРАЊЕ ДОКУМЕНТА

Табела 5

Евалуациона листа за вредновање квалитета академских радова

ЕВАЛУАЦИОНА ЛИСТА ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА АКАДЕМСКИХ РАДОВА	
Вредновање	
Шта је било посебно добро?	Препоруке за унапређење:

I	ПРИПЕМА ЗА ПИСАЊЕ РАДА
1.1.	Студент изабрану тему јасно формулише:
1.1.1.	у оквиру теме кроз формулацију обухвата ужи (моно)дисциплинарни или шири (интер) и (транс)дисциплинарни истраживачки проблем из области уметности и наука
1.2.	Студент самостално истражује и користи различите изворе података:
1.2.1.	енциклопедије, књиге, монографије, каталоге
1.2.2.	радове објављене у домаћим и иностраним часописима и зборницима
1.2.3.	интернет ресурсе
1.3.	Студент користи релевантне податаке:
1.3.1.	прикупља податаке, пописује радове и релевантне материјале
1.3.2.	проучава и асимилује прикупљене литерарну и нормативну грађу (акта, закони, правилници) уз састављање сопствених бележака
1.3.3.	пored обавезне уџбеничке литературе, користи најмање још три релевантна извора за проучавање постављене теме

1.4.	Студент самостално припрема материјале уз редовну консултацију са ментором и сарадником:
1.4.1.	прикупља идеје, дефинише задатак, израђује нацрта плана рада
1.4.2.	одабира и структурира садржај према тезама постављеним у оквиру одређене теме
1.4.3.	обрађује садржаје и систематизује их у складу са методологијом и међународним нормама академског писања
1.5.	Студент показује осетљивост за проблеме истраживања и проучавања одабране теме:
1.5.1.	демонстрира проширена и продубљена сазнања из одређене области или дисциплине након истраживања одабране теме
1.5.2.	показује развијену способност уочавања практичних или теоријских проблема и способност истраживања адекватним методама (научне, уметничке)
1.5.3.	адекватно користи основну терминологију из струке и критички анализира одабране садржаје
1.5.4.	сагледава истраживачки проблем из најширег спектра научних и уметничких области кроз призму дидактичко–методичких питања васпитно–образовне праксе — методике наставе уметности

II	СТРУКТУРАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ РАДА
2.1.	Студент пише прву верзију рада и структурира рад према усвојеним нормативима академског писања:
2.1.1.	рашчлањује рад на поглавља, потпоглавља, одељке и дидактичке целине (пасусе)
2.1.2.	повезује све наведене делове међусобно и адекватно их димензионира
2.1.3.	доследно у раду примењује распоред и начин сигнирања
2.2.	Студент истиче апстракт на почетку (до 300 речи) у коме даје кратак преглед садржаја рада, проблем, циљ, методологију, резултате и закључке истраживања.
2.3.	Студент дефинише кључне речи које произилазе из саме теме која се проучава (4–8) и наводи их у виду речи или синтагми, а не у виду исказа (реченица).
2.4.	Студент у садржају систематично и смислено представља текстуално–нумерички преглед делова рада.
2.5.	Студент у уводу на оригиналан начин представља суштину проблема; указује на значај, разлоге за његову обраду и даје кратак преглед садржаја:

2.6.	Студент главни део (разрада теме) осмишљава темељно (обухвата све у уводу обећано) (није само проста репродукција текста из извора; већи удео мишљења студента — квалитетнији рад):
2.6.1.	изражава своје ставове и критичке погледе у вези основних питања која третира у раду
2.6.2.	аргументује теоријске и практичне аспекте теме
2.7.	Студент закључак пише на једној до две стране систематично и концизно, а који произилази из читавог садржаја рада:
2.7.1.	саопштава најважнија сазнања до којих се дошло израдом рада
2.7.2.	критички оцењује тему која је била предмет разраде, процењује стање или ситуацију
2.7.3.	сумира резултате истраживања и истиче на допринос рада
2.7.4.	указује на проблеме и питања који би требало даље да се обрађују и проучавају и даје препоруке
2.8.	Студент у литератури наводи само коришћене изворе у раду; доследно наводи референце од прве до последње у списку литературе, као и у фуснотама.
2.9.	Студент одабира прилоге (ако их има) у функцији бољег разумевања садржаја рада, даје их на крају рада и означава их редним бројевима (табеле, графикони, формулари, статистички подаци, додатни текстови, визуелни примери).
2.10.	Студент доследно примењује одабрани међународни стил навођења референци (на пример, <i>APA Style</i> или <i>MHRA Style</i>):
2.10.1.	адекватно сигнира у раду уметничка дела и визуелне примере: Име Презиме, Назив дела (курзив), медиј, димензије [у зависности од медија], Место где се дело налази, време настанка
2.10.2.	доследно и правилно наводи све референце у раду и у литератури
2.10.3.	правилно транскрибује и наводи свако страно име које се први пут појављује у тексту; у загради наводи исто име исписано у оригиналу; свако следеће појављивање имена у наставку текста наводи само транскрибовано без помињања оригинала

III	ПРИМЕНА РЕФЕРЕНЦИ И МЕТОДА ИСТРАЖИВАЊА У РАДУ
3.1.	Студент адекватно и доследно користи цитате за означавање текста који су дословно преузети од других аутора (извор цитата наводи у самом раду одмах након навода у загради — презиме аутора, година издања, број стране; исти извор се касније у целисти наводи у литератури):
3.1.1.	одабира цитате који доприносе већој јасноћи и богатству самог текста
3.1.2.	цитира делове текста које уклапа у контекст писања и делове текста на који даје критички осврт
3.1.3.	цитира мисао због доказивања сопствених ставова или за илустрацију сопственог мишљења
3.1.4.	одмерено и адекватно наводи преузети текст (мисао) парафразирањем
3.2.	Студент користи фусноте за напомене, образложење, коментаре (дигресије) или додатно/ближе објашњење неког појма или става.
3.3.	Студент поштује правила етике и забране плагијаторства – рад је аутентичан и оригиналан.
3.4.	Студент примењује адекватне истраживачке методе:
3.4.1.	примењује теоријску <i>аналићичку методу</i> — истражује и рашчлањује сложене појмовне системе на једноставне, објашњава појмове и чињенице, упоређује и објашњава особине
3.4.2.	примењује <i>историјску методу</i> — истражује различите релевантне ресурсе и егзактна сазнања о догађајима из прошлости — ко, где, када, како, зашто?
3.4.3.	примењује <i>дескриптивну методу</i> — испитује и утврђује стварно стање проучаваних савремених појава онаквим какве оне јесу
3.4.4.	примењује <i>анализу садржаја</i> — прикупља докумената о одређеном проблему и анализира — шта, како, зашто?
3.4.5.	примењује <i>компаративну анализу</i> — упоређују се структурне, концептуалне и функционалне карактеристике два или више истраживачка проблема; објашњавају се законитости које владају у међусобним односима различитих појава; упоређују се сличности и разлике, објашњавају могући узроци који су утицали на разлике, аналогијом се изводе закључци)
3.4.6.	примењује <i>експериментално-емпиријске методе</i> — посматра, анкетира, интервјуише, проучава практичне стваралачке радове и спроводи експеримент
3.4.7.	примењује <i>проблемску методу</i> — одређује проблем, формулише претпоставке, испробава их теоријски и практично, резимира, уопштава
3.4.8.	примењује <i>интерактивне методе</i> — планира и реализује активности и радионички рад на основу теоријских поставки у раду

IV	ЈЕЗИК И СТИЛ РАДА
4.1.	Студент уважава основне захтеве језика и стила у раду:
4.1.1.	користи описно–информативни или експресивни језик за представљање знања из свакодневног живота или литерарно–уметничких садржаја (ауто–поетски текст)
4.1.2.	користи пропагандно–идеолошки језик за промоцију идеја и ставова
4.1.3.	користи језик чињеница и појмова за изражавање научних знања
4.2.	Студент у раду узима у обзир искуствена сазнања о природи, одликама језика и терминологији која одговара научној или уметничкој области:
4.2.1.	употребљава научно–стручне термине и друге речи у правом, а не у преносном значењу (коректна интерпретација научних и стручних ставова и мишљења и правилна употреба научне и стручне терминологије)
4.2.2.	пише текст логично, јасно, прецизно, једноставно и концизно (свака реченица има своје место, као карика у ланцу и природно извире из претходне)
4.2.3.	при писању „обуздава своје емоције” у интересу веродостојне интерпретације података
4.2.4.	јасно излаже и довољно образлаже мисао да би била схваћена (речи и реченице имају смисла у теоријском и практичном погледу)
4.3.	Студент текст пише граматички и правописно коректно.
4.4.	Студент користи књижевни језик, избегава архаизме и колоквијални и жаргонски језик.
4.5.	Студент показује самосталност у изради писаних саопштења и вештине писања кратке и целовите анализе неког проблема.

V	РЕДАКТУРА, ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА РАДА
5.1.	Студент након завршетка и уобличавања, брижљиво и савесно прегледа и ревидира текст (унос корекција у складу са задатим критеријумима и методологијом писања рада и препорукама ментора/сарадника) и отклања све недостатке:
5.1.1.	садржинске
5.1.2.	језичке и стилске
5.1.3.	композиционе/структуралне
5.1.4.	концептуалне и материјалне
5.1.5.	правописне и техничке

VI	ТЕХНИЧКА ОБРАДА И ФОРМАТИРАЊЕ ДОКУМЕНТА ПИСАНОГ АКАДЕМСКОГ РАДА
6.1.	Студент поштује све техничке критеријуме за форматирање академског писаног рада:
6.1.1.	формат рада је A4 (210x297 мм)
6.1.2.	маргине рада су стандардне — горња 2,5 цм, лева 3,0 (ради повезивања рада), при дну странице 2,5 цм и десна 2,5 цм (стандард)
6.1.3.	проред у раду је 1,5pt; нови ред увучен 1,27 цм (стандард)или ако се користи доњи размак између пасуса (0,6 стандард) онда се не користи увлачење на почетку пасуса
6.1.4.	слова (фонт) имају стандардни облик <i>Times New Roman</i> , величине у основном тексту 12pt, сигнатура 10pt
6.1.5.	рад је штампан и повезан уз приложен електронски додатак (CD)
6.1.6.	обим рада – за семинарски рад 10–15 страница текста без насловне стране и садржаја (20 000–30 000 карактера са размацима); завршни испитни рад 30–50 страница текста или 60 000–92 000 карактера итд.
6.1.7.	прилози (слике, табеле, графикони и сл.) дати су у склопу текста или на посебној страници у прилогу; слика другог аутора или са интернета има наведен извор у литератури; слике предате у електронској верзији су у посебном фолдеру.jpg формат; резолуција мин. 300 dpi
6.1.8.	табеле садрже неопходне податке приказане на прегледан начин; изнад табеле се даје редни број и назив у што краћем облику; ако је табела преузета из неког извора у подножју табеле се наводе библиографски подаци тог извора и страница са које је табела преузета
6.2.	Студент прилаже планирани број примерака: најмање три примерка (1 за ментора, 1 за архиву и 1 за кандидата који брани рад); уз рад приложен је у електронски додатак рада на CD–у са прилозима (<i>Word-Doc. 97–2003</i> и новији; фото; видео; <i>PowerPoint</i> презентација, итд...)

У оквиру студија веома често се практикује **усмено излагање академских радова** у оквиру наставних предмета, као и **јавна одбрана рада** пред стручном комисијом. Усмено излагање често прати *мултимедијална презентација* којом излагач представља свој рад уз коришћење Информационо–комуникационе технологије (ИКТ): компјутер, видео пројектор, звучници, паметне табле, интерактивни екрани, као и програмске апликације (на пример: *Microsoft PowerPoint, Visme, Prezi, Google Slides, Keynote, Ludus, Slides, Slidebean, Zoho Show, Canva, FlowVella, Haiku Dec, Microsoft Sway*, итд). Могуће је снимити и видео–излагање у коме се аутор појављује као наратор у видеу састављеном од слајдова са текстом, сликом, анимацијама и другим садржајима.¹ За снимање оваквих видеа користе се посебни рачунарски програми (као, на пример, *OBS Studio*²) у којима се поред снимања може радити и монтажа видео–материјала. За овакве програме постоје и упутства за ауторе о инсталацији и коришћењу програма. Узимајући у обзир да овакав вид представљања рада обухвата сложене компетенције као, на пример, стилови јавног беседништва (реторика), умешност у припреми мултимедијалне презентације и визуелних материјала, мотивација публике током излагања, временска артикулација и друго, поставља се захтев и дефинисања критеријума за процењивање и вредновање квалитета наведених елемената. Томе у великој мери могу помоћи и инструменти за евалуацију, као што су протоколи за посматрање и вредновање неког процеса у реалном времену.

Један од примера је и *Прошколок за посматрање и вредновање мултимедијалне презентације и усмене одбране академског радова* (Табела 6), посебно креиран за потребе предмета Методика ликовног васпитања и образовања на *Основним академским студијама* Академије уметности Универзитета у Новом Саду, а који су приказан у овој књизи.

¹Погледати примере: ARTnEDU YouTube канал са мултимедијалним презентацијама различитих аутора. [<https://www.youtube.com/channel/UCbA-DNVnhcqBI17GsgbNLFQ>]

² OBS Studio [<https://obsproject.com/>]

Свакако, остаје простора да се критеријуми у приказаном *Пројоколу* даље унапређују, допуњавају или трансформишу у складу са потребама других наставних предмета који захтевају измењене критеријуме у складу са својом природом, односно исходима процеса учења и компетенцијама које студент стиче на предмету. У оквиру наведеног *Пројокола* вредновање се врши са становишта шта је било посебно добро, а шта би требало унапредити у излагању, уз конструктивну и афирмативну критику и препоруке студенту за унапређење, а сви елементи се прате кроз следеће нормативе и индикаторе:

Табела 6

Пројокол за посматрање и вредновање мултимедијалне презентације и усмене одбране академској писаној академској рада

ПРОТОКОЛ ЗА ПОСМАТРАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ МУЛТИМЕДИЈАЛНЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И УСМЕНЕ ОДБРАНЕ АКАДЕМСКОГ РАДА	
Вредновање	
Шта је било посебно добро?	Препоруке за унапређење:

I	СТИЛ ИЗЛАГАЊА — Студент у складу са индивидуалним могућностима и излагачким стилем:
1.1.	комбинује фактографско излагање (чињенице) и аналитичко (живописно, сликовито, обојено емоцијама)
1.2.	активира и усмерава пажњу слушаоца на оно што је битно у раду уз логична објашњења
1.3.	излаже систематично и логично пратећи структуру рада
1.4.	мотивише слушаоца подстицајним и афирмативним приступом у излагању
II	ЈАСНОЋА И ДИНАМИКА ИЗЛАГАЊА — Студент у складу са индивидуалним могућностима и излагачким стилем:
2.1.	излаже уравнотеженом динамиком (ни пребрзо, ни преспоро)
2.2.	користи јасан и разговетан говор водећи рачуна о дикцији
2.3.	акцентује/наглашава важне елементе рада у излагању
2.4.	креће се артикулисано у простору
2.5.	комуницира невербално и користи хеуристички говор (погледом прати све присутне, окренут/а фронтално ка публици...)

III	ЕГЗАКТНОСТ ИЗЛАГАЊА — Студент у складу са индивидуалним могућностима и излагачким стилем:
3.1.	истиче кључне појмове
3.2.	појашњава и расветљава основни проблем
3.3.	указује на логичку повезаност и законитости
3.4.	издваја и акцентује битне елементе проблема
3.5.	користи очигледне примере у излагању неког проблема
3.6.	у вербалном излагању избегава архаизме и колоквијани говор
IV	ИНТЕРАКТИВНОСТ И ОТВОРЕНOST У ТОКУ ИЗЛАГАЊА Студент у складу са индивидуалним могућностима и излагачким стилем:
4.1.	подстиче интересовање публике и укључује их у дискусију
4.2.	поставља проблемска питања
4.3.	користи интерактивне технике током излагања (на пример, олуја идеја)
4.4.	уважава саговорнике, даје свима реч и артикулисано води дискусију
4.5.	показује отвореност за другачије мишљење и изражавање различитих ставова
4.6.	демонстрира мултикултуралност у ставовима и емпатију у интеракцији са другима
4.7.	непристрасно, објективно и аргументовано излаже и брани своје ставове засноване на провереним чињеницама без наметања (псеудо) знања и догми
V	ВРЕМЕНСКА АРТИКУЛАЦИЈА И УСЛОВИ РАДА Студент у складу са индивидуалним могућностима и излагачким стилем:
5.1.	планира и информисе публику о времену трајања, динамици и садржајима (уводни део, главни део и завршни део излагања)
5.2.	води рачуна о временској артикулацији током излагања (флексибилно користи планирано време и мења план у ситуацији пробијања времена, на пример, због дискусије)
5.3.	правовремено припрема техничке услове и простор потребан за почетак излагања у складу са планираном сатницом (испробава технику — слика и звук, интернет конекција, број седалних места, распоред и прилаз, припрема и дели радне материјале — каталози, брошуре, итд.)
VI	КВАЛИТЕТ ВИЗУЛЕНЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И МУЛТИМЕДИЈЕ
6.1.	креативни приступ (аутентичан визуелни идентитет презентације и доследност у ликовном обликовању слајдова)
6.2.	анимација слајдова (у складу са временском артикулацијом, динамиком излагања и укупним дизајном презентације)
6.3.	квантитативна усклађеност елемената презентације (оптималан број и врста података; пропорционалан распоред и однос текста и визуелних примера; прегледност слајдова)

6.4.	квалитативна усклађеност елемената презентације (квалитет слајда — оштрина, контраст, колорит; контраст позадине и садржаја)
6.5.	величина и врста слова (читљивост, једноставност дизајна словног знака; избегавање серифних слова и знакова, италика итд.)
6.6.	адекватно сигнирање и/или опис визуелних примера (слике графикони, табеле, цртежи...)
6.7.	квалитет визуелних примера (резулација слике, оштрина, контраст, репрезентативност примера и у функцији излагања)

Слика 26

Дизајн слајдова у њорџаму Microsoft PowerPoint Presentation

МЕТОДИКА ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ др Снежана Филиповић 2019/2020. 	Кључне речи • методе • вербално-текстуална метода • показивачка метода • метода сазнавања кроз праксу • истраживачке методе: проблемска и откривачка методе • диференциране методе • метода индивидуализованог приступа • ИИТ методе • интерактивне методе
T: Скицање као учење - Sketching to Learn • Кроз број слика постављених или ученици могу представити идеје и личне одговоре на неке тачке или одговор на неку презентацију или предавање. • Такође могу водити белешке у сликовном или графичком облику док читају праксу за планови или државни пројекат. • Слика за учење често се користи током студирања или предавања како би ученици лакше разумели нова или сложена концепта или појмова. 	Савремене методе The Flipped Classroom THE TRADITIONAL CLASSROOM Teacher's role: Sage on stage THE FLIPPED CLASSROOM Teacher's role: guide on the side • Students watch lectures at home at their own pace, communicating with peers and teachers via online discussion • Concept acquisition takes place in the classroom with the help of the best teacher
6. Метода индивидуализованог приступа • Индивидуализација се примењује као метода за учење који имају потреба у учењу или за ученике који исказују талент за предмет. • За ученике који су у индивидуалном процесу наставници примењују методу индивидуализованог приступа (прилагођени наставни материјал, прилагођени задаци, постављање друштвених задатака, осмишљавање активности за ученика у индивидуалној). 	1. Конкретно искуство 2. Размишљање о искуству – разматрање, рефлексija 3. Уопштавање искуства 4. Примена, активно експериментисање

У Правилнику о катѣгоризацији и раніирању научних часописа се као обавезна наводи уредничка документација, где су дате препруке за процедуру рецензирања радова, где је обавеза уредништва да води *Регистар присјелих радова*, *Архив изјава аутора*, *Упутство рецензентима*, *Листу рецензената*, *Уредничка документација* и *Регистар рецензија*. Критеријуми који се наводе су следећи:

„Регистар приспелих радова. — Воде се основни подаци о пријављеним радовима и ауторима. Наводе се датуми приспећа рукописа, исправки рукописа и одобравања радова за објављивање. Регистар се води у штампаном или електронском облику, као унакрсна табеларна датотека. Регистар представља одговорност уредништва, а не НИО/издавача или Министарства.

Упутство рецензентима и архив изјава аутора. — Садржи детаљне инструкције о начину вредновања рада. У упутству су назначене димензије, односно особине чланка које се оцењују и облик оцењивања (квантитативно или описно). Упутство садржи и образац рецензије, с инструкцијама о начину његове попуне. У упутству се посебно наглашавају обавезе рецензената да укажу на могуће повреде етичких норми у раду. У упутству се рецензенти обавезују да назначе евентуални конфликт интереса пре него што рецензирају рукопис. Сваки научни рад оцењују барем два рецензента у научном односно наставном звању, изузев у случајевима када је неопходно прибавити и мишљење надлежне односно заинтересоване институције у режиму отвореног вредновања. Рецензентима се не открива идентитет аутора и обратно, изузев онда када обе стране изразе спремност на непосредну комуникацију или уколико је уредништво, у складу с традицијом часописа или међународним стандардима научне комуникације у одређеној научној области, одлучило да примени неки други тип рецензирања (на пример, отворено вредновање).

Листа рецензената. — Садржи имена, афилијације и звања свих рецензената.

Уредничка документација. — Садржи писма сагласности рецензената. Уредништво настоји да што више рецензената обезбеди из иностранства, како би се у односу на домаће ауторе избегао сукоб интереса, осим у идентитетским наукама, с обзиром на изразиту диспропорцију научних компетенција и националног интереса у корист домаћих издавача, уредника, рецензената и аутора. Уредништва су дужна да обезбеде листе рецензената на јавни увид најмање једанпут годишње.

Регистар рецензија. — Архива поверљиве природе која садржи све рецензије у штампаном облику, на одговарајућем обрасцу припремљеном од стране уредништва” (Министарство просвете и науке, 2020, стр. 19–20).

Рецензентски лист је форма евалуационог листа са дефинисаним критеријумима на основу којих се вреднује одређена писана грађа. Може садржати различите критеријуме за вредновање, а обично их предлаже и усваја одређено тело факултета (Научни одбор, Наставно–научно–уметничко веће, итд). У приложеном *Рецензентском листу* (Табела 7) који се примењује за рецензирање научних радова у оквиру међународног научног скупа *Уметности и образовање* а које организује Академија уметности Универзитета у Новом Саду, наведени су критеријуми у којима се сагледава следеће:

Адекватност наслова. — Очекује се да формулација наслов рефлектује ужи (моно)дисциплинарни или шири (интер) и (транс) дисциплинарни истраживачки проблем из области уметности и наука обрађиван у раду.

Резиме и кључне речи су елевантни за тему. — Очекује се да резиме садржи све непоходне елементе и информације према прописаном броју карактера (даје кратак преглед садржаја рада, проблем, циљ, методологију, резултате и закључке истраживања), као и да приказане кључне речи произилазе из саме теме која се проучава и наведене су у виду речи или синтагми.

Оригиналност теме/проблема. — Очекује се да је проблем који је отворен у раду значајан и оригиналан за научну/уменичку теорију и праксу, као и да се заснива на актуелним и релевантним научним приступима, теоријама и концепцијама.

Емпиријски рад је адекватно методолошки приказан. — Очекује се да је у емпиријском раду адекватно одабран и примењен методолошки приступ (избор и формулација предмета истраживања, постављени циљеви и задаци, хипотезе, варијабле, методе, технике, инструменти, узорак истраживања, технике статистичке обраде података, дат је приказ резултата истраживања и њихова интерпретација).

Теоријски рад је адекватно методолошки приказан. — Очекује се да је раду јасно дефинисан проблем, постављени циљеви и задаци, експлицирана и образложена научно–теоријска полазишта и коришћени релевантни извори.

Систематичност, прецизност и конзистентност наратива. — Очекује се да је рад прецизан, конзистентан и систематичан у излагању података, ставова, аргумената и у извођењу закључка, као и да је постигнута логична кохерентност свих елемената унутар рада.

Јасан и релевантан стил и језик рада. — Очекује се да аутор користи у писању јасан стил и језик, као и да користи адекватну научну терминологију у раду.

Коришћена је релевантна и савремена литература. — Очекује се да аутор користи релевантну литературу задату тему/истраживачки проблем, као и да су одабрани они извори који рефлектују најсавременија научна, уметничка и техничка достигнућа у теорији и пракси, са сразмерно великим бројем референци које су правилно наведене у раду и литератури (Академија уметности Универзитет у Новом Саду, 2021).

Један од репрезентативних научних часописа из поља друштвено—хуманистичких наука у Републици Србији који се објављује још од 1952. године, јесте *Настава и васпитање*, пример је примене критеријума за писање и рецензирање радова према АРА стилу. Упутства за ауторе, критеријуми за рецензирање, бројеви часописа као и остали релевантни подаци могу се погледати и преузети на званичној интернет страни званичног издавача *Педагошког друштва Србије*.¹

¹ Погледати пример: Педагошко друштво Србије — Научни часопис *Настава и васпитање*. [<https://www.pedagog.rs/nastava-i-vaspitanje/#1566127653506-5398d33d-57ef>]

Табела 7

Рецензентски лист са примером критеријума за рецензирање научних и стручних радова

РЕЦЕНЗЕНТСКИ ЛИСТ	
Назив рада:	
Датум пријема рада:	
Датум рецензирања:	
Категоризација чланка	
Научни чланци: (1) Оригинални научни рад (2) Прегледни чланак (3) Кратко или претходно саопштење (4) Научна критика/полемика (5) Остало	Стручни чланци: (1) Стручни рад (2) Анотација (3) Приказ дела (4) Библиографија (5) Остало

	КРИТЕРИЈУМИ Критеријум је испуњен: 1. у потпуности 2. делимично 3. није испуњен	РАНГ	ПРЕПОРУКЕ
1.	Адекватност наслова	1. 2. 3.	
2.	Резиме кључне речи су релевантни за тему	1. 2. 3.	
3.	Оригиналност теме/проблема	1. 2. 3.	
4.	Емпиријски рад је адекватно методолошки приказан	1. 2. 3.	
5.	Теоријски рад је адекватно методолошки приказан	1. 2. 3.	
6.	Систематичност, прецизност и конзистентност наратива	1. 2. 3.	
7.	Јасан и релевантан стил и језик рада	1. 2. 3.	
8.	Коришћена је релевантна и савремена литература	1. 2. 3.	

4.

АКАДЕМСКИ ЕГЗЕМПЛАРИ

Четврто поглавље *Академски егземплари* посвећено је примерима академске праксе из области методике ликовног васпитања и образовања и теоријско–уметничких предмета студијских програма уметничких факултета, а којим се илуструју претходно наведене категорије академских радова, уз уважавање специфичности дисциплина, у овом случају уметности и методике васпитно–образовног рада у области уметности. Такође, приказан је и *Харвард модел писања есеја* са смерницама и препорукама за структурирање рада и контекстуализацију уз уважавање задатих критеријума.

Есеј (фр. *essai*, енгл. *essay* = покушај, оглед) је аналитички, интерпретативни или критички књижевни рад који је значајно мањег обима и мање је систематичан и формалан од научне дисертације или тезе. Обично се бави својом темом са суженог становишта, често контекстуално одређеног у складу са личним ставовима аутора који даје критичке рефлексије на дату тему/проблем (*Britannica*, 2021). Занимљиво је напоменути да је Мишел де Монтењ (Michel Eyquem de Montaigne, 1533–1592), француски мислилац, филозоф морала, хуманиста и скептик, један од првих који је установио есеј као књижевну форму у својим писаним делима. „Есеј је краћа расправа о неком животном, научном, књижевно или уметничком питању, писана јасним и течним стилом, али озбиљно и студиозно” (Клајн и Шипка, 207, стр. 450). Кундачина и Банђур (2007) наводе есеј као форму која расправља о неком научном проблему, односно питањима, на првом месту из области књижевности и културе. Они истичу најважнију карактеристику есеја у коме се аутор изражава уметничким методама и како наводе:

„интуитивно употребом стилских средстава, слободних мисли, квалитативних израза, поређењима, контрастима и слично. Не придржава се научних критеријума, пре свега објективности, па спада у уметничко–књижевно остварење” (стр. 106). „Есејиста тежи зорном, фрагментарно–отвореном, подстицајно–провокативном, усмереном на интересантне аспекте” (Belke, 1998, стр. 207; цитирано према Кундачина и Банђур, 2007, стр. 106).

Управо оваква форма писања и истраживања неког проблема или теме интегрише у себи науку и уметност као јединство израза и мисли. Есеј се као писана форма често заступљена на академским студијама јер омогућава студентима да анализирају неки проблем и изразе личне ставове изграђујући и оснажујући критичко мишљење као важну академску компетенцију.

Слика 27

Порџреџ Мишела Монџења

Слика 28

„Есеџи” Мишела де Монџења, 1588.

Наџомена. Порџреџ Мишела Монџења [фотографиџ графика], са Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Michel_de_Montaigne_-_Wellcome_L0001909.jpg). CC BY 4.0.

Наџомена. „Есеџи” Мишела де Монџења, 1588. [фотографиџ штампане књџге], са Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montaigne_-_Essais,_%C3%89d_de_Bordeaux,_1.djvu). Public domain.

Слика 29

Унуџрашње сѳране књџе „Есеџи” Мишела де Монџења, 1588.

Развој концепта рада у оквиру дате теме/проблема рада захтева структуриран и методолошки јасан приступ истраживању и писању. Писац академског рада, у овом случају есеја, има за циљ да образложи идеју засновану на одређеним доказима, за шта постоје различити приступи и технике зависно од врсте истраживања, теме и дисциплине. У оквиру *Центра за писање* на Универзитету Харвард (Writing Center at Harvard University) дати су предлози за писање есеја, па ће овај пример бити наведен у овом поглављу. Садржај је углавном изведен из оригиналног текста са званичне интернет стране *Центра*, који је преведен и интерпретиран као модел истраживачког приступа примењивог и на друге врсте академских радова, са освртима на текстове различите ауторе који су писали о овој теми.

Дејвид Корнабер (David Kornhaber) (2000) говори о *структури есеја*, као полазној основи за рад, истичући као важно, да је потребно направити детаљан преглед свих елемената пре него што се започне са писањем. Он предлаже да се из анализе и читања примарних и/или секундарних извора направе (по категоријама — наслови, поднаслови) белешке идеја и могућих цитата као доказ који најбоље подржава аргументе чиме се формира структура есеја (Kornhaber, 2000). Када је у питању *истраживање примарних и секундарних извора*, Патриција Кејн (Patricia Kain) из *Центра за писање* наводи следеће:

Када пажљиво прочитате одабрани текст из извора, уочавате чињенице и детаље о тексту. Можете се фокусирати на одређени одломак или на текст у целини. Ваш циљ може бити да уочите све упечатљиве одлике текста, укључујући реторичке одлике, структурне елементе, културне референце. Ваш циљ може бити и да уочите само одабране карактеристике текста — на пример, опозиције и преписке или одређене историјске референце. У сваком случају, изношење ових запажања представља први корак у процесу фокусираног читања. Други корак је тумачење запажања. Оно о чему овде у основи говоримо је индуктивно резонување: прелазак са посматрања одређених чињеница и детаља на закључак или тумачење на основу тих запажања. И, као и код индуктивног закључивања, пажљиво читање захтева пажљиво прикупљање података (ваших запажања) и пажљиво размишљање о томе шта ти подаци чине (Kain, 1998).

Ауторка даље препоручује да је важно „хватати белешке” док се чита текст других аутора. Важно је писати напомене са истицањем кључних речи и фраза значајних за тему/проблем. На тај начин читалац заједно са аутором текста ‘води дијалог’ кроз постављање питања, кроз истраживање сличности, контрадикторности, и на крају кроз формулисање интерпретација према сопственим идејама (Kain, 1998). Да би аутор ангажовао читаоце и утврдио свој ауторитет, почетак есеја мора да уведе и усмери читаоце ка кључној тези. *Писање њочешњег есеја*, је пресудан први корак који да треба да уведе, усредсреди и усмери читаоце ка проблему који се разматра — дакле ради се о *условљављању контекста* тако да се аутор ограничи на приступ теми, истовремено сужавајући је и усмеравајући фокус. Кејн сматра да је одређивање контекста важно за ограничавање теме и постављање приступа теми који нужно елиминише друге приступе. Поред представљања теме потребно је истаћи централно питање и правац у коме се креће теза. Кејн предлаже да је потребно усмерити читаоца пружањем информација и објашњењима свуда где је неопходно у раду кроз питања: ко, шта, где, када, како и зашто. Она предлаже следећи приступ: „Шта чини добро отварање? Можете започети са одређеним чињеницама и информацијама, главним цитатом, питањем, анегдотом или сликом. Али какву год врсту отварања изабрали, оно би требало бити директно повезано са вашим фокусом. Будите што директнији и конкретнији” (Kain, 1999).

Као илустрација за наведени исказ ауторке Кејн, одличан је пример из првог поглавља монографске публикације Милана Попадића *Дискретни шум њешчаника — баштина и њене науке* (2021). Аутор у уводном делу *Увод: Узрну њеска*, уводи читаоца у тему постављањем кључног питања и давањем одговора уз позив на референцу, сугеришући на тај начин даљи ток концепта књиге:

„Од науке до баштине

И, поново, шта је наука?

Наука је објективно, критичко, методски изведено знање. Другим речима: циљ науке је утврђивање објективне истине о стварности. Да би постигла тај циљ, наука се служи одређеним друштвено прихваћеним

поступцима истраживања и одговарајућим критеријумима оцењивања да ли одређени резултат истраживања треба прихватити као објективно истинит или не.

Појам знања (као и појам истине) имплицира објекат на који се односи и који је сазнат из одређене људске перспективе. У том смислу свака наука има свој предмет.

Са друге стране, појам знања (истине) имплицира и један одређени начин сазнавања, тј. субјективну праксу којом се долази до свести о објекту. У том смислу свака наука има свој метод.

Предмет и метод су нераздвојно повезани и једно без другог се не може конституисати. О објективној истинитости једне научне теорије моћи ћемо говорити тек онда кад смо у процесу истраживања применили одређене операције (проверавање, доказивања итд.) и кад смо утврдили да она задовољавају одређене методолошке захтеве (комуникабилности, кохерентности, практичне проверљивости).

С друге стране, исправан метод истраживања на једном одређеном подручју може се изградити тек кад се узму у обзир специфичности проучаваног предмета.

Дакле, предмет једне науке није део објективне стварности 'по себи', независно од праксе научног истраживања и људске праксе уопште. Предмет целокупне науке јесте проблематика човековог односа према свету. Разне науке проучавају различита парцијална подручја ове проблематике" (Марковић, 1981, стр 13; цитирано према Попадић, 2021, стр. 26–27).

Друга ауторка Кети Дафин (Kathy Duffin) (1998) истиче значај *аргументације у писању*. Она наводи да је јасан смисао у аргументацији веома важан за све облике академског писања, да се могу разликовати у изражавању од дисциплине до дисциплине, али сваки добар академски рад треба да покаже основну идеју која развија тезу, уједно поткрепљујући тезу доказима и „*сигурно предвиђајући одговоре или контрааргументе и одржавајући замаха опкрића*" (Duffin, 1998).

Како Дафин наводи, у раду је уобичајена грешка само навођење доказа без икакве уочљиве логике излагања. Дафин истиче важност оригиналности идеје до које се долази истраживањем је кључна за сам рад, где каже следеће:

„Зависно од поља, ваше истраживање може укључивати читање текста, извођење експеримента или пажљиво посматрање предмета или понашања. Удубљујући се у материјал, почињете да откривате обрасце и генеришете увиде вођени низом питања која се све више отварају. Из низа могућности, једна идеја произлази као најперспективнија. Трудите се да буде оригинална и од неке важности; нема смисла расправљати о нечему већ познатом, тривијалном или широко прихваћеном” (Duffin, 1998).

Ауторка Дафин такође уводи и термин „напетост аргумента”, који заснива на снази аргументације која треба да *‘увери разумну особу у разумности њезе’*. Као репрезентативни пример примене аргументације у писању јесте и метод који аутор Попадић примењује у својој књизи *Дискрећни шум њешчаника — башћина и њене науке* (2021), где издвајамо први део текста из уводног поглавља, *Поїледи на башћину*:

„Погледи на баштину

... Странице које су пред нама намењене су *научном* погледу на баштину. Другим речима, остали видови спознаје света остаће донекле по страни — мада се увек може рачунати на њихову латентну присутност. Но, проучавајући однос науке и баштине трудићемо се да избегнемо замке сцијентизма, то јест приступа у коме је наука издигнута изнад осталих тумачења живота. Рађање идеје о баштини резултат је жеље модерног човека да уреди/контролише однос између три културне категорије времена: прошлости, садашњости и будућности. Улог је велики и играча је пуно: од оних репрезентативних, чије адуте препознајемо у музејској и споменичкој култури с намером да заступају сећања света, до оних често невидљивих, који играју на карту личних и генерацијских успомена.

Они који нису играчи, кибицери су. Како систематизовати знање о свему томе? Може ли се у истом сазнајном оквиру говорити, рецимо, о *Години културног наслеђа* (којом је Европска унија прогласила просту 2018), о „националном благу“, о проблемима заштите музејског предмета од влаге, те о традицији производње вина са заштићеним пореклом? Може ли се избећи усуд „сваштарења“, а у корист организованог, систематски изведеног знања, дакле науке? Али, морамо бити искрени, да ли је и наука — па била и организовано, систематски изведено знање — тек још један модел уређења света? Другим речима, ако трагамо за елементима науке о баштини, морамо размотрити и науку као облик баштине. Но, пре свега, шта је наука?” (Попадић, 2021, стр. 14—15).

На приказаном примеру се види како аутор у овом сегменту дела користи есејистички метод постављајући питања, уводећи аргументацију и предвиђајући неке од приговора. На овај начин он развија проблем кроз преламање три елемента, као један од услова за касније елаборирање свих отворених питања и проблема. У том контексту, ауторка Дафин истиче да је, према њеном мишљењу, од виталног је значаја да се код аргументације у писању узму у обзир и докази који би се могли користити против основне идеје у тези и генерисати одговоре на очекиване приговоре као кључни концепт контрааргумента. „Ако се против идеје не може ништа рећи, она је вероватно очигледна или испразна. Ако не указујете на свест о могућим приговорима, можда се чини да нешто скривате, а ваш аргумент ће због тога бити слабији” (Duffin, 1998). Дакле, срж академског рада јесте да се постави проблем, одреди контекст и представе аргументи и докази за тврдње, где је, а како Дафин каже *‘јасноћа увек врлина’*.

Друга ауторка, Елизабет Абрамс (Elizabeth Abrams) (2000) даје осврте на специфичности *структурирања главних дела теоријског академског рада*, у овом случају есеја, сматрајући да велику пажњу треба посветити обликовању кохерентног низа идеја у аргументе према логичном низу исказа и увек у спрези са главном тврдњом која се износи у раду. Уобичајена структура у образлагању проблема и резултата

истраживања, према Абрамсовој, јесте увођење аргумената, анализа података, постављање контрааргумената и закључивање. Абрамска истиче да је основа или полазиште рада, уобичајено на самом почетку рада, након увода, и чине их историјски контекст или биографски подаци, а потом и сажетак релевантне теорије или критике и дефиниција кључног појма. У процесу *анализе проблема* у есеју, Абрамс наводи да је постављање питања и давање одговора окосница структуре проблемског дела теоријског рада, а односи се на следећа питања:

„**Шта?** — Поставља се питање који докази показују истинитост феномена описаног у тези? Ово претпоставља преиспитивање доказа који се износе како би се доказала истинитост тврдње. Ово питање представља демонстрацију проблема и долази на почетку рада, непосредно након увода. **Како?** — Односи се на тачност тврдња у тези, односно како увођење новог материјала — нови начин гледања на доказе, други скуп извора — утиче на тврдње које износите? Ово је део који уноси „заплет” у писани рад. **Зашто?** — Односи се на важност, шири контекст значаја и импликације тврдње која се износи у раду, осим за аутора рада” (Абрамс, 2000).

Даље, када је у питању *развој тезе*, од изузетне је важности да рад не буде искључиво дескриптиван, већ да проблематизује и аргументује исказе кроз логичну структуру која се развија из полазишта тезе. У прилог развоја тезе Максин Родбург (Maxine Rodburg) (1999) наводи *аналогију* као пример:

„Замислите себе као члана пороте, слушајући адвоката који износи уводну реч. Врло брзо ћете желети да знате да ли адвокат верује да је оптужени крив или није и како адвокат планира да вас убеди. Читаоци академских радова су попут чланова жирија: пре него што су прочитали предалеко, желе да знају шта рад тврди, као и како писац планира да изнесе аргумент. Након читања ваше изјаве о тези, читалац би требало да помисли: „Овај рад ће ме покушати уверити у нешто. Још нисам уверен, али ме занима како бих могао бити” (Rodburg, 1999).

Из наведеног, кораци у конструисању тезе/проблема у раду према Родбургу су следећи:

„Прво треба анализирати примарне изворе. Потражити напетост, интересовање, двосмисленост, контроверзу и/или заплет. Да ли аутор противречи другима? Које су дубље импликације ауторовог аргумента? Откривање разлога за једно или више од ових питања или за сродна питања доводи до развоја радне тезе. Радну тезу треба одмах бележити, јер при том процесу аутор је у ситуацији да мисли јасно, логично и концизно. Теза/проблем треба да буде истакнута у уводу на крају текста, чиме се даље отвара истраживачки проблем. Предвидети контрааргументе, шта би се могло рећи против тезе? Сваки аргумент има контрааргумент, јер ако нема, онда то није аргумент — то може бити чињеница или мишљење, али не и аргумент. Теза никада није само питање. Читаоци академских радова очекују да се о њима расправља, истражује или чак одговара. Теза никада не треба да буде списак општих тврдњи. Теза никада не би требало да буде нејасна, борбена или сукобљена, већ рационална, непристрасна и темљна. Теза треба да буде што јаснија и конкретнија и треба избегавати прекомерну употребу епитета, опште појмове и апстракције” (Rodburg, 1999).

Тврдње ауторки Абрамс и Родбург у погледу структурирања главног дела рада, постаљања питања, конструисању тезе, може се илустровати примером из књиге *Чишћење слика и других њолихромних њовршина* (Королија–Црквењаков и Гаџурић, 2020), где се већ у првом поглављу књиге *Присѡуѡ чишћењу умеѡничких ѡредмеѡа* аналогно смењују питања и одговори, сугеришући базичне конструктивне елементе писаног рада који се у даљем тексту елаборира:

„Шта је циљ чишћења? Да се освежи изглед предмета? Да се открије први ауторски слој? Или да површина остане патинирана, мало потамнела, јер тако има *душ*? Да ли је разлог конзерваторски (уклањање неке штетне насlage или слоја) или естетски (боља сагледљивост, успостављање баланса боја)?

Одговори на ова питања задиру у суштину вредновања културног наслеђа, приступа његовој заштити, поштовања оригиналног ауторског рукописа, али и трагова које су време (и људи) оставили на уметничком предмету. Због тога је важно пре почетка чишћења урадити испитивања, а само чишћење спроводити постепено. Испитивања материјала уметничког предмета су област за себе и на овом месту се неће детаљно разматрати. Важно је подвући да су код испитивања предмета, без обзира на расположиву опрему и техничке могућности, пажљиво око и искуство конзерватора од непроцењиве вредности” (Королија–Црквењаков и Гаџурић, 2020 стр. 16).

Посебно важан елемент есеја јесте *контрааргументи*, а о коме говори Гордон Харви (Gordon Harvey) (2009) из *Центра за исање* Универзитета Харвард. Харви даље наводи да контрааргумент у есеју има две фазе: аутор се прво окреће против свог аргумента да би га оспорио, а потом се враћа да би га поново потврдио. Он наводи следеће:

„Када пишете академски есеј, износите аргумент: предлагете тезу и пружате неко образложење, користећи доказе, који сугеришу зашто је теза тачна. Када контрирате, узимате у обзир могући аргумент против ваше тезе или неког аспекта вашег образложења. Ово је добар начин да тестирате своје идеје током израде, док још увек имате времена да их ревидирате. У готовом есеју то може бити убедљива тактика за ‘разоружавање’. Омогућава вам да предвидите сумње и предупредите приговоре које би могао имати скептични читалац; представља вас као врсту особе која: одмерава алтернативе пре него што се заложи за једну, која се суочава са потешкоћама, уместо да их ‘стиава њог њејих’ и која је више заинтересована за откривање истине, него за освајање поена” ... „Добро размишљање непрестано доводи у питање само себе, што ће учинити да се изоштри сопствено размишљање и оснаже тврдње” (Gordon Harvey, 2009).

Сучељавање контрааргумента и ставова *zâ* и *îroîiv*, могу се елаборирати путем *комîарайивне анализе*. Кери Волк (Kerry Walk) (1998) скреће пажњу да је компаративне анализе важан елемент сваког академског рада, у којој се упоређују и доводе у однос два контекста (теорије, личности, приступи, методе, процеси итд.), а који могу бити: а) две сличне ствари које имају кључне разлике или б) две сличне ствари које имају круцијалне разлике, али ипак имају изненађујуће заједничке особине. Волк наводи да је за упоређивање и контраст потребно прво поћи од сирових података — сличности и разлика које су уочене, а које треба довести у однос, и предлаже неколико потребних елемената:

Референтни оквир је контекст у који се смештају две ствари које се пореде. Може се састојати од идеје, теме, питања, проблема или теорије, група сличних ствари из којих се издвајају две за анализу, биографски или историјски подаци. Најбољи референтни оквири сачињени су од релевантних извора, а не од мисли или спонтаних запажања аутора. *Основи за îоређење* представљају образложење избора и разлоге за поређење, дајући читаоцу до знања зашто је избор аутора осмишљен и смислен, а не случајан. *Теза* је основ за поређење два феномена и представља суштину ауторског аргумента, а што нужно следи из референтног оквира. Без обзира да ли се рад фокусира на разлику или сличност, у тези треба да се појасни однос између поређених страна. *Повезивање* произилази из потребе да се рад, који је заснован на аргументима, повеже са тезом. Потребно је успоставити везу између поређених страна у есеју, где се могу у речнику користити прелазни изрази поређења и контрасти (слично, штавише, исто тако, напротив, обрнуто, с друге стране) (Walk, 1998).

Даље, Максин Родбург (Maxine Rodburg) (1998) скреће пажњу на важност *îранзиције реченица* и *îасуса* у есеју, односно прелаза у коме се користе прелазне реченице и фразе, као на пример, „осим тога” или „поред” или „дакле”, а којима се, према Родбург, наглашава интелектуални однос између реченица или пасуса како би читаоцу омогућили да се креће кроз есеј. Родбург наводи да такви прелазни и фразе могу да истакну суштинске сличности или различитости

(на пример, „слично, „на исти начин”, „с друге стране”, „упркос томе”, „насупротив томе”); да предлажу смислено уређење, често временско (прво, друго, истовремено, касније, коначно) или узрочно–последично („дакле”, „према томе”, „зато што”); у дужем раду да подсети читаоца на оно о чему се раније расправљало („укратко”, „као што је речено”, „у целини”). Опасност од примене *чичак њрелаза*, како их Родбург назива, могу да и вређају читаоца указујући на очигледно, углавном на помпезан начин, па их треба их користити селективно. Пример неадекватне примене *чичак њрелаза*: „Такође је важно напоменути да ... Дакле, може се рећи да ... Још један важан аспект који треба схватити је да ... Такође, ово показује да...”. Због тога, треба водити рачуна и о терминологији коа се користи у наративу, јер свака реченица унутар академског рада, у овом случају есеја, како наводи Родбург, треба да има унутрашњу логику и кохерентност у својој целини (Rodburg, 1998).

На крају теме о есеју, о којој у оквиру *Центра за њисање* говоре бројни аутори, чему је и посвећено ово поглавље, Пат Беланца (Pat Bellanca) (1998) даје завршне препоруке које се односе на *закључке* у есеју. „Ово је, на крају крајева, ваша последња шанса да наговорите читаоце на своје становиште, да импресионирате себе као писца и мислиоца. Утисак који створите у закључку, обликоваће утисак који остаје код читалаца након што заврше есеј” (Bellanca, 1998). У прилог томе, изврстан пример је и закључни део књиге *Дискреџни шум њешчаника — башџина и њене науке* (Попадић, 2021), где у другом делу последњег поглавља, под насловом са насловом *Закључак: Линије у њеску*, аутор есејистичко–поетским стилем резимира концепт књиге. Попадић обазриво изводи закључке који, са једне стране егзактно обликују основу мисао која се као потка провлачи кроз штиво, а са друге, дајући простора да се плурално сагледава тематика која се обрађује у књизи и о њој закључује. Ево и примера:

„Од памтивека до брзивека

Закључујући нашу књигу, а опет трудећи се да не закључамо њену тему, резимирајмо резултате. Концепти баштине и науке настали су из потребе човека да се оријентише у свету који га окружује. Идеја баштине тежи да задовољи ту потребу, артикулишући разумевање и

употребу јавне меморије, а наука кроз организовање и систематизацију знања. Иза савременог појма баштине крију се термини као што су старина, древност, споменик, меморија..., сви усмерени ка покушају да се прошлост представи, разуме и употреби у садашњости. Модерни концепт науке се заснива на две одричне формулације – *не знам* и *не верујем*, те на покушаје да се оно што се не зна – дозна, а да се за оно у шта се не верује пруже докази који ће веру претворити у проверљиво знање или је одбацити као нешто непроверљиво и недоказиво. Током свог дугог трајања, у различитим, мање или више дефинисаним обличјима, идеје о баштини и науци непрестано су се преплитале, али се њихов узајамни однос и данас колеба између заводљивог потврђивања и заједљивог оспоравања. Може се уочити да идеје о баштини и науци деле заједничко порекло у општим интуитивним спознајама, пре свега зато што је основна тачка њиховог укрштања категорија времена, то јест августиновски речено, онај свет који је настао не у времену већ је од времена створен” (Попадић, 2021, стр. 159).¹

Дакле, крај есеја, како наводи Беланца, а што се види из претходно приказаног примера „требало би да пренесе осећај потпуности и затворености, као и осећај дуготрајних могућности теме, њеног већег значења и импликација: завршни пасус треба да затвори дискусију, без да је затвори” (Bellanca, 1998). На крају, Беланца препоручује:

„Закључите цитатом из примарног или секундарног извора или референцом на њега који појачава вашу главну идеју или је ставља у другу перспективу. Цитат из, рецимо, романа или песме о којој пишете, може вашој дискусији додати текстуру и специфичност; критичар или научник може вам помоћи да потврдите или закомпликујете вашу коначну поенту” (Исто).

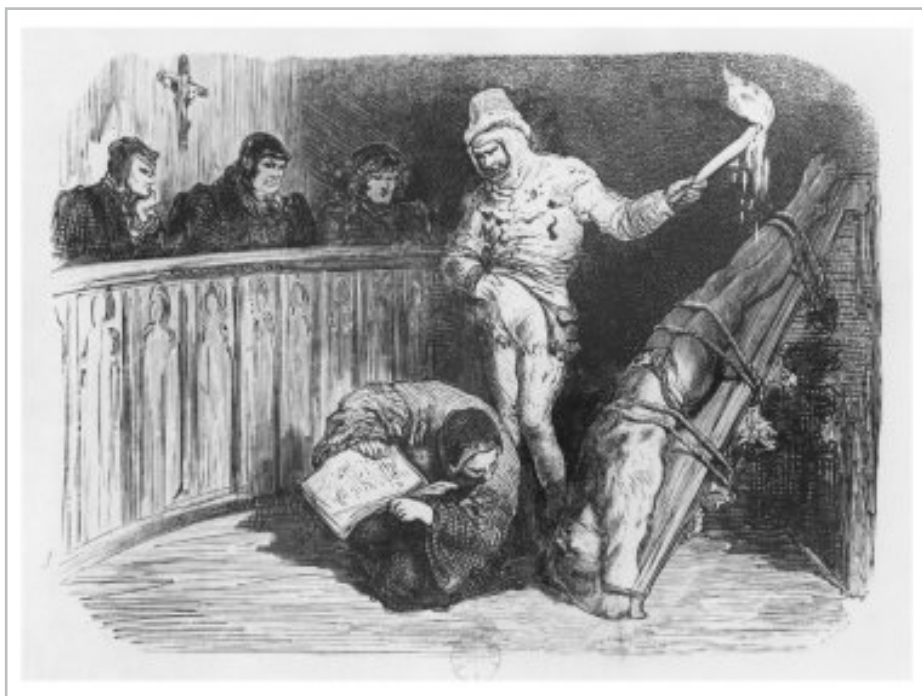
¹ Додатни примери за сваки од описаних елемената есеја могу се пронаћи на званичној интернет страни *Харвард Универзитета* у оквиру *Центра за писање*, а чији је концепт представљен у претходном тексту овог поглавља на следећој интернет адреси: <https://writingcenter.fas.harvard.edu>

У пракси писања академских радова, *саже̑шак* и *резиме* су важни структурални елементи, при чему је резиме нешто опширнији (о чему је већ било речи у претходним поглављима), и који се обично даје на самом крају рада. У прилог томе, а говорећи о есеју као литерарној форми, ауторка Елизабет Абрамс (Elizabeth Abrams) (2000) наводи да је *резиме* неопходан у писању аргументованог есеја, као и да је карактер резимеа веома значајан за сам контекст рада, истичући следеће:

„Истинити резиме увек сажето описује главну тачку и кључне потпорне тачке аналитичког извора, укупни обухват саджаја и најважније заокрете наратије или главну тему са кључним карактеристикама извора. Истинити резиме нити цитира, нити суди о извору, већ се концентрише на давање истините слике о њему. Истинити резиме је потребан да би се успоставио контекст за ауторове тврдње и референтни оквир рада” (Abrams, 2000).

Слика 30

Тамо где нам шребају уобичајена средсџва, ми им гогажемо команду, силу, јвожђе и ваџру [Гистав Доре (Gustave Doré), 19. век]

Најомена. Преузето из књиге „Есеји”, књига трећа, поглавље XI, Мишела де Монтења, 1558, са Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montaigne_-_Essais,_%C3%89d_de_Bordeaux,_1.djvu). Public domain.

У овом делу књиге, као пример израде 1) семинарских радова и 2) завршних предметних радова, навешће се задати критеријуми у оквиру методичке групе предмета Методика ликовног васпитања и образовања на *Основним академским студијама* ликовног департмана Академије уметности Универзитета у Новом Саду.

1) Семинарски рад

Концепт семинарског рада. — Приликом писања семинарских радова на наставним предметима, почетна припрема подразумева избор теме, библиографску припрему и дефинисање проблема. У случају семинарских радова, теме из области методике ликовног васпитања и образовања су окренуте описивању, истраживању, анализама, компарацији и илустрацији различитих интер/транс и мултидисциплинарних концепата који повезују уметност и науку кроз призму методике ликовног васпитања и образовања.

Структурални елементи рада. — Структурални елементи семинарског рада у оквиру Методике засновани су на међународно усвојеним стандардима методологије писања стручних и научних радова, и подразумевају: насловну страну, импресум са пратећим подацима, садржај, сажетак (апстракт) и резиме, кључне речи, увод, главни део, закључак, списак коришћене и предложене литературе и интернет извора, прилоге смештене на крају или унутар самог рада, списак коришћених илустрација, као и наслов, резиме и кључне речи на неком од светских језика.

Примена референци. — Када је у питању Методика ликовног васпитања и образовања, захтеви за примену референци подлежу истим правилима као и у случају свих других наставних предмета из поља друштвено-хуманистичких наука, при чему литературу примарно чине уже стручни библиотечки ресурси, као што су: методички приручници, уџбеници, енциклопедије, монографије уметника и различити интернет извори.

Писање рада. — Приликом писања семинарског рада води се рачуна о уважавању основних захтева језика и стила, што подразумева познавање научне и стручне терминологије релевантне за тему која се обрађује, као и логичко излагање и аргументовање изнетих ставова.

Стилско обликовање текста. — Семинарски рад, пре усвајања званичне верзије, такође морају проћи редактуру, лектуру и коректуру након што ментор дâ повратне информације и препоруке за његово унапређење.

Дизајн рада. — Форматирање документа семинарског рада одређен је истим техничким критеријумима (а који су дефинисани и објашњени у другом поглављу ове публикације). С друге стране, сам дизајн семинарског рада могуће је представити и као *креативну књију*, чија форма није условљена посебним критеријумима, већ представља слободан избор и креативни приступ студента. У том контексту, студенти могу да графички обликују рукопис кроз креирање аутентичног визуелног идентитета публикације. На тај начин се даје слобода студенту да креативно приступи обликовању свог ауторског рада уз уважавање свих дидактичких елемената и структуре академског семинарског рада на предмету.

Слика 31 (31а–31в)

Иза њирамиде, семинарски рад Кристијине Божовић и Саре Масникосе, 2018–2019.

[Методика ликовног васпитања и образовања 3. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду]

Најомена. *Иза њирамиде*, семинарски рад Кристијине Божовић и Саре Масникосе, 2018–2019. [Методика ликовног васпитања и образовања 3. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду] [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2019. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО. Користи се према одредбама праведног пословања.

Слика 31а

UVOD

Kroz projekat „Iza piramide“ ukazaćemo na vezu drevne egipatske umetnosti i likovnih elemenata kao što su prostorni odnosi oblika. Svaka umetnost se od najstarijih početaka oslanja na likovne elemente koji su osnov njenog postojanja. Na prvi pogled je neverovatno da su drevni Egipćani poznavali prostorne odnose oblika i druge elemente umetničkog dela. Možda ih nisu poznavali u obliku u kom ih mi danas proučavamo ali je sigurno da su ih koristili. Svesno ili nesvesno oni su itekako upotrebljavali neka od danas dobro poznatih pravila komponovanja, odnosa oblika u prostoru, korišćenja boja itd. Egipćani su naravno imali svoje kanone i pravila u umetnosti jer je ona morala da služi svojoj svrsi i to je i činila.

VODIČ KROZ PLAKAT

Pojmovi Izvedeni iz glavnog pojma plakata

Glavni pojam plakata

Osnovni tekst pojmova

Ilustracije, fotografije, reprodukcije

Glavni pojam i pojmovi izvedeni iz njega predstavljaju ključne reči seminarskog rada.

Teme projekta, iako potpuno separativne, prožimaju se u mnogim elementima. Vezu između egipatske umetnosti i prostornih odnosa oblika ćemo prikazati kroz didaktičku knjigu o Egiptu koja može da posluži za učenje prostornih odnosa oblika kroz interaktivno istraživanje drevnog carstva.

Seminarski rad je predstavljen u obliku plakata, koji su ujedno didaktički materijal za učionicu, i obuhvataju egipatsku umetnost, prostorne odnose oblika, uputstvo za izradu i upotrebu didaktičke knjige kao i interaktivnu piramidu koja se može sedeti i sklopiti. Na piramidi je patem sa poznate Mirove slike koji pokazuje odnose oblika u prostoru. Time smo povezali Egipt sa savremenom umetnošću i na taj način otvorili mogućnosti daljeg istraživanja veza među prividno potpuno različitim sferama umetnosti.

REZIME

Projekat „Iza piramide“ se bavi proučavanjem veze između umetnosti i njene teorije. Konkretno, projekat ukazuje na povezanost Egipatske umetnosti i prostornih odnosa oblika. Ta neraskidiva veza predstavljena je kroz niz plakata i didaktičku knjigu radi interaktivnog odnosa posmatrača sa istorijom i teorijom umetnosti. Projekat je zamišljen tako da deci i odraslima približi zadate teme na nov i zanimljiv način i da izbegne moguću odbojnost prema tim temama. Ovakav način prikaza problema i povezivanja određenih tema se može primeniti na sve oblasti života i rada što je veoma zahvalno za edukaciju ljudi.

Jedna od strana u didaktičkoj knjizi projekta „Iza piramide“

SADRŽAJ

UVOD, VODIČ KROZ PLAKATE, REZIME, SADRŽAJ.....1

EGIPAT (Staro carstvo), FARAON, EGIPATSKI STIL.....2

ZAGROBNI ŽIVOT, GROBNE DOLINE, MASTABA, VELIKA SFINGA.....3

PIRAMIDA, SARKOFAG, TAJNE UNUTRAŠNOSTI.....4

PROSTOR, OBLIK, PRIKAZIVANJE PROSTORA.....5

GRUPISANJE OBLIKA, PREKLAPANJE, DODIRIVANJE I PROŽIMANJE, UŠECANJE.....6

UPUTSTVO ZA IZRADU DIDAKTIČKE KNJIGE SA PRIMEROM.....7

PIRAMIDA SA SLIKOM HUAN MIROA.....8

ZAKLJUČAK, SPISAK LITERATURE.....9

Слика 316

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Слика 31в

2) Завршни предметни рад

Концепт завршног предметног рада. — Завршни рад из наставног предмета Методика ликовног васпитања и образовања се у односу на семинарски, додатно фокусира на повезивање теорије и праксе, те примену знања усвојених у наставно–образовном процесу, проучавање адекватне литературе за анализу примера из образовне праксе у области уметности и решавање конкретних практичних задатака кроз призмү примењених дидактичко–методичких модела у настави. Међутим, и поред бројних сличности са семинарским радовима, завршни радови из области методике ликовног васпитања и образовања имају и своје специфичности. Завршни рад припрема се и пише након реализоване методичке праксе и представља евалуацију процеса рада и укупних резултата постигнутих током похађања предмета *Методика ликовног васпитања и образовања и Методичка пракса*, а који се може реализовати индивидуално, у пару или групи. Стога, завршни рад подразумева самосталан или заједнички документ чланова група формираних за потребе методичке праксе, у оквиру ког се презентују постигнућа сваког од чланова као и заједнички резултати тима.

Структура завршног рада. — Посматрано структурално, главни део завршног рада састоји се из три целине, од којих су прва и трећа резултат заједничког рада свих чланова групе, док друга репрезентује индивидуални учинак сваког члана појединачно.

Први део завршног рада. — У првој целини се експлицирају уводне теоријске основе на којима је даље заснован практични рад. Наводе се потом подаци релевантни за приказ претходно реализоване методичке праксе, а који подразумевају: навођење чланова групе, наставника ментора, као и школе, разреда и одељења у ком је методичка пракса реализована; кратак опис школског окружења и услова рада у школи и учионици; опис одељења (структура, социо–емоционална клима, специфичности појединих ученика итд); резултате посматрања часова наставника ментора и његов методички приступ (на који начин мотивише ученике, да ли и на који начин примењује интердисциплинарност, проблемски приступ и индивидуализацију у раду, како приступа учењу, креативном процесу и игри, на који начин врши оцењивање и вредновање ученичких постигнућа), итд.

За потребе приказа резултата користе се и структурирани протоколи за посматрање (*Уџуџисџиво за џисање џлана часа; Проџоколи за џосмаџрање часа у оквиру метџодичке џпраксе*).

Друџи део завршноџ рада. — У другој целини сваки члан групе представља свој индивидуални рад током методичке праксе са свртом на теоријска полазишта образовних филозофија и методичких парадигми примењених на часовима ликовне културе, представљајући на тај начин сопствени концепт. То одразумева детаљан приказ и критичку евалуацију свих елемената — структура методичке припреме, односно плана часа (циљеви, задаци, исходи, методе, материјали и средства, итд), естетска анализа ученичких радова према задатим критеријумима, евалуацију часова са становишта онога што је било посебно добро у приступу, као и елемената које је потребно унапредити.

Трећи део завршноџ рада. — У трећој целини група заједнички представља акциони план развоја школске културе, као и резултате реализованог пројекта. Током реализације методичке праксе, као један од задатака студенти осмишљавају и реализују пројектну активност која доприноси оснаживању културног живота школе или вртића, што подразумева "излазак ван учионице". Пројектна активност обухвата умрежавање и сарадњу са родитељима, локалном заједницом или различитим институцијама, а у циљу активног учешћа и деловања деце и младих на друштвено окружење (Филиповић, 2017, стр. 46). У завршном раду група презентује свој концепт пројектне активности, систематично износи све релевантне податке релевантне, као и *SWOT анализу акционоџ џлана*. Писани рад прати и мултимедијална презентација, видео материјали, дидактичка средства примењена у настави, као и продукти ученичких радова у одабраном ликовном медију и материјалу.

Један од репрезентативних примера завршног предметног рада може видети на званичној интернет страни образовног портала Методика ликовног васпитања и образовања.¹

¹ Завршни предметни рад: *На крилима уметџносџи*, Методика ликовног васпитања и образовања 4. година Основне академске сџудује, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду, студенти: Марија Барац, Љиљана Божић, Ћенђика Рац (шифра: 2–4–18–аунс; школска 2018/2019), ментор: др Сања Филиповић; асистент: др Милица Војводић [Преузето 20. 6. 2021. са: <https://wp.me/P99h3C-18M>]

Слика 32 (32а–316)

На крилима уметности, завршни предметни рад, Марија Барац, Љиљана Божић и Ђенђика Рац, 2018–2019. [Методика ликовног васпитања и образовања 4. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду]

Найомена. На крилима уметности, завршни предметни рад, Марија Барац, Љиљана Божић и Ђенђика Рац, 2018–2019. [Методика ликовног васпитања и образовања 4. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду] [штампа]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2019. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО. Користи се према одредбама праведног пословања.

Слика 32а

22.10.2018.
Марија Барац

Наставна тема: линија
Наставна јединица: карактер линије

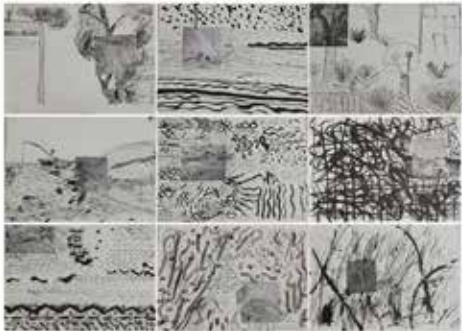
Ликовна активност: ученици су имали задатак да самостално цртају пејзаж користећи различити прибор: туш, перо и четки у циљу добијања различитих врста линија. **Циљ часа:** јести уочавање, разумевање и примена знања и вештина изазван за карактер линије. Уочавање и разумевање широког примене линије и материјала кроз самостално ликовно изражавање.

Корелације: наставу јединица и ликовну активност повезујем са математиком, географијом и историјом уметности тако што ученицима показујем примере.

Мотивација: ученици експлицитно показујући им примере из свакодневних околности као и примере из историје уметности. Примери: Pablo Picasso, 8th, 1945., Vincent van Gogh, Ulica u Saintes-Maries, 1888., Kuće u Saint-Marles, 1888., Bunar u vrtu ludrice u Saint Remija, 1889., Masline, 1889., Pogled na more, 1888., Gradski park u Arlesu, 1888., Cesta sa Tarascon, 1888.

6

Шта је било посебно добро: посебно добро је било то што сам ученицима припреmila мале формате и угљене штапиће како би могли да испробају различите материјале и подлоге. Одабир ликовне активности је такође био добар, јер су ученици позитивно реаговали на задатак.

Шта је потребно унапредити: за у будуће потребно је унапредити објашњавање самог задатка, неки од ученика су насумично исцртавали све врсте линије без и мало ликовности. Такође треба порадити на бољој дисциплини на часу. Због великог броја ученика било је веома тешко одржавати дисциплину на часу.

9

14.12.2018.
Татјана Рац

Наставна тема: Линија
Наставна јединица: Линија и мртва природа
Ликовна активност: "Доручак" - мртва природа
Прибор: различити палтери, угљ, суве пастелне креде, лин за фиксацију, гуици за брисање

Циљ часа: Ученици су продубили своје знање о техници цртања угљем и линтарном цртежу. Циљ часа је било да развију способност преношења облика простора у ликовну форму.

Уводни део: Ученици су били упознати са јорком мртве природе. Погледали су различите примере из историје уметности и дали су своја мишљења о сликама. Примери: Мртва природа без назива, Пол Сезан Мртва природа са воденим кратом, Леонардо да Винчи студија црта

Главни део: Ученици су цртали индивидуално. Бирали су на ком палтеру су хтели да цртају, посматрали су поставу и користили су различите линије на радном. Неки ученици су завршили час и два цртежа.

Завршни део: Након завршене активности фиксирали смо радове и ученици су заједно посматрали и коментисали радове.

34

Естетска анализа

Ученици су цртали угљем и пастелним кредама. Композиције су централног типа и хармоничне. Угљем су користили различите линије, као контуре, структурне и текстурне у објашњању материја и текстуре. Већи се покушај за реалистички приказ предмета. На неким радовима се види преклапање предмета у простору и аналитички приступ при цртању.

36

Слика 326

02.12.2018.
Марија Барац

Наставна тема: линија
Наставна јединица: линија која настаје спајањем две површине

Линиска активност: задатак је била мртва природа коју су ученици радиле у колан технику. На почетку часа је наставник направио композицију мртве природе коју је "повијерио" а њихов задатак је био да нацртају и исеку све предмете које имају испред себе због радна рамена при одбиру папира у зависности од структуре предмета. Ученици су радиле у паровима, а задатак који су имали јесте да самостално направе композицију мртве природе.

Циљ часа: упознавање, разумевање и примена знања и вештина везаних за линију која настаје спајањем две површине као и знања и вештина везаних за појам **Корелација:** наставна јединица и линиска активност повезујем са математиком, географијом и историјом уметности тако што ученицима показујем примере.

Мотивација: ученици мотивисани показујући им примере из историје уметности, примере из свакодневног окружења

30

Шта је било посебно добро: посебно добро је било поређење мртве природе различитих аутора из историје уметности. Тим контрастом су ученици могли да уоче различите квалитете које стварају композицијом.

Шта треба унапредити: потребно је унапредити композицију мртве природе, односно поставити већи број предмета (у одређеној је било ученика који су задатак завршили брже од осталих). Такође је потребно боље анализирати примере из историје уметности на којима се види линија која настаје спајањем две површине.

33

26.11.2018.
Ловисана Ђокић

Наставна тема: линија
Наставна јединица: Илустрација – дилиталне и традиционалне технике

Линиска активност: Илустрација текста из читанке аутора И.Андреја "Мостови".

Циљ часа: Циљ часа јесте да ученици кроз практичан рад, стварају појам о примени илустрације. То да илустрација стоји у непосредној вези са текстом, да динамична стечена знања могу да примене и у свакодневном животу а не само на овом часу, да увиди да илустрација има везе како са унутрашњошћу неких књига тако и са спољашњошћу (кораци књиге), да изражава своју креативност кроз прављење чистих... али и да закључи колика је важност и одговорност мостоводитеља.

Корелација: Направила сам корелацију са различитим дисциплинама попут историје, географије, физичкошћу, архитектуру и физиком. Мотивација: Текст И.Андреја "Мостови", примери из историје уметности (Авладут, старобни мост у Ференци), традиционалне технике из историје уметности (Claude Monet, Van Gogh), дилиталне технике илустрација, мостови Новог Сада пре 1999. године и данас, видео снимак осциловања моста и мостоводитеља, и за сам крај неколико лавираних цртежа као увод у динамичну технику.

22

Шта је било посебно добро? Повезивање наставног садржаја са стварањем из свакодневног живота који су ученицима савршено познати (мостови Новог Сада). Такође, посебно добра је била корелација са различитим дисциплинама, па су на тај начин ученици јасно видели у повезаност између књижевности, историје, мостоводитеља.

Шта је потребно унапредити? Овог пута уводни део часа је трајао краће него претходног пута, али опет не довољно колико је оптимално за овај део часа. Разлог томе је био велики број примера које сам показивала на часу ради што ефектније мотивације. Када је у питању текст И.Андреја анализа је требала да траје нешто дужи него што је то био случај како би ученици јасније повезали међусобни однос текста и слике (јер чета сам неке ученике у главном делу часа требала да подсећам на употребу текста).

25

Када је реч о **дипломском мастер раду**, као пример навешће се извод из силабуса завршног мастер рада у оквиру студијског програма *Мастер професор предметне наставе у области уметности – ликовних уметности, примењених уметности и дизајна*, на Академији уметности Универзитета у Новом Саду.

Циљ мастер рада. — Циљ завршног мастер рада јесте темељни истраживачки рад мастеранда. Применом основних, теоријско методолошких, научно-стручних и стручно-апликативних знања, метода и најновијих знања из релевантне научне и стручне литературе (монографије и периодика) мастеранд приступа решавању конкретних проблема у оквиру теме чији је циљ писање и јавна одбрана мастер рада.

Садржај завршног рада. — Садржај односно структура мастер рада формирана је појединачно по структуралним елементима у складу са темом и потребама рада и подразумева: студијски истраживачки рад и елаборацију основне истраживачке идеје мастер рада; рашчлањивање истраживачке идеје на посебне истраживачке теме, а потом на посебне текстуалне целине; прикупљање и статистичку обрада емпиријских података; уобличавање завршног рада, изношење закључака и уопштавање.

Оцена подобности теме рада. — Позитивно оцењен предлог теме мастер рада, кандидата и ментора од стране посебне комисије мастеранд стиче право да приступи писању завршног рада.

Писање завршног рада. — Ментор, заједно са мастерандом конципира силабус завршног рада. Мастеранд потом анализира предмет свог мастер рада у циљу изналажења решења конкретног задатка који му је поставио ментор како би приступио писању. Теоријске основе представљају услов за успешан рад писања мастер рада.

Структура рада. — Мастеранд током писања прати структуру мастер рада који је профилисан на посебне одељаци и тематске целине, за које пише поједине текстове из склопа тематских задатака.

Литература. — Мастеранд проучава и користи у писању стручну литературу коју је сам предложио, анализирао и усвојио заједно са ментором. Током израде завршног рада мастеранд се консултује са ментором који може давати и додатна упутства, упућивати на додатну и нову литературу и усмеравати га у правцу који ће водити ка изради квалитетног мастер рада.

Истраживачки рад. — У зависности од теме и захтева који произилазе из задатка за писање завршног рада, мастеранд, пре приступања писању текста, може да врши и одређена теренска, архивска и слична истраживања, потом да спроводи анкете, емпиријска испитивања, уз статистичку обраду података чије резултате инкорпорира у текстуални део рада. Мастеранд на крају систематски анализира резултате, дискутује и изводи релевантне закључке. Мастеранд се, током писања завршног рада, поред редовних консултација са ментором, по потреби консултује и са другим наставницима из уже области теме, користећи знања стечена на осталим наставним предметима у оквиру мастер програма.

Исходи мастер рада. — На крају курса се очекује оспособљено студента да: **утврђује** основну структуру мастер рада и унутрашњу организацију на посебна истраживачка подручја и тематске задатке; **примењује** одговарајућу методологију за дату област; самостално **повезује** и **примењује** стечена знања у раду из предмета на студијском програму мастер студија; самостално **одабира** и **користи** релевантну литературу и остале изворе; компетентно **примењује** научне методе, технике и инструменте; систематски **анализира** проблем и **изводи** релевантне закључке; **саопштава** резултате својих истраживања у оквиру задате теме мастер рада и **образлаже** њихов значај за даље импликације у педагошкој пракси, али и даља истраживања и допринос одређеној научној, стручној и уметничкој области; оригиналним истраживањем **достиге** стручно–научне истраживачке резултате којима **утврђује** и **проширује** границе досадашњих знања у области методике наставе уметности; јавно **представља** мастер рад усменим излагањем и мултимедијалним средствима.

Стилско обликовање текста. — Завршни рад, пре усвајања званичне верзије, такође мора да прође редактуру, лектуру и коректуру након што ментор дâ повратне информације и препоруке за његово унапређење.

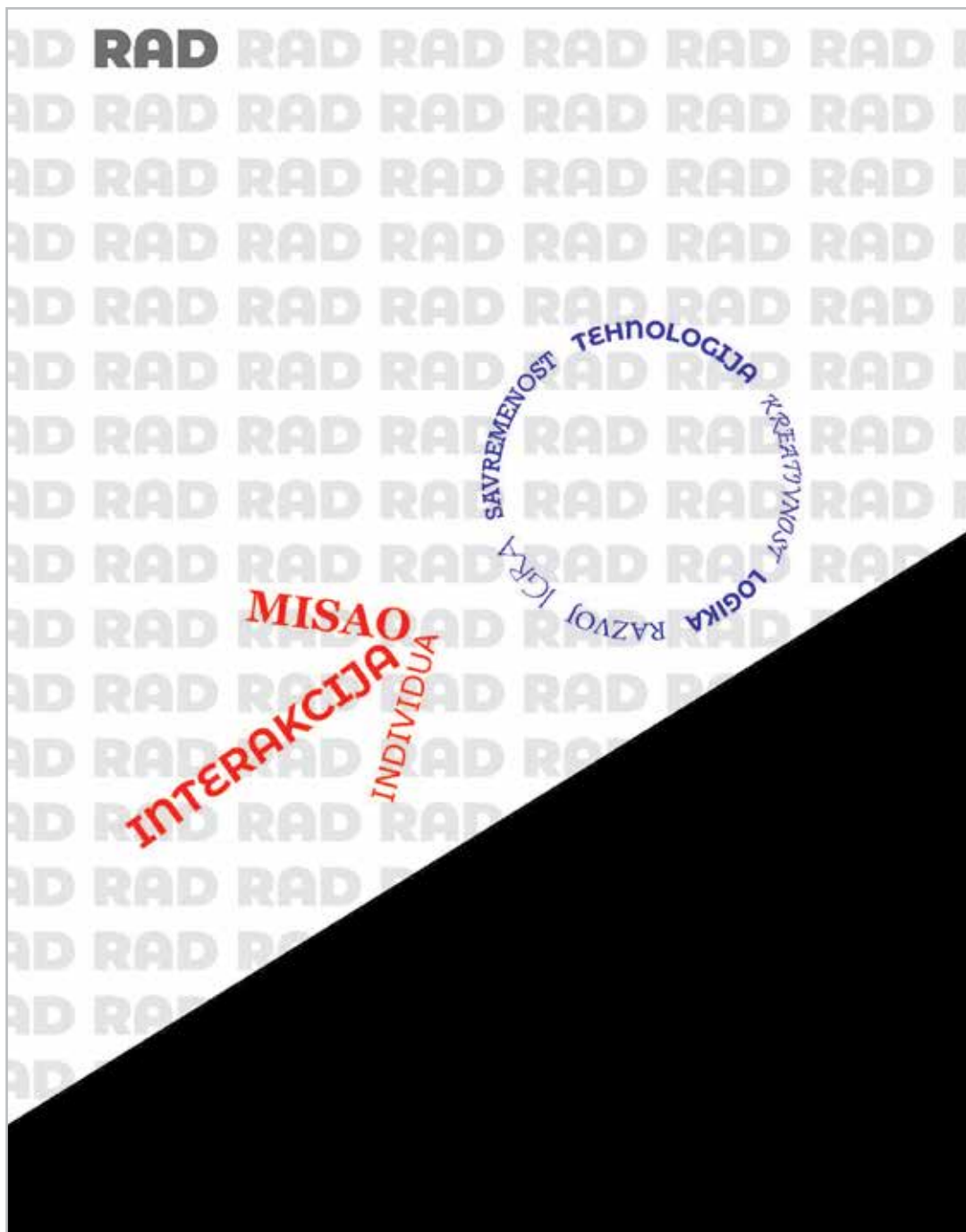
Дизајн рада. — Форматирање документа завршног мастер рада одређен је истим техничким критеријумима (а који су дефинисани и објашњени у другом поглављу ове публикације) као и код семинарских радова.

Пријава и одбрана мастер рада. — Јавна одбрана завршног мастер рада мора бити у складу са *Правилником о оцењивању Академије уметности у Новом Саду* (2021).

„Пошто је завршио писање мастер рада, у договору са ментором, мастеранд предаје Стручном већу ликовног департмана Академије најмање 3 примерка рада, које формира комисију за оцену и одбрану мастер рада од најмање 3 члана. Претходно, мастеранд потписује изјаву да је приликом израде завршног рада поштовао етичка начела академског писања својеручним потписом на унутрашњој насловној страни штампаних примерака завршног рада, а у складу са етичким начелима академског писања регулисаних општим актима Универзитета у Новом Саду. Комисија саставља (позитиван) извештај о оцени доставља Стручном већу које тај извештај разматра и даје на усвајање. Позитиван, а од стране Стручног већа усвојен, извештај о оцени мастер рада доставља се комисији која, заједно са кандидатом, заказује термин усмене одбране завршног мастер рада. На усменој одбрани мастеранд прво излаже кратак експозе са резултатима својих истраживања и доприносом свог мастер рада из области за коју је рад писан, а затим одговара на питања која му постављају чланови комисије. Мастеррад током испитивања од стране чланова комисије даје концизне, јасне и аргументоване одговоре на сва питања. Одбрана се сматра завршеном када сви чланови комисије исцрпе предвиђена питања и мастеранд на њих да задовољавајуће одговоре. После повлачења, комисија саставља записник о одбрани, а потом мастеранду саопштава резултат одбране. Записник са одбране прослеђује се администрацији Академије. Позитиван исход одбране завршног мастер рада води ка стицању мастер дипломе и звања из дате области на Академији уметности Универзитета у Новом Саду” (Академија уметности, Универзитет у Новом Саду, 2021).

Слика 33

„Концепт майа — Идеална школа” Срђан Радовановић и Ана Милиновић, 2020.

Најомена. „Концепт майа — Идеална школа” Срђана Радовановић и Ане Милиновић, 2020. [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>) 2021 © МЛВО. Поново штампано и прилагођено са дозволом.

5. РЕФЕРЕНЦЕ

У оквиру петог поглавља *Референце* дата је коришћена и препоручена литература, као и интернет извори за истраживање радова у друштвено–хуманистичким наукама и у области уметности, као и базе радова у репозиторијуму докторских теза и докторских уметничких пројекта, ко и осталих студентских радова (креативна књига (семинарски рад), примери мултимедијалних презентација, итд).

5.1.1. Штампана издања публикација и часописа

- Академија уметности у Новом Саду (2016–2017). *Студијски програм ликовној дејарџмана, Силабус предмета — Израда и одбрана завршној мастер рада* [документ]. Универзитет у Новом Саду.
- Академија уметности (2016–2017). *Силабус предмета на Докџорским студијама, Докџорски уметнички пројекат — израда и одбрана* [документ]. Универзитет у Новом Саду.
- Академија уметности у Новом Саду (2021). *Рецензенџски лист — ARTnEDU2021* [документ]. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду.
- Вујаклија, М. (1986). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Gaetan, P. (1965). *Pisac i njegova senka. Edicija Eseji i studije*, Beograd: Kultura.
- Екснер, А. (2016). *Увод у објављивање научних публикација: преходна искуства, концепџи и стратегије*. Београд: Центар за промоцију науке.
- Королија Црквењаков, Д, Гаџурић, С. 2020). *Чишћење слика и других џолихромних џовршина*. Нови Сад: Галерија Матице Српске.
- Клајн, И. и Шипка, М. (2007). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Kundačina, M. i Bandur, V. (2007). *Akademsko pisanje*. Užice: Učiteljski fakultet.
- Мужић, Б. (1977). *Методологија педагошких исџраживања*. Сарајево: Завод за уџбенике.
- Popadić. M. (2021). *Diskretni šum peščanika — baština i njene nauke*. Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu.
- Potkonjak, N., Šimleša, N., i dr. (1989). *Pedagoška enciklopedija 2*. Beograd: ZUNS i dr.
- Славнић, С. (2014). Проблеми дефинисања монографије и вишеструког ауторства при каталогизацији библиографских извора. *Глас библиотеке*, 20, стр. 69–82.

- Стакић, М. (2014). Поетски језик као одлика стила књижевне прозе. У С. Минић (Ур.). *Зборник радова Училијској факултету 8* (стр. 123–137). Косовска Митровица: Учитељски факултет у Призрену — Лепосавић, Универзитет у Приштини.
- Филиповић, С. (2011). *Методика ликовној васпитања и образовања*. Београд: Универзитет уметности у Београду и издавачка кућа Клет.
- Филиповић, С. (2017). *Методичка пракса ликовних предмета*. Београд: Креатива.

5.1.2. Електронска издања публикација и часописа

- Abrams, E. (2000). *Essay Structure*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. са: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/essay-structure>
- Bellanca, P. (1998). *Ending the Essay: Conclusions*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. са: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/ending-essay-conclusions>
- Walk, K. (1998). *How to Write a Comparative Analysis*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. са: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-write-comparative-analysis>
- Damnjanović, P. (2008). *Uputstvo za izradu seminarskog i završnog rada*. Čačak: Visoka poslovna škola. Преузето 18. 4. 2020 са: https://vpsbeograd.edu.rs/wp-content/uploads/2018/02/upustvo_seminarski_rad.pdf
- Delečić, Z. (2000). Library and its importance for historiography. У З. Арсић (Ур.). *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 30 (pp. 107–131). Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini — Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica.
- Dizdar, S. (2007). Sažetak: u teoriji i praksi. In S. Seljanin & H. Stančić (Eds.). *Digital Information and Heritage, 1st International Conference The Future of Information Sciences (INFuture)* (pp. 563–578).

- Zagreb: Department of Information and Communication Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Croatia. Преузето 18. 5. 2021. ca: http://drazenkojorgic.com/wp-content/uploads/2016/12/Akademsko-pisanje-zavrskih-radova_PRELOM-LEKTORISAN.pdf
- Duffin, K. (1998). *Overview of the Academic Essay*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/overview-academic-essay>
- Јовић-Лазовић, Е. (2016). *Специфичности методолошких истраживања у полихиколоији* [докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука] Преузето 20. 6. 2021. ca: https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/08/emina_lazovic_jovic_disertacija_fpn.pdf
- Kain, P. (1998). *How to Do a Close Reading*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-do-close-reading>
- Kain, P. (1999). *Beginning the Academic Essay*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/beginning-academic-essay>
- Kornhaber, D. (2000). *Outlining*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/outlining>
- Petrušić, N. (2002). *Uputstvo za izradu seminarskih radova*. Niš: Pravni fakultet. Преузето 18. 4. 2020. ca: http://www.prafak.ni.ac.rs/files/nast_mat/metodloska_%20i_tehnicka_Nevena_P.pdf <
- Rodburg, M. (1998). *Transitioning: Beware of Velcro*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/transitioning-beware-velcro>
- Rodburg, M. (1999). *Developing A Thesis*. Strategies for Essay Writing. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. ca: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/developing-thesis>

- Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (1992). *Граматика српског језика*. Београд: ЗУНС и ЗИУНС. Преузето 14. 3. 2021. са: <http://philology.swu.bg/wp-content/uploads/2018/09/Stanojcic-Popovic-Gramatika-srpskoga-jezika.pdf>
- Филиповић, С. (2017). Васпитна функција уџбеника ликовне културе. У М. Кундачина (Ур.). *Учење и настава*, III(1), стр. 127–142. Преузето 4. 3. 2021. са: http://www.klettobrazovanje.org/Casopis/U%c4%8denje%20i%20nastava_1_2017%20kompletno.pdf
- Harvey, G. (2009). *Counterargument. Strategies for Essay Writing*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, for the Writing Center. Преузето 12. 5. 2021. са: <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/counter-argument>

5.1.3. Web портали и остали интернет извори

- Академија уметности (2021). *Докторски уметнички пројекат Трајови еџисџенције — Судбина њојединца и њејово изосџајање*. Универзитет у Новом Саду. Преузето 3. 5. 2021. са: <https://akademija.uns.ac.rs/goran-despotovski-izlozba-doktorski-umetnicki-projekat/>
- Академија уметности (2021). *Масџер академске сџудије, Сџудијски пројрам Масџер професор прогмејне насџаве у обласџи уметносџи — ликовне уметносџи, промењене уметносџи и дизајна* [документ]. Универзитет у Новом Саду. Преузето 14. 5. 2021. са: <https://wp.me/Pcxrmk-6a>
- American Psychological Association. (2019). *Basic Principles of Reference List Entries*. APA Style. Преузето 20. 8. 2021. са: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/basic-principles>
- American Psychological Association. (2019). *Style and Grammar Guidelines*. APA Style. Преузето 20. 8. 2020. са: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>
- American Psychological Association. (2020). *Artwork References*. APA Style. Преузето 10. 2. 2021. са: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/artwork-references>
- American Psychological Association. (2020). *Webpage on a Website References*. APA Style. Преузето 20. 2. 2021 са: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/webpage-website-references>

American Psychological Association. (2020). *Data Set References*. APA Style. Прейзето 23. 6. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/data-set-references>

American Psychological Association. (2020). *YouTube Video References*. APA Style. Прейзето 20. 2. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/youtube-references>

American Psychological Association. (2020). *Musical Score References*. APA Style. Прейзето 20. 2. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/musical-score-references>

American Psychological Association. (2020). *PowerPoint Slide or Lecture Note References*. APA Style. Прейзето 5. 3. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/powerpoint-references>

American Psychological Association. (2020). *Published Dissertation or Thesis References*. APA Style. Прейзето 5. 3. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/published-dissertation-references>

American Psychological Association. (2020). *Twitter References*. APA Style. Прейзето 20. 7. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/twitter-references>

American Psychological Association. (2020). *Toolbox References*. APA Style. Прейзето 23. 6. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/toolbox-references>

American Psychological Association. (2020). *Transcript of an Audiovisual Work References*. APA Style. Прейзето 20. 2. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/transcript-audiovisual-work-references>

American Psychological Association. (2020). *Film and Television References*. APA Style. Прейзето 20. 3. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/film-television-references>

American Psychological Association. (2020). *Clip Art or Stock Image References*. APA Style. Прейзето 2. 3. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/clip-art-references>

American Psychological Association. (2020). *Conference Presentation References*. APA Style. Прейзето 22. 4. 2021. ca: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/conference-presentation-references>

- American Psychological Association (2021). *Style and Grammar Guidelines*. APA Style. Преузето 20. 2. 2021. са: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines>
- American Psychological Association. (2021). *Citing Your Sources: APA (7th)*. APA Style. Преузето 2. 3. 2021. са: <https://libguides.williams.edu/citing/apa>
- Encyclopedia Britannica (2021). *Essays by Montaigne*. Преузето 20. 4. 2021. са: <https://www.britannica.com/topic/Essays-by-Montaigne>
- JY Народна и универзитетска библиотека Републике Српске (2014). *Научни радови*. Преузето 18. 4. 2021. са: <https://nub.rs/info/za-korisnike/naucni-radovi/>
- JY Народна и универзитетска библиотека Републике Српске (2014). *ISMN*. Преузето 17. 9. 2020. са: <https://nub.rs/info/za-izdavace/agencije-za-izdavace/ismn/>
- Министарство просвете и науке (2017). *Правилник о њосџуџку, начину вредновања и кванџиџаџивном исказивању научноисџраживачких резулџаџа исџраживача* [документ]. Преузето 20. 8. 2020. са: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/03/Pravilnik-2017-preciscen-tekst.pdf>
- Министарство просвете и науке (2020). *Правилник о каџеџоризациџи и ранџирању научних часоџиса* [документ]. Преузето 10. 5. 2021. са: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/01/Pravilnik-o-kategorizaciji-i-rangiranju-naucnih-casopisa-159_2020-115-1.pdf
- Министарство просвете и науке (2020). *Правилник о сџицању исџраживачких и научних звања 49/19, Прилоџ 2* [документ]. Службени гласник. Преузето 14. 6. 2021. са: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/01/Pravilnik-o-sticanju-istrazivackih-i-naucnih-zvanja-159_2020-82.pdf; <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/prilozi/prilog2.html&doctype=reg&x-filename=true®actid=431484>
- НаРДУС (2021). *Национални реџоџиџориџум дисерџациџа у Србиџи*. Министарство просвете и науке. Преузето 22. 7. 2021. са: <https://nardus.mpn.gov.rs/?locale-attribute=sr>
- Народна библиотека Србиџе (2020). *ISBN*. Преузето 17. 9. 2020. са: <https://nb.rs/pages/article.php?id=5742>

- Национално акредитационо тело (2019). *Упутство за рецензенте. Тачка 5.7* [документ]. Преузето 12. 4. 2021. са: <https://www.nat.rs/wp-content/uploads/2019/04/Uputstvo-za-recenzente-DAS-nauka-13.04.2019.doc>
- Национални савет за високо образовање. (2017). *Правилник о научним, уметничким, односно стручним областима у оквиру образовно-научних, односно образовно-уметничких поља 88/17* [документ]. Службени гласник РС. Преузето 14. 8. 2021. са: <http://nsvo.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Pravilnik-o-naucnim-oblastima-u-okviru-naucnih-polja.pdf>
- Удружење научних и стручних преводилаца Србије (2021). *Лектура, коректура, језичка редактура и стручна редактура*. Преузето 2. 2. 2021. са: <https://prevodi.rs/lektura/>
- Универзитет у Новом Саду (2021). *Правила Докторских студија Универзитета у Новом Саду* [документ]. Преузето 4. 5. 2021. са: https://akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2019/10/UNS_Pravila_doktorskih_studija.pdf
- Универзитетски центар за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања (н.д.). *Студијски програм докторских академских студија родне студије, Спецификација предмета на студијском програму докторских студија — Докторска дисертација – студијски истраживачки рад* [документ]. Универзитет у Новом Саду. Преузето 17. 7. 2021. са: https://www.uns.ac.rs/images/doc/acimsi/programi/das_rs/RSD043.pdf
- Филозофски факултет (2015). *Студијски програми, спецификација предмета* [документ]. Универзитет у Новом Саду. Преузето 15. 6. 2021. са: <http://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2015/DS/Specifikacija%20predmeta%20jezici%20i%20knjizevnost%20DR.pdf>
- Филозофски факултет (2020). *Студијски програм Докторске студије методике наставе* [документ]. Универзитет у Новом Саду. Преузето 15. 6. 2021. <http://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/doktorske-studije/studijski-programi/metodika-nastave>

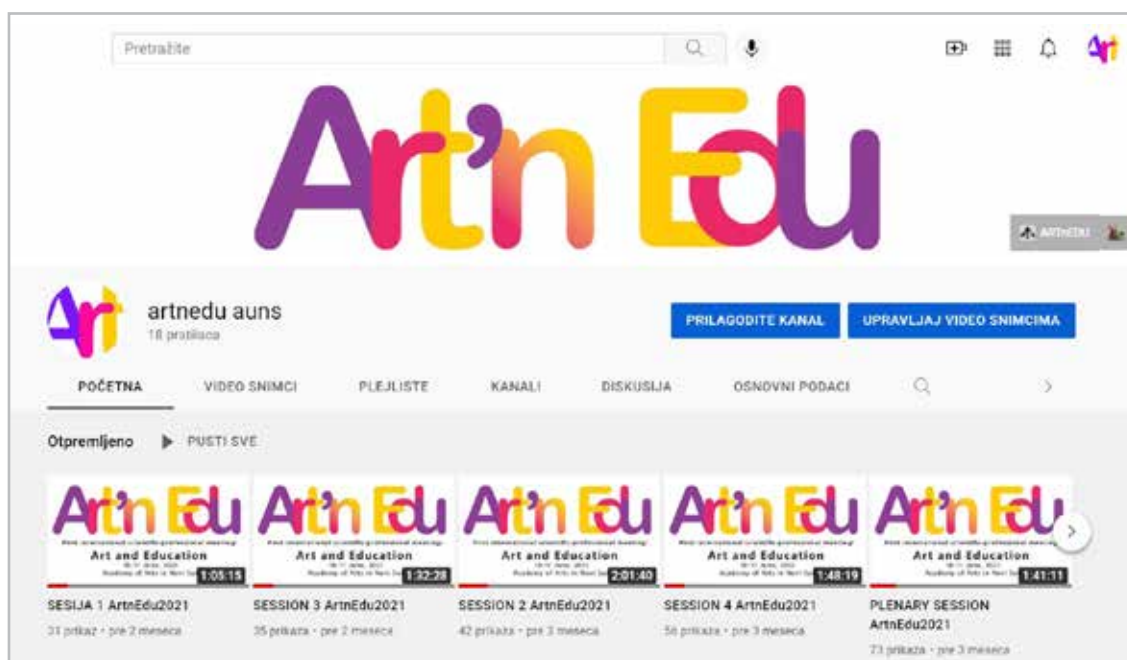
Слика 34

Званична интернет страница Скупа ARTnEDU: <https://akademija.uns.ac.rs/artnedu/>

Слика 35

YouTube channel ARTnEDU: <https://www.youtube.com/channel/UCbA-DNVnhcqBI17Gsg-bNLFQ>

5.2.1. Монографске публикације, приручници и уџбеници

- Екснер А. (2016). *Увод у објављивање научних њубликација: ѡреѡходна искусѡва, концепѡи и сѡраѡеѡје* (електронско open access издање). Београд: Центар за промоцију науке. <http://nauka.cpn.rs/>
- Кавгић, А. и Шимуновић–Бешлин, Б. (2016). *Уѡуѡсѡво за израду завршних радова на масѡер академским сѡугуѡама*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски Факултет. http://remaster.ff.uns.ac.rs/Uputstvo_za_izradu_zavrsnog_rada_MAS.pdf
- ЗУОВ (2011). *Правилник о сѡандарѡима квалиѡеѡа уѡбеника и уѡуѡсѡво о њиховој уѡѡреби* [документ]. Министарство просвете и науке. <https://zuov.gov.rs/download/pravilnik-o-standardima-kvaliteta-udzbenika-i-uputstvo-o-njihovoj-upotrebi/>
- Умберто, Е. (2000). *Како се ѡише диѡломски рад*. Београд: Народна књига. <https://futura.edu.rs/wp-content/uploads/2015/10/Kako-se-pise-Umberto-Eko.pdf>
- Факултет ликовних уметности (2015). *Умеѡносѡ и ѡеориѡа 1/1*. Универзитет уметности у Београду. <https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/Zbornik-FLU-1-1-april-2015..pdf>
- Факултет ликовних уметности (2015). *Умеѡносѡ и ѡеориѡа 1/2*. Универзитет уметности у Београду. <https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/ZBORNIK-FLU-1-2-novembar-2015..pdf>
- Факултет ликовних уметности (2016). *Умеѡносѡ и ѡеориѡа 2/1*. Универзитет уметности у Београду. <https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/ZBORNIK-FLU-2-1-april-2016..pdf>
- Факултет ликовних уметности (2016). *Умеѡносѡ и ѡеориѡа 2/2*. Универзитет уметности у Београду. <https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/ZBORNIK-FLU-2-2-novembar-2016..pdf>
- Универзитет у Црној Гори (н.д.). *ѡѡа је академско ѡисање?* <https://www.akademskiintegritet.ucg.ac.me/sta-je-akademsko-pisanje/>
- Filipi Matutinović, S. (2013). *Naučne informacije u Srbiji Protok, dostupnost, vrednovanje*. Beograd: KoBSON. <https://kobson.nb.rs/upload/documents/oNamaPredavanja/PR2013TekstZaDoktorante.pdf>

- Филиповић, С. и Дицић, В. (2019). *Увод у ликовну културу 1* (универзитетски уџбеник). Нови Сад: Академија уметности, Универзитат у Новом Саду. [<https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2021/01/uvod-u-likovnu-kulturu-1-knjizni-blok-low-res.pdf>]
- Филиповић, С. (2021). *Ликовна култура за осми разред*, Београд: Клет. [<https://www.yumpu.com/xx/document/fullscreen/64516119/klett-8->]

5.2.2. Интернет странице званичних тела и институција

- Институт за педагошка истраживања. *Истраживачки пројекти*. <https://www.ipisr.org.rs/istazivacki-projekti>
- Министарство просвете и науке Републике Србије. Матични одбор за науку. <http://www.mpn.gov.rs/tela-i-komisije/>
- Национални савет за високо образовање. <http://nsvo.gov.rs/>
- Народна библиотека Србије (НБС). <https://nb.rs/>

5.2.3. Интернет извори за правна акта и документа

- Академија уметности (2019). *Правилник о начину пријеме и посљеду изrade и одбране завршног рада на мастер академским студијама* [документ]. Универзитет у Новом Саду. [<https://akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2019/05/Pravilnik-o-na%C4%8Dinu-pripr.i-post.-izrade-i-odb.master-rada-PRE%C4%8C.TEKST-maj-2019.pdf>]
- Академија уметности у Новом Саду (2021). *Упутство за креирање мултимедијалне презентације ARTnEDU* [документ]. <https://akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2021/02/Uputstvo-za-multimediju-OBS-program-ARTnEDU-2021-srp-1.pdf>
- ЗУОВ (2011). *Стандарди компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја* [документ]. Министарство просвете и науке. http://www.cep.edu.rs/sites/default/files/Standardi_kompetencija_za_profesiju_nastavnika.pdf

Министарство просвете и науке Републике Србије (2015). *Закон о научно-истраживачкој делатности* [документ]. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/Zakon-o-NID-iz-Paragrafa-sl-gl.-112-iz-2015-preciscen-tekst.pdf>

НарДУС (2018). *Извештај о оцени докторске дисертације* [документ]. Министарство просвете и науке. [<https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/10390/IzvestajKomisije.pdf?sequence=7&isAllowed=y>]

Универзитет у Новом Саду (2020). *Обрасци за пријаву докторске дисертације* [документ]. <http://www.ff.uns.ac.rs/sr/studenti/formulari/obrasci-za-prijavu-doktorske-disertacije-doktorske-studije>

5.2.4. Интернет програми и апликације за израду мултимедије

OBS Studio [<https://obsproject.com/>]

5.2.5. Интернет програми за бесплатну проверу рада на плагијаризам

<https://www.duplichecker.com/>

<https://smallseotools.com/plagiarism-checker/>

<https://www.grammarly.com/plagiarism-checker>

<https://www.plagiarismchecker.co/>

<https://support.grammarly.com/hc/en-us/articles/115000091452-6>.

[Check-my-document-for-plagiarism](#)

5.2.6. Интернет платформе са базама података за претраживање научних и стручних информација

Академија уметности. *Презентације докторских уметничких пројеката*. Универзитет у Новом Саду. <https://akademija.uns.ac.rs/tag/doktorski-umetnicki-projekti/>

American Library Association (ALA). <https://www.ala.org/>

American Psychological Association. <https://apastyle.apa.org/>

APA 7th referencing style. The University of Queensland. Last Updated: Oct 6, 2021. <https://guides.library.uq.edu.au/referencing/apa7/>

ARTnEDU YouTube научно–образовни канал. <https://www.youtube.com/channel/UCbA–DNVnhcqBI17GsgbNLFQ>

Беркли библиотека (Berkeley library) Универзитет у Калифорнији. База библиотечких ресурса. <https://guides.lib.berkeley.edu/>

Web of Knowledge. <http://apps.webofknowledge.com>

Google Scholar. <https://scholar.google.com/>

Илић, В. [др Војислав Илић] (2021). Интернет презентација научне продукције. *Образовни њорнал*. <https://ilicvojislav.com/page1.html>

Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН). <https://kobson.nb.rs/>

Modern Language Association of America. [<https://www.mla.org/>]

Modern Humanities Research Assotiation. <http://www.mhra.org.uk/style>

Педагошко друштво Србије. Научни часопис *Настава и васпитање*. <https://www.pedagog.rs/nastava–i–vaspitanje/#1566127653506–5398d33d–57ef>

Creative Commons. <https://creativecommons.org/>

Српски циљани индекси (SCIndeks). <https://scindeks.ceon.rs/static/about.aspx>

SCImago Journal Rank. <https://www.scimagojr.com/>

Scopus. <http://scopus.com>

COBISS (Kooperativni on–line bibliografski sistem i servisi). *Baza podataka u sistemu COBISS.SR: NBS* [on–line]. <http://sr.cobiss.net/>

Chicago Manual of Style. <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>

Универзитет уметности у Београду. *Примери елаборација докторских уметничких пројеката*. <http://eteze.arts.bg.ac.rs/handle/123456789/20>

Филиповић, С. [др Сања Филиповић]. (5. септембра 2017). Ликовно васпитање и образовање. *Методика ликовног васпитања и образовања — образовни њорнал*. [<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>]

Слика 36
Organic I

Најомена. Сања Филиповић, 2018, цртеж оловком и лавирани туш, 20x30 цм,
Креатива, Београд

Архива Удружења *Креатива Београд* и фотографије коришћене према Creative Commons лиценци за слободну документацију (Wikipedia.org, Wikipaintings.org):

Насловна страна/б.б.1. Филиповић, С., 2017. *Центрифујална сила долази и решава сивар*, уље на платну, 100x100cm, (приватна колекција Бобана и Дејан Савић), преузето из Сеобе, С. Филиповић, 2018. Креатива. (<https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2018/04/seobe-9-4-2018.pdf>)

Слика 1. *Писаћи сиво Исидоре Секулић, Сивомен соба* [фотографија], Преузето из Универзитетске библиотеке Светозар Марковић УБСМ, Београд, н.д. (<http://www.unilib.rs/>)

Слика б.б.2. Филиповић, С., 2017. *Шумска бајка о три виле*, илустрација, колорисани цртеж, 200x30cm, преузето из Сеобе, С. Филиповић, 2018. Креатива. (<https://methodologyofarteducation.files.wordpress.com/2018/04/seobe-9-4-2018.pdf>)

Слика 2. *Насловна сираница књије Академско писање* (2007) [фотографија]. Преузето из књиге *Akademsko pisanje*, М. Kundačina i V. Bandur, 2007, Учитељски факултет, Универзитет у Крагујевцу

Слика 3. *Мастер конзервација и реститурација* [фотографија]. Са интернет стране Академије уметности Универзитета у Новом Саду, н.д. (<https://dizajn.akademija.uns.ac.rs/about/studije/gd-master/master-restauracija-i-konzervacija/>)

Слика 4. *Трагови егзистенције — Судбина јојединца и његово изостајање*, Горана Деспотовској, 2021. [Фотографија просторне инсталације]. Преузето са интернет стране Академије уметности Универзитета у Новом Саду, н.д. АУНС (<https://akademija.uns.ac.rs/goran-despotovski-izlozba-doktorski-umetnicki-projekat/>)

Слика 5. „*Концејш маја — Идеална школа*” Лазара Комосара и јоване Јанковић, 2020. [фотографија плаката]. Са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)

- Слика 6. Платформа *Web of Knowledge, Thomson Reuters Company*
- Слика 7. Платформа *SCImago Journal Rank (SJR)*
- Слика 8. База научних радова *Scopus*
- Слика 9. *Google Scholar* или *Google Академик* претраживач
- Слика 10. Српски цитатни индекс (*SCIndeks*)
- Слика 11. Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН)
- Слика 12. Интернет-страница *APA Style* Америчке психолошке асоцијације у Вашингтону
- Слика 13. и Слика 14. Пабло Пикасо, *Герника*, 1937, уље на платну, 349.3 cm × 776.6 cm, Национални музеј и уметнички центар Краљица Софија, Мадрид, Шпанија. (<https://www.museoreinasofia.es/en/collection/artwork/guernica>)
- Слика 15. *Дечји цртеж* [фотографија]. Преузето из „Дечје ликовно стваралаштво: Ставови васпитача према неговању и подстицању креативности”, од Филиповић, С. 2016, у Бојана Шкорц (Ур.), *Уметност и теорија*, 2(2), стр. 52. (<https://flu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/ZBORNIK-FLU-2-2-novembar-2016..pdf>)
- Слика 16. *Brown turtle underwater* [Photograph]. From Francesco Ungaro, October 30, 2019, Pexels. (<https://www.pexels.com/photo/brown-turtle-underwater-3150271/>)
- Слика 17. *Guernica* [фотографија слике], од hbp_pix, 30. октобар 2009, Flickr (<https://www.flickr.com/photos/85128884@N00/4119087362/in/photostream/>) CC BY-NC 2.0.
- Слика 18. *APA стил парафразирања и цитирања*
- Слика 19. *APA стил цитирања дисертација и теза*
- Слика 21. Преузето из *Креативне књије* — семинарски рад у оквиру предмета Методика ликовног васпитања и образовања, 3. година, Основне академске студије, Лука Журовски, Лидија Крњажич, Марина Стојшић, 2019, Академија уметности Универзитета у Новом Саду, Интернет-страница Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)
- Слика 22. *Примери формирања маргина и пореда текста у програму Microsoft Word*

Слика 23. Пример форматирања облика слова (фонџа) у њроџраму *Microsoft Word*

Слика 24. *Зџрагарекџораџа Универзџџџау Новом Саду* [фотографија], од Beuk.de, 18. фебруар 2018, Serbian Wikipedia (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Univerzitet_u_Novom_Sadu.jpg).

Слика 25. „Концеџџ маџа — Идеална школа” Јелене Русџџџ, 2020. [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)

Слика 26. *Дизајн слајдова у њроџраму Microsoft PowerPoint Presentation*

Слика 27. *Порџреџ Мишела Монџења* [фотографија графике], Преузето са Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Michel_de_Montaigne._Wellcome_L0001909.jpg).

Слика 28. и слика 29. „Есеџи” Мишела де Монџења, 1588. [фотографија штампане књиге]. Преузето са Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montaigne_-_Essais,_%C3%89d_de_Bordeaux,_1.djvu)

Слика 30. *Тамо џде нам џребаџу уобџаџена средџџџа, ми им догаџемо команду, силу, џвожџе и ваџру, Гусџав Доре (Gustave Doré), 19. век*, Преузето из књиге *Есеџи*, књига трећа, поглавље XI, Мишела де Монтења, 1558, Wikimedia Commons, the free media repository, н.д. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montaigne_-_Essais,_%C3%89d_de_Bordeaux,_1.djvu)

Слика 31 (31а–31в). *Иза џџрамџе, семинарски рад Крисџџџ Божовџџ и Саре Масникосе, 2018—2019*. [Методика ликовног васпитања и образовања 3. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду] [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2019. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)

Слика 32 (32а–31б). *На крилима уметџносџџи, завршни џредметџџџи рад, Марија Барац, Љџљана Божић и Ћенђџџа Рац, 2018—2019*. [Методика ликовног васпитања и образовања 4. година, Основне академске студије, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду] [штампа]. Преузето са интернет стране Методика ликовног

васпитања и образовања — образовни портал, 2019. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)

Слика 33. „Концејџ маја — Идеална школа” Срђана Радовановић и Ане Милиновић, 2020. [фотографија плаката]. Преузето са интернет стране Методика ликовног васпитања и образовања — образовни портал, 2021. (<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>)

Слика 34. Званична интернет страница Скуја ARTnEDU: <https://akademija.uns.ac.rs/artnedu/>

Слика 35. YouTube channel ARTnEDU: <https://www.youtube.com/channel/UCbA-DNVnhcqBI17GsgbNLFQ>

Слика 36. *Organic I*, Сања Филиповић, 2018, цртеж оловком и лавирани туш, 20x30 цм, Креатива, Београд

Слика 37. *Моја мама*, Теодора Филиповић (6 година), 2001, цртеж оловкама у боји, 20x30цм, Креатива Београд

Слика б.б.3. *Сенка која хода*, Теодора Филиповић (12. год), 2007, дигитална фотографија, Креатива Београд

Списак табела

Табела 1. *Кријеријуми за стилско обликовање референцијне листе APA Style*, стр. 69–72.

Табела 2. *Врсте референци и APA Style кријеријуми*, стр. 72–85.

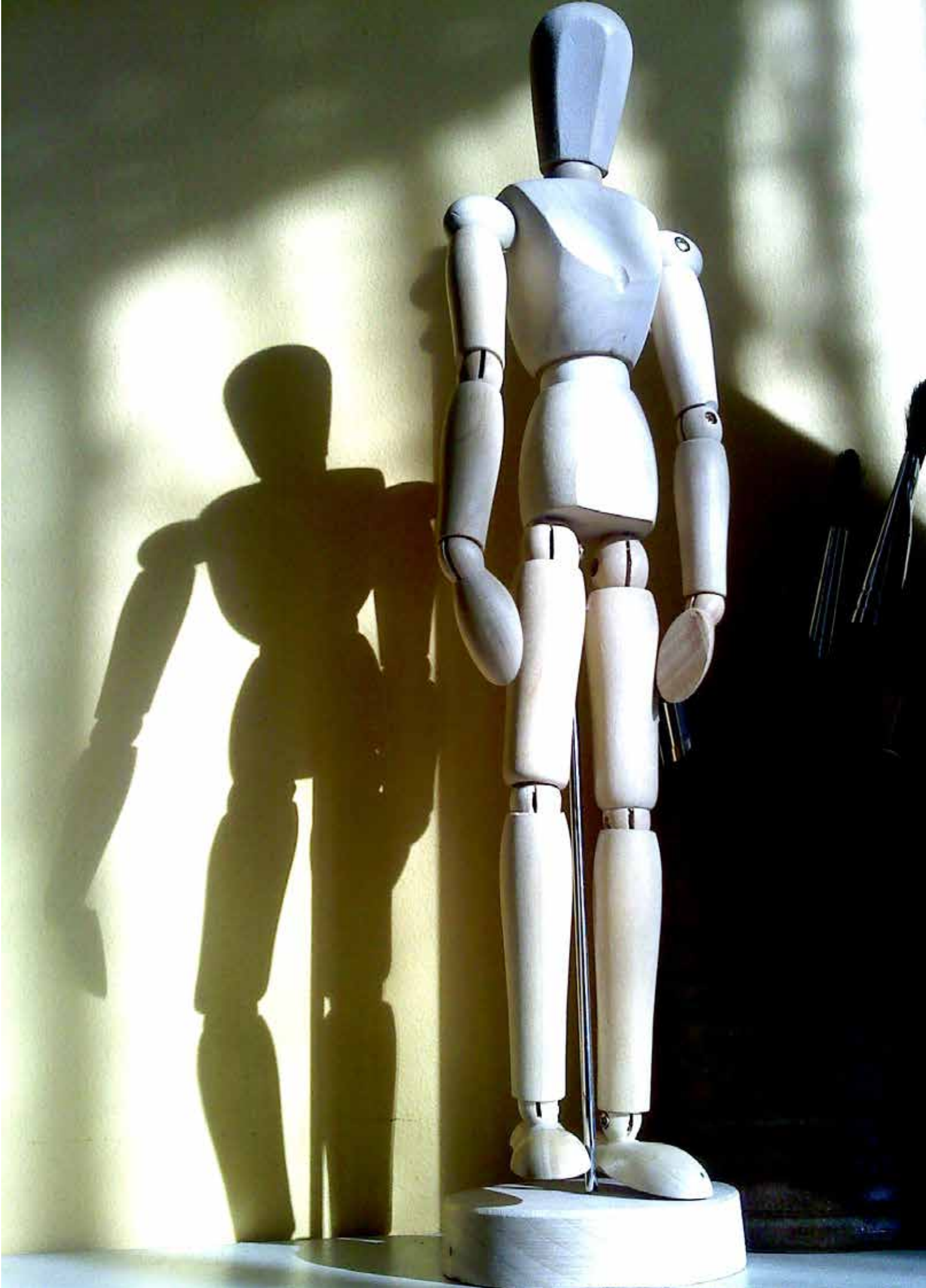
Табела 3. *Парафразирање према APA Style кријеријумима*, 87–88.

Табела 4. *Цитирање према APA Style кријеријумима*, 91–92.

Табела 5. *Евалуациона листа за вредновање квалитета академских радова*, стр. 108–113.

Табела 6. *Пројекат за посматрање и вредновање мултимедијалне презентације и усмене одбране академској писаној академској рада*, 115–117.

Табела 7. *Рецензијски лист са примером кријеријума за рецензирање научних и стручних радова*, 121.

- Абрамс, Е. (Abrams, E.) 130–132, 137
Андерсон, К. А. (Anderson, C. A.) 65
Банђур, В. 12, 16, 19, 26, 29, 31, 38, 50, 124
Барац, М. 144–147
Беланца, П. (Bellanca, P.) 135–136
Белке, Х. (Belke, H.) 124
Бернштајн, Л. (Bernstein, L.) 79
Бетовен, Л. (Beethoven, L.) 77
Бир, В. (Bier, S.) 78
Блек, М. (Black, M.) 84
Божих, Љ. 144–147
Божовић, К. 139–142
Божовић–Манић, М. 85
Брајан, В. Џ. (Bryan, W. J.) 85
Браун, Л. (Brown, L.) 71
Бродски, Ј. А. 2
Ванг, Ј. (Wang, J.) 76
Ванг, Џ. (Wang, C.) 76
Вејр, Т. Н. (Weyr, T. N.) 79
Вијандале, К. (Wijndaele, K.) 65
Војводић, М. 24, 76
Волк, К. (Walk, K.) 134
Вотсон, Ј. Б. (Watson, J. B.) 74
Вујаклија, М. 18
Вујевић, М. 40
Гаетан, П. (Gaetan, P.) 65
Гаџурић, С. 92, 132, 133
Гровс, К. Л. (Groves, C. L.) 65
Дабин, К. С. (Dubin, C. S.) 79
Дали, С. (Dali, S.) 82
Дамњановић, П. (Damnjanović, P.) 33, 34, 50, 53, 63, 88, 94, 95
Дафин, К. (Duffin, K.) 129–130
Де Декер, Е. (De Decker, E.) 65
Де Бурдеудхуји, И. (De Bourdeaudhuij, I.) 65

Дејвис, Р. Т. (Davies, R. T.) 79
Де Кремер, М. (De Craemer, M.) 65
Де Монтењ, М. (De Montaigne, M.) 124, 125
Делетић, З (Deletić, Z.) 20
Деспотовски, Г. 46, 47
Диздар, С. 61, 62
Дилард, Ј. П. (Dillard, J. P.) 65
Дицић, В. 26
Дуар, Ф. (Douar, F.) 80
Доре, Г. (Doré G.) 137
Еган, Д. (Egan, D.) 79
Екснер А. (Öchsner, A.) 51. 64, 86
Журовски, Л. 98–99
Ивић, И (Ivić, I.) 28
Илић, В. 31, 65, 71, 72
Инглиндер, Р. (Englander, R.) 79
Јанковић, Ј. 52
Јао, Н. (Yao, N.) 76
Јелиц, М. (Jelic, M.) 65
Јовановић, Б. (Jovanović, B.) 75
Јовић–Лазовић, Е. 13
Каменов, Е. 71, 88
Кардон, Г. (Cardon, G.) 65 Кејн, П. (Kain, P.) 126, 127
Клајн, И. 32, 124
Комосар, Л. 52
Корнабер, Д. (Kornhaber, D.) 126
Королија Црквењаков, Д. 79, 92, 132, 133
Крњајић, Л. 98–99
Куглер, Р. (Coogler, R.) 78
Кундачина, М. 12, 16, 19, 26, 29, 31, 38, 71, 124
Ли, Т. (Lee, T.) 84
Ма, З. (Ma, Z.) 76
Ма, Х. (Ma, X.) 76
Максић, С. (Maksić, S.) 75
Мамутовић, А. (Mamutović, A.) 72
Марковић, М. 128

Марковић, М. (Marković, M.) 72, 75
 Мартинез, Ј. Л. (Martinez, J. L.) 80
 Масникоса, С. 139–142
 Мек Клетчи, Џ. Д. (McClatchy, J. D.) 77
 Мекдоналд, Х. (Macdonald, H.) 79
 Мићановић, В. (Mićanović, V.) 65
 Милиновић, А. 151
 Мофат, С. (Moffat, S.) 79
 Моцарт, В. Л. (Mozart, W. A.) 77
 Мужих, Б. 12
 Нововић, Т. (Novović, T.) 65
 Обама, Б. (Obama, B.) 84
 О` Донахју, В. (O'Donohue, W.) 76
 Павловић, М. (Pavlović, B. M.) 70, 72, 75
 Патон, Џ. Г. (Paton, J. G.) 77
 Петровић, А. (Petrović, A.) 78
 Петрушић, Н. (Petrušić, N.) 50, 65, 93, 94, 95, 97
 Пикасо, П. (Picasso, P.) 79, 81, 88
 Пикер, Т. (Picker, T.) 77
 Попадић, М. 127, 129–130, 135–136
 Поповић, Љ. 94
 Поткоњак, Н. (Potkonjak, N.) 12, 18
 Прот, С. (Prot, S.) 65
 Радовановић, С. 151
 Рајнер, Р. (Rayner, R.) 74
 Рац, Ћ. 144–147
 Реноар, П., А. (Renoir, P. A.) 79
 Ристић, Ј. 106
 Робинсон, К. (Robinson, K.) 79
 Родбург, М. (Rodborg, M.) 131–135
 Роек, Х. Г. (Rojek, H. G.) 79
 Свинг, Е. Л. (Swing, E. L.) 65
 Сеничар, Л. 80
 Серлинг, Р. (Serling, R.) 78
 Скарлати, А. (Scarlatti, A.) 77
 Славнић, С. 18, 19

Стакић, М. 15, 16
Станисављевић–Петровић, З. (Stanisavljević–Petrović, Z.) 72
Станојчић, Ж. 94
Стојшић, М. 98–99
Сузуки, К. (Suzuki, K.) 65
Табаковић, И. (Tabaković, I.) 79
Томљеновић, Г. 73
Филиповић, С. 21, 26–30, 32, 65, 70–75, 79–80, 84–85, 87–89
Филиповић, Т. 72, 191
Флеминг, В. (Fleming, V.) 78
Франческо, У. (Ungaro, F.) 83
Харви, Г. (Harvey, G.) 133
Харингтон, А. (Harrington, A.) 77
Хегис, П. (Haggis, P.) 78
Хилченко, С. 65
Чокорило, Р. 71
Џао, З. (Gao, Z.) 76
Џентил, Д. А. (Gentile, D. A.) 65
Џу, К. (Gu, Q.) 76
Ши, Ј. (Shi, Y.) 76
Шимлеша, Н. (Šimleša, N.) 12, 18
Шин, Л. (Shen, L.) 65
Шипка, М. 32, 124
Шкорц, Б. (Škorc, B.) 73, 85
Шор, Д. (Shore, D.) 78, 79

- академски радови 32
 - дипломски рад 35
 - дипломски мастер рад 148
 - дизајн рада 149
 - истраживачки рад 149
 - исходи мастер рада 149
 - оцена подобности теме рада 148
 - писање завршног рада 148
 - пријава и одбрана мастер рада 150
 - садржај завршног рада 148
 - стилско обликовање текста 149
 - циљ мастер рада 148
- докторска дисертација у области науке 38
 - израда докторске дисертације 39
 - интерпретација резултата и закључци 40
 - одабир теме, проблема и литературе 39
 - одбрана докторске дисертације 43
 - писање теоријског дела рада 40
 - пријава теме 39
 - почетак рада на дисертацији 39
 - пријава и одбрана докторске дисертације 41
 - прикупање и обрада емпиријског материјала 40
 - форматирање финалног документа и предаја рада 40
- докторски уметнички пројекат 32, 42, 44, 45, 46
- елаборат докторског уметничког пројекта 42, 66
- завршни дипломски рад на основним и мастер студијама 32
- завршни предметни рад 143
 - концепт завршног предметног рада 143
 - структура завршног рада 133
- мастер рад у оквиру уметничких студија 36
- писани (пред)испитни рад 32
- приказ 32, 106
- семинарски рад 32, 33, 138, 139
 - дизајн рада 139
 - концепт семинарског рада 138

- писање рада 139
 - примена референци 138
 - стилско обликовање текста 139
 - структурални елементи рада 138
- специјалистички рад 37
- студирање 32
- завршни испитни рад 33
- врсте научних и стручних писаних радова 12
 - ауто–поетски текст 15
 - ауто–поетски приступ 47
 - библиографски број 19
 - DOI 21
 - ISBN 19
 - ISMN 19
 - ISSN 21
 - CIP 19, 21
 - UDC 21
 - извештај научног истраживања 18, 23
 - методологија 12
 - научна истраживања 13
 - емпиријска истраживања 13
 - примењена истраживања 13
 - развојна истраживања 13, 14
 - теоријска истраживања 13
 - фундаментална истраживања 13
 - научна монографија 18
 - научни писани радови 12, 18
- евалуација 106
 - евалуациони лист за вредновање академских радова 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113
 - научне критике 106
 - рецензије, 106
 - прикази 106
 - протокол за посматрање и вредновање јавне презентације и/или одбране академских радова 106, 114
 - процесна евалуација 106
 - рецензентски лист 106
 - финална евалуација 106

- евалуација академских писаних радова 107
 - језик и стил рада 107, 112
 - предметни критеријуми 107
 - примена референци и метода истраживања у раду 107, 111
 - припрема за писање рада 107, 108
 - редактура, лектура и коректура рада 107, 112
 - структурални елементи рада 107, 109
 - студијски нормативи 107
 - техничка обрада и форматирање документа 107, 113
- евалуација мултимедијалне презентације 114
 - евалуација усмене одбране академског рада 114
 - временска артикулација и услови рада 116
 - егзактност излагања 116
 - интерактивност и отвореност у току излагања 116
 - информационо–комуникациона технологија (ИКТ) 114
 - јавна одбрана рада 114
 - јасноћа и динамика излагања 115
 - квалитет визулене презентације и мултимедије 116
 - мултимедијална презентација 114
 - OBS Studio 114
 - стил излагања 115
 - усмено излагање академских радова 114
- есеј 16, 31, 32, 45, 124
 - Харвард модел писања есеја 126
 - анализа проблема 131
 - аналогија 131
 - аргументација у писању 128
 - закључци у есеју 135
 - истраживање примарних и секундарних извора 126
 - компаративна анализа 133
 - контрааргумент 133
 - основи за поређење 134
 - повезивање у есеју 134
 - почетак есеја 127
 - развој тезе 131
 - референтни оквир 134
 - структура есеја 126
 - структурирање главног дела теоријског академског рада 130

- теза у есеју 132
- транзиције реченица и пасуса у есеју 134
- успостављање контекста 127
- чичак прелази 135
- иностране библиографске и цитатне базе података 54
 - Google Scholar 54, 57
 - КоБСОН 58
 - Web of Knowledge (WoK) 54
 - Arts&Humanities Citation Index (AHCI) 55
 - Web of Science (WoS) 54, 55
 - Web of Science Core Collection 55
 - Derwent Innovations Index (DII) 54, 55
 - Index Chemicus (ISI Chemistry) 55
 - Journal of Citation Reports (JCR) 54, 55
 - Sciences Citation Index Expanded (SCIE) 55
 - Social Sciences Citation Index (SSCI) 55
 - Conference Proceedings Citation Index (CPCI) 55
 - Current Chemical Reactions (CCR) 55
 - Српски цитатни индекс (SCIndeks) 58
 - Scopus 54, 56
 - SCImago Journal Rank (SJR) 54, 56
- језик и стил изражавања у писаном академском раду 94
 - језик чињеница и појмова 94
 - описно–информативни (експресивни) језик 94
 - пропагандно–идеолошки језик 94
 - стил 94
- критеријуми за писање академских радова 50
 - библиографија секундарних извора 54
 - библиографска припрема 53
 - избор теме 53
 - избор теме и литературе 53
 - когнитивне вештине 50
 - лични фактор 51
 - радно окружење 51
 - социоекономски фактор 51
 - писање радова на академским студијама 50
 - методолошко конципирање рада 50
 - садржајно конципирање рада 50
 - техничко конципирање рада 50

- техничке вештине 51
- научни радови 18
 - дискусија 18
 - докторска дисертација 24, 32, 38, 39, 40, 41
 - научна критика 18, 23, 106
 - научна монографија 18
 - научни пројекат 18, 24
 - научна студија 20
 - научни часопис 21
 - ажурирани чланак 22
 - метаанализа 22
 - научни чланак 21, 72
 - оригинални научни чланак 22
 - писмо уредништву 18
 - прегледни рад — литературни преглед 22
 - прегледни чланак 22
 - претходно саопштење 23
 - стање подручја или области 22
 - научно мишљење 18
 - приказ 23, 106
 - расправа 20, 31
 - реферат у изводу (сажетац чланка) 24, 75
 - реферат у целини 24
 - саопштење са скупа 18, 23, 24
 - зборник 24
- рецензирање научних, стручних или академских радова 118
 - адекватност наслова 119
 - архив изјава аутора 118
 - емпиријски рад је адекватно методолошки приказан 120
 - јасан и релевантан стил и језик рада 120
 - коришћена је релевантна и савремена литература 120
 - листа рецензената 118
 - оригиналност теме/проблема 120
 - регистар приспелих радова 118
 - регистар рецензија 118, 119
 - резиме кључне речи су релевантни за тему 119
 - рецензентски лист 119
 - систематичност, прецизност и конзистентност наратива 120

- теоријски рад је адекватно методолошки приказан 120
- упутство рецензентима 118
- уредничка документација 118, 119
- рецензентски лист 106, 121
- рецензирање, редактура, лектура и коректура рада 96
 - редактура рада 96
 - језичка редактура 96
 - стручна редактура 96
 - рецензирање рада 96
- стилско обликовање референтне листе 68
 - APA Style обликовање референтне листе 68, 69, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 80, 91, 92
 - аутор 69
 - датум 70
 - извор 71, 72
 - дела аутора са истим презименом 72
 - дела групе аутора 72
 - дала истих аутора и исти датум 71
 - дела истог првог аутора 71
 - дела истог првог аутора, а различитих коаутора 71
 - дела као део веће целине 71
 - самостална дела 71
 - наслов 70
 - дела као део веће целине 70
 - самостална дела 70
- врсте референци и APA Style критеријуми 72
 - чланци 72
 - блог објаве 73
 - коментари на блогу 73
 - новински чланак 73
 - сажетак чланка 73
 - чланак у часопису 72
 - дисертације и тезе 76
 - објављене и необјављене дисертације и тезе 76
 - епизода телевизијске емисије 79
 - епизода телевизијске серије 79
 - извршни продуцент 78
 - интернет страна и друштвени медији 84

- друштвени медији / Social Media 84
- интернет страна / Webpage 84
- Twitter 84
- интернет Power Point презентације 85
- књиге, поглавља уређене убликације/зборници 74
 - књиге 74
 - уређене и илустроване публикације 74
 - презентације и зборници са научних и стручних скупова 75
 - зборник радова са конференције објављен као цела књига 75
 - поглавље књиге (тематски зборник) 75
 - презентације са конференције и сажетак радова 75
 - радови са конференције који се објављују у часописима 75
 - ликовно дела, изложбе и интернет садржаји 80
 - уметничка дела у музеју 80
 - информативне табле у музеју 80
 - музејска уметничких дела која се цитирају и наводе у референтној листи 80
 - уметничке изложбе 80
 - визуелни садржаји који се приказују у раду 81
 - потписи слика из музеја у раду 81
 - потписи слика преузетих из штампаних публикација у раду 82
 - навођење слика у референтној листи 82
 - потписи слика са интернета (које нису из музеја) у раду 83
 - потписи лиценцираних фотографија са интернета 83
 - потписи личне архиве слика 83
- MLA стил 68
 - музичке референце 77
 - либретиста 77
 - музичка партитура 77
 - партитура у антологији 77
 - уређена партитура 77
 - композитор 77
- MHRA стил 68
 - онлајн видео 78, 79

- YouTube 79
 - скупови података и алата 76
 - истраживачки инструменти 76
 - секундарна анализа 76
 - телевизијска емисија 78
 - телевизијска серија 78
 - транскрипт аудио—визуелног садржаја 85
 - филм, тв, онлајн видео 78
 - режисер 78
 - филм 78
- Chicago стил 68
- структурални елементи академског рада 60
 - главни део рада 60, 63
 - закључак 60, 64
 - захвалница 60, 65
 - кључне речи 60, 63
 - наслов рада 60, 61
 - насловна страна и импресум 60
 - прилози 60, 65
 - резиме 60, 61, 62, 137
 - анотација 62
 - екстракт 62
 - синопсис 62
 - садржај рада 60, 61
 - сажетак (апстракт) 60, 61, 62, 137
 - сигнирање 63
 - списак илустрација 60, 65
 - списак литературе 60, 64
 - примарна литература 64
 - секундарна литература 64
 - терцијалана литература 64, 65
 - увод 60, 63
- структурални елементи елабората докторског уметничког пројекта 66
 - осмишљавање истраживачких креативних концепата 66, 67
 - план пројекта 66
 - презентација уметничких радова у одабраном медију 66, 67
 - припрема извођења 66
 - развој истраживачких креативних концепата 66

- реализација рада у медију и материјалу 66, 67
- сублимација и систематизација елемената истраживачког процеса и резултата са закључцима 66, 67
- уводна теоријска основа истраживачког рада 66
- стручни радови 12, 25
 - анотација 31
 - аутобиографија 31
 - ауторизовано предавање 25, 30
 - биографија 31
 - експертиза 25, 30, 31
 - елаборат 25, 30, 31, 44
 - излагање на стручном скупу 25
 - педагошки роман 31
 - полемика 31
 - презентација научне продукције 30, 31
 - прилог 31
 - приручник 25, 29
 - рецензија 25, 30, 31, 106
 - стручна монографија 25, 30
 - стручни извештај 25, 30
 - стручни чланак 25, 30
 - уметничко поље 14
 - моно–дисциплинарно поља 14
 - интер–дисциплинарно поље 14
 - транс–дисциплинарно поље 14
 - уџбеник 25
 - универзитетски уџбеник 25
 - школски уџбеник 25, 27
- формални изглед писаног академског рада 98
 - број примерака 103
 - креативна књига 98, 99, 135
 - Microsoft Word (MS Word) 100
 - маргине 100
 - обим рада 102
 - облик слова (font), стил/врста писма 101
 - опрема рада 101
 - поравнање текста 100
 - прилози 102

- табеле 102
- формат 98
- формат текста 100
- формат фусноте 101
- цитати и парафразе 86
 - парафраза, парафразирање 86, 87
 - заградни (парентетички) формат 87, 91
 - наративни формат 87, 91
 - примарни извор 88
 - секундарни извор 88
- плагијаторство 86
- фусноте (подножне напомене) 93
 - библиографске 93
 - експликативне 93
 - упућујуће 93
- цитат, цитирање 86, 88, 91, 92
 - блок цитат 92
 - директни цитат 92
 - институција са скраћеницом 92
 - накнадни цитат 92

Књига *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* ауторке проф. др Сање Филиповић је оригинална и јединствена студија, како по садржају и структури, тако и по приступу. Настала је из потребе, како у предговору стоји, „да се студенти уметничких факултета упознају са правилима писања и припремом рукописа за објављивање, која се уважавају у писаној комуникацији у међународној научној заједници.” Ауторка је за овај подухват нашла потребу и оправдање у пракси писања студентских радова, те у вези са тим изложила технику припреме и организацију рукописа у складу са савременим техничким и научним достигнућима и учини нове допуне из другачијих углова гледања у уметности.

Поднаслови, структура и садржај књиге говоре о настојању аутора да ово, до сада доста занемаривано, или можда боље рећи, подразумевано подручје интелектуалне делатности критички и доста инструктивно анализира, како би многа од мишљења, закључака могла послужити као упутство за лакше сналажење у великим различитостима припрема текстова према све захтевнијим критеријумима и правилима међународне академске заједнице.

Садржаји књиге у доброј мери могу задовољити потребе студената основних, мастер и докторских академских студија, те сарадника и наставника на уметничким факултетима и истовремено обезбедити изградњу стила писања који се негује у научној заједници. Књига може послужити и искусним истраживачима као критеријум за преиспитивање примене властитих стандарда у овој интелектуалној делатности. Намера ауторке није да исказане поставке постави рецепт за стваралаштво студената, сарадника и наставника, већ да, у првом реду, помогне у научној комуникацији, да омогући уједначавање норми и критеријума према светским стандардима у академској заједници, примењујући знања у властитој истраживачкој заједници.

Дело доприноси изграђивању низа способности студената и других научних стваралаца и представља најновија достигнућа у организаји текста академских радова за одбрану, а и њихово публикување, према методолошким стандардима и правилима у међународној академској заједници. Дело по садржају, структури и организацији текста, представља монографску студију, која се истовремено уз навођење практичних примјера, може именовати универзитетским уџбеником за студенте уметности.

Др Миленко Кундачина, професор емеритус

Књига *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* ауторке проф. др Сање Филиповић бави се важном темом — саопштавањем научних и уметничких достигнућа у академској заједници, као области која је дефинисана бројним правилима. Али док је писана комуникација у наукама (било да су природне, друштвене, хуманистичке или друге) утемељена на научном методу, писање о уметничком методу је сасвим другачије природе, слободније и теже ухватљиво у строге форме, као што је и сам кретивни чин. Како је једна од специфичности студија на уметничким факултетима и академијама у постојању спреге уметности и наука, тако и академско писање у пракси студија на уметничким факултетима покрива обе области. Одатле проистиче и потреба за једном оваквом студијом која анализира преклапања и разлике у писању у оквиру научних поља и писању о креативном раду.

Академски текстови који се продукују на уметничким факултетима најчешће су везани за поље друштвено-хуманистичких наука. Стога ова књига, очекивано, доноси највише таквих примера и препорука, а посебно из Методике ликовног васпитања и образовања, као уско стручне области ауторке. Структура писаних радова, процес истраживања литературе и други кораци који воде ка креирању писаног рада детаљно су обрађени, а примери илустративни и добро одабрани.

Такође, ауторка је описала и дефинисала кораке у писању академског текста у уметничком пољу, колико год то било тешко ухватљиво, будући да се ради о форми која измиче крутим правилима. Упутства о методологији, примери и препоруке ће бити од великог значаја студентима уметничких факултета у савладавању писаних задатака у оквиру наставе уметности — од семинарских радова до докторског уметничког пројекта. Указујући на формалне елементе који су карактеристични за академско писање, за разлику од слободе креативног писања, ауторка је дала вредан допринос постојећој дискусији о елаборату којим уметник експлицира сопствену креативну идеју у теоријском делу највишег степена академског усавршавања уметника у систему високог образовања — докторском уметничком пројекту.

Поред систематизованих корака као упутства студентима и свима осталима који се баве академским писањем, књига има и део који се односи на вредновање академских писаних радова — подједнако користан и онима који их пишу и онима који их оцењују.

Узимајући у обзир све наведене квалитете текста књиге *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* ауторке проф. др Сање Филиповић, препоручујем књигу за објављивање и прихватање као уџбеника за студенте уметничких факултета и академија.

Др Даниела Королија Црквењаков, ванредни професор

Књига *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* ауторке проф. др Сање Филиповић настала је као резултат потребе да се студентима уметничких факултета приближи методологија израде научних и стручних радова. Ова књига представља стручни повик на нашим, а и ширим регионалним просторима јер се посебно обрађа студентима уметничких факултета и резултат је вишегодишњег темељног и систематичног промишљања, истраживања и проучавања домаће и стране литературе. Подељена је на пет поглавља која систематично уводе студенте у садржаје усмерене на критеријуме и смернице за писање академских радова. Представља помоћ студентима свих нивоа студија на уметничким факултетима у оном делу који се односи на презентовање свог теоријског приступа уметничком истраживању.

Ова књига нам је у струци и више него потребна, написана је добрим, јасним, комуникативним академским стилем, испуњена садржајним, сврсисходним информацијама и сигурно ће постати она врста литературе за којом у свом раду посежу млади али и старији уметници којима ће помоћи у писању својих академских радова.

Имајући у виду смисао, значај и актуелност теме којом се ауторка бави, са задовољством препоручујем за објављивање књиге *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* као неизоставну литературу на свим уметничким факултетима.

Др Војислав Илић, доцент

О аутору

Др Сања Б. Филиповић (1973), завршила је средњу уметничку школу „Школа за дизајн” у Београду и стекла стручни назив техничар дизајна амбалаже. Дипломирала на одсеку зидног сликарства 1998. на ФПУ у Београду, а магистрирала 2004. Научни докторат на тему „Развој схватања о дечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно–образовног деловања на њега”, одбранила 2009. на Академија уметности у Бања Луци. Звање научног сарадника стекла 2010. на Институту за педагошка истраживања у Београду (ИПИ). Као ликовни педагог запослена од 2001–2007. у основној школи. Од 2005. ангажована као виши предавач на Виша школа за образовање васпитача и Учитељски факултет у Београду. Од 2010. до 2020. запослена као наставник на предмету Методика ликовног васпитања и образовања на ФЛУ у Београду. Од 2020. изабрана у звање редовног професора на Академији уметности Универзитета у Новом Саду. Као научник у периоду од 2004. до 2021. објавила је велики број научних радова у иностраним и домаћим часописима и зборницима. Аутор је уџбеника и монографија, акредитованих семинара за стручно усавршавање запослених у образовању, као и пројеката у домену ликовне педагогије и образовања деце и младих. Члан је радних група у Министарству просвете и науке, Националним и међународним акредитационим телима, као и домаћим и међународним пројектима на пољу образовања. Као ликовни уметник учествовала на 43 жириране изложбе у земљи и иностранству, од којих је 6 самосталних. Редован је члан УЛУПУДС–а од 2004.

Слика 37

Моја мама

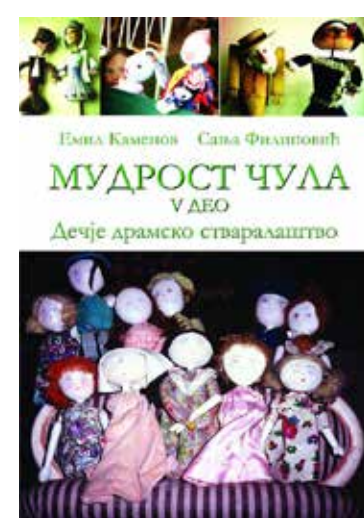
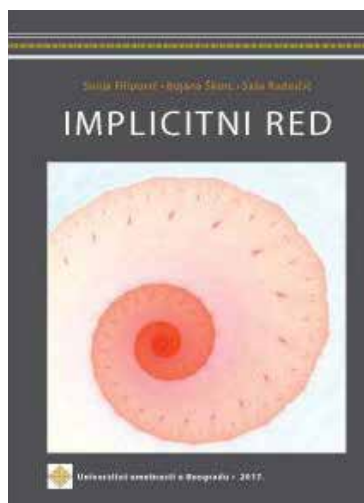

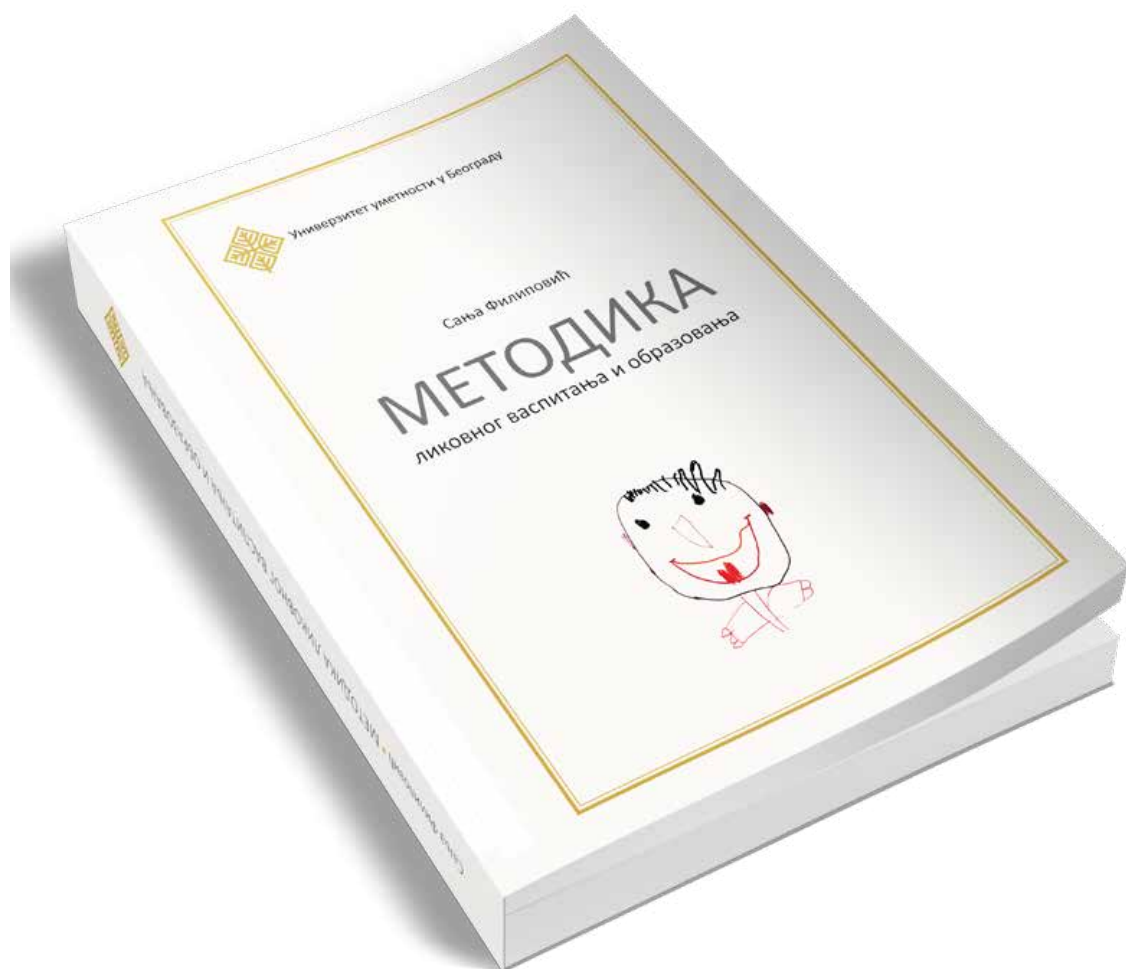
Найомена. Теодора Филиповић (6 год.), 2001, цртеж оловкама у боји, 20x30цм, Креатива Београд

Најважније научне и стручне публикације: *Имџицијни рег* (2018); *Сеобе* (2018); *Ликовна уметност и култура — Увод у ликовну културу 1* (2019); *Ликовна уметност и култура — Увод у ликовну културу 2* (2019); *Методичка џракса ликовних њедајоја* (2017); *Аноџирана библиоџрафија* (2020); *Наставнички џорџфолио* (2020); *Методичка ликовној васџџања и образовања* (2011); *Мудросџ чула џређи део — дечје ликовно сџваралашџво* (2009); *Мудросџ чула џеџи део — дечје драмско сџваралашџво* (2010); *Уџбеници и приручници за наставнике за основну школу од првог до осмог разреда* (2009–2021).

Интернет страна:

<https://methodologyofarteducation.wordpress.com/>

Импресум

АКАДЕМСКО ПИСАЊЕ

У ПРАКСИ СТУДИЈА НА УМЕТНИЧКИМ ФАКУЛТЕТИМА

прво издање

Аутор

Проф. др Сања Филиповић

Издавачи

Академија уметности у Новом Саду и Креатива, Београд

За издавача

Проф. Синиша Бокан, декан

Рецензенти

Др Миленко Кундачина, професор емеритус, Свеучилиште Херцеговина у Мостару
Др Миомира М. Ђурђановић, редовни професор, Академија уметности,
Универзитет у Новом Саду

Др Даниела Королија Црквењаков, ванредни професор, Академија уметности,
Универзитет у Новом Саду

Др Војислав Илић, доцент, Филолошко–уметнички факултет, Универзитет у
Крагујевцу / Факултет уметности, Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици

Дизајн публикације

Др Сања Филиповић

Лектура и коректура

КРЕАТИВА Београд

Штампа

Дигитално издање

Наставно–уметничко–научно Веће
Академије уметности Универзитета у
Новом Саду је на својој редовној седници
од 26. 10. 2021. године прихватило
рецензије и одобрило рукопис за издавање
као универзитетског уџбеника, одлуком бр.
02-1124/1 од дана 2. 11. 2021.

ISBN–978–86–900215–7–4

Ова универзитетска публикација се користи као
наставно средство. Бесплатна је, некомерцијална и
намењена је искључиво за образовне сврхе.

Забрањено је **комерцијално** репродуковање, умножавање, дистрибуција, објављивање, прерада и друга употреба овог ауторског дела или његових делова у било ком обиму и поступку, укључујући фотокопирање, штампање, чување у електронском облику, односно чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ делу са места и у време које он одабере, без писмене сагласности издавача. Свако неовлашћено **комерцијално коришћење** овог ауторског дела представља кршење Закона о ауторском и сродним правима.

© АУ, УНС, 2021.

© Креатива, 2021.

"На чврстим темељима претходних публикација о академском писању, са пуно успеха, складно и компетентно, припремила је др Сања Филиповић редовни професор Академије уметности Универзитета у Новом Саду универзитетски уџбеник *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима*.

Унапред препознавши велики значај ове публикације, ауторка је дала специфичан стручни допринос, мапирајући бројне теме са нагласком на унапређењу вештина академског писања и јавног излагања рада. Њена усмереност на различите аспекте научне теорије и истраживачке праксе у области уметности, биће од велике помоћи студентима свих нивоа и врста студија на уметничким факултетима у планирању, структурирању и изради академских текстова према унапред осмишљеним критеријумима.

Анализирајући ову књигу, могуће је издвојити принципе усмерене на теоријско истраживање у уметности и за уметност, као и на повезивање уметности и науке, без намере да се оспори аутономност или умањи важност сваке од области, већ да се понуди јединствен и кохерентан концепт у коме се уметност и наука прожимају кроз јединствене критеријуме усмерене на развој академске писмености током студија. Ауторка сублимира латентно присутан став у стручној јавности, а то је да се теоријска мисао као таква не може одвојити од научне и/или уметничке праксе и да се уметност не може одвојити од науке, већ да се истински допринос у свакој од области може сагледати у очувању њихове синтезе. Савремени трендови у образовању усмерени су на различите аспекте и форме академског писања, где промишљања ауторке и њени конкретни предлози представљају прави подухват решавања различитих контекстуалних и практичних проблема у овом домену. Ова, по свему специфично организована публикација апострофира истовремено развој знања и вештина, подстиче критичко мишљење, обезбеђује самосталност у истраживању и даје нови смисао у примени техника академског писања.

Академско писање као наставни садржај има значајно место у процесу савременог образовања и развоја академских компетенција, што је уједно и примарна оријентација публикације *Академско писање у пракси студија на уметничким факултетима* коју ауторка свесрдно дарује свим студентима."

Др Миомира М. Ђурђановић, редовни професор

